

Magyar jatekszini jutalmazott Feleletek. A Magyar Tudos Tarsasagnak 1833-beli ezen kerdesere: Mikepen lehetne a magyar jatekszint Budapesten allanddan megalapitani? (Die Preisfrage der ungar. Akademie: "Wie könnte man zu Pest eine ständige ungarische Bühne gründen?)

Egyet bet.

Buda 1834

Signatur: 55584-B

Barcode: +Z155593709

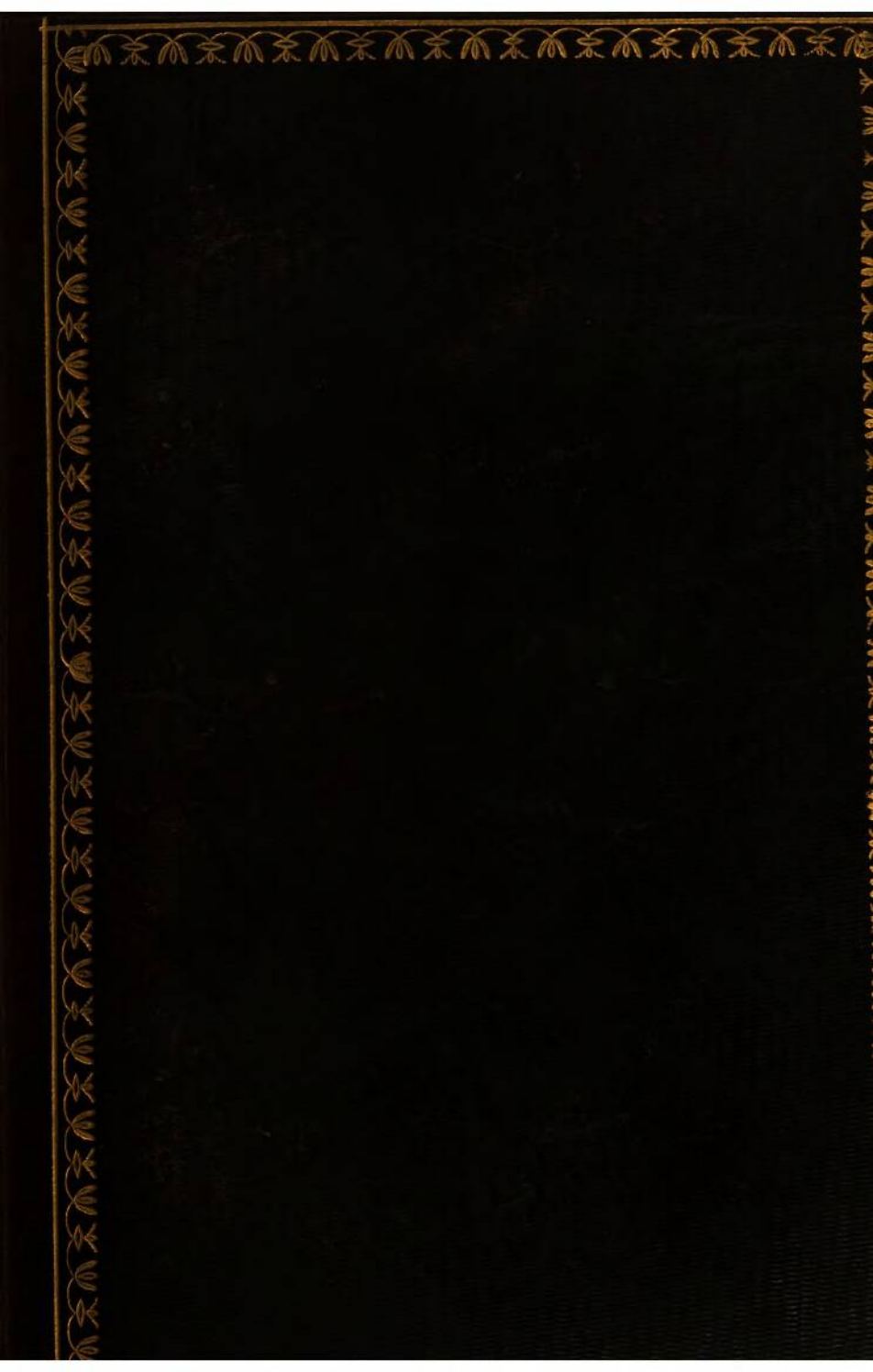
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ155593709>

Umfang: Bild 1 - 136

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

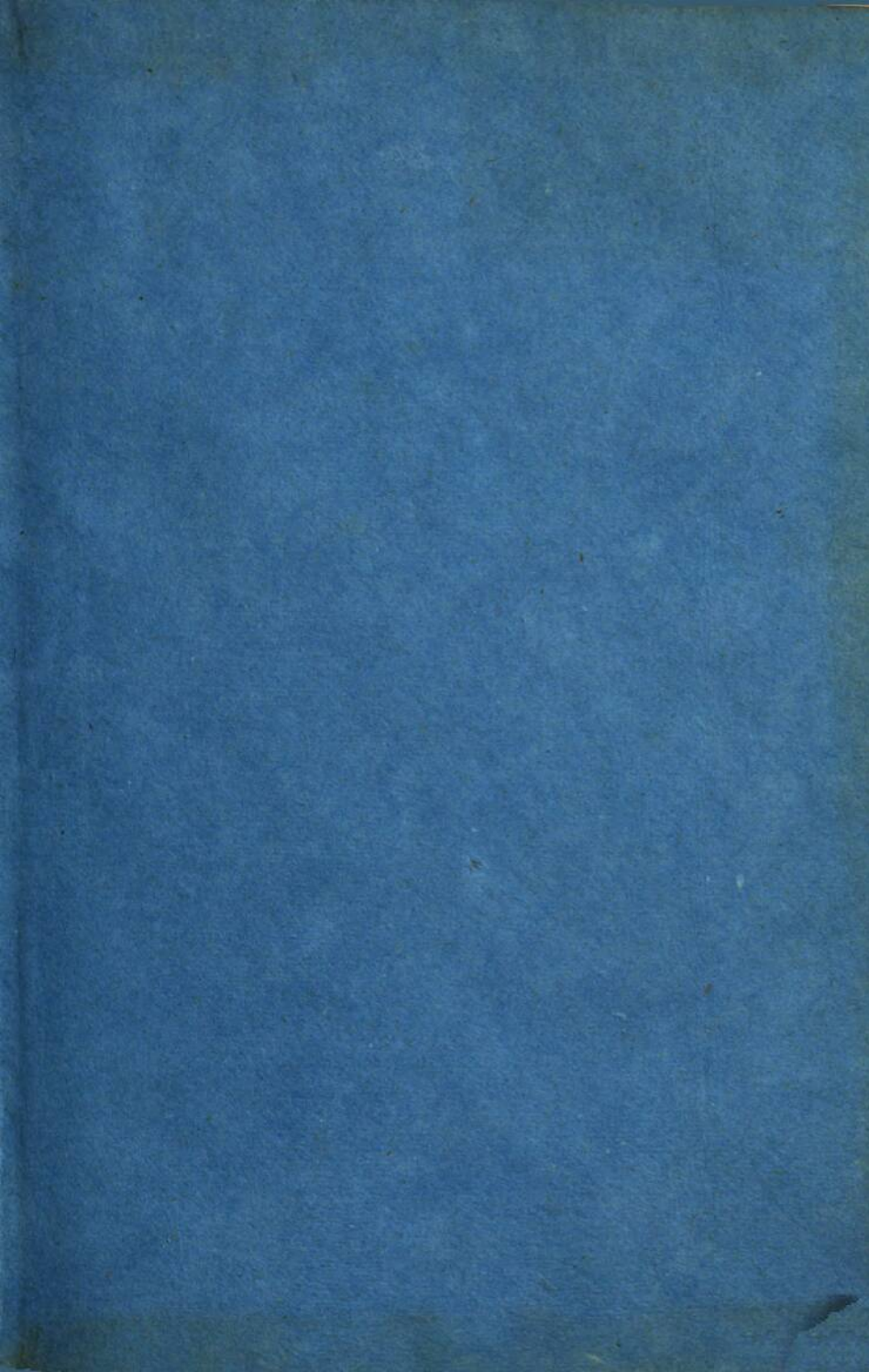
Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

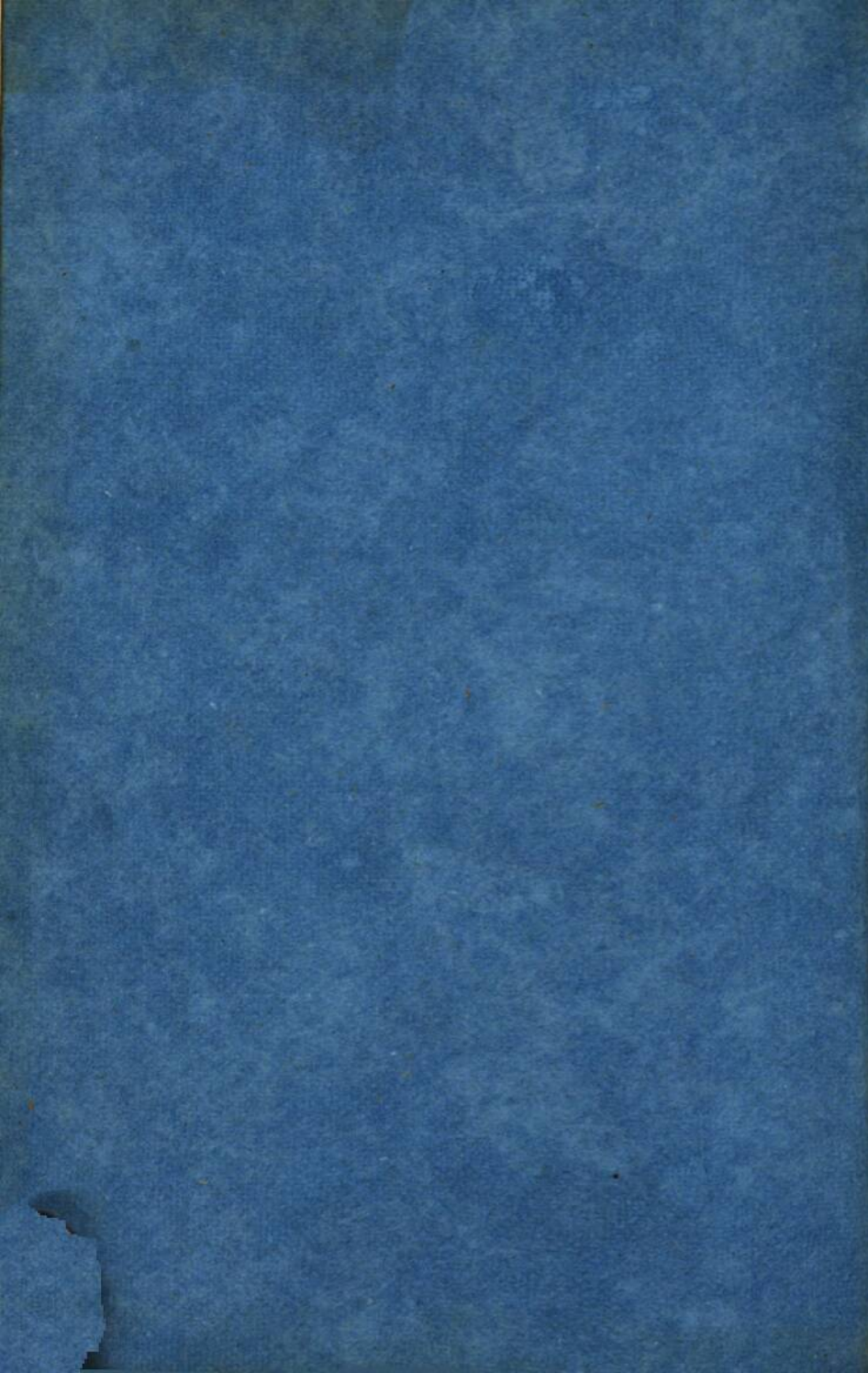

KAIS. KÖN. HOF BIBLIOTHEK

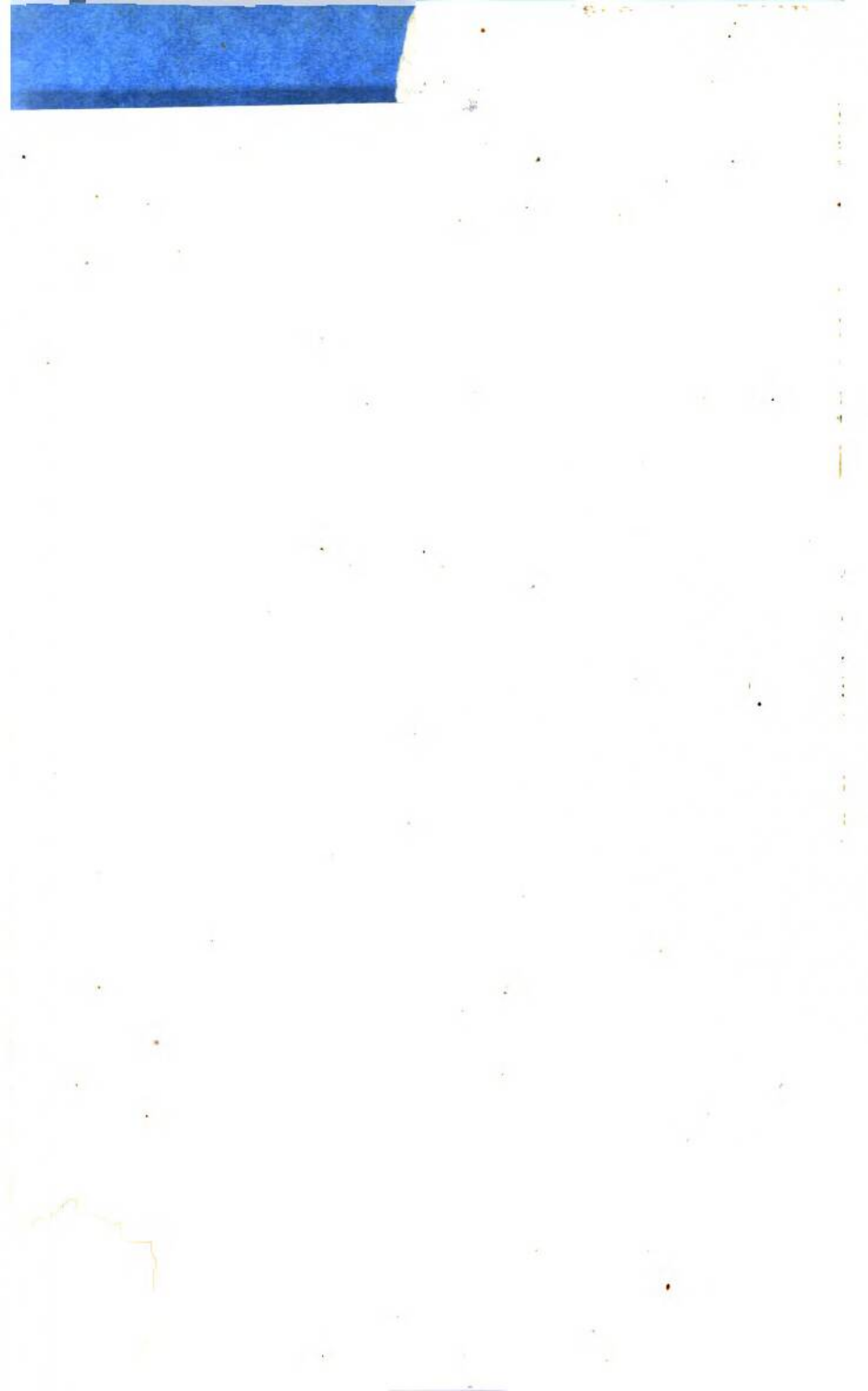
55.584-B

Alt-

55584-B.

MAGYAR JÁTEKSZINI

JUTALMAZOTT FELELETEK,

A'

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGNAK

1833beli

EZEN KÉRDÉSÉRE:

**Miképen lehetne a' magyar játékszint Budapesten
állandóan megalapítani?**

I.

FÁY ANDRÁS' FELELETE.

II.

KÁLLAY FERENCZ' FELELETE.

III.

JAKAB ISTVÁN' FELELETE.

KIADTA

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

B U D Á N,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰVEL.

1834.

E L Ő B E S Z É D.

Fenn említett kérdését a' magyar tudós társaság, 4dik nagy gyűlése alatt volt 2dik köz ülésében hirdettette ki 1833ban, November 10dikén, 30 darab arany jutalommal. 19 felelet érkezett bé '1) a' kitűzött Junius 8dikáig 1834ben, 's 9dikén, öt bíráló választatott a' héti ülésben, azon tagok' ahhoz járulása nélkül, kik versenymunkájuknak a' pecsét alatt volt 18 között létét jelentették.

Az öt bíráló, a' Julius 29dikén 1834ben volt héti ülés elejébe adott véleménye szerint, a' kérdést kétfelé oszlónak nézte:

1. Miképen lehetne Budapesten magyar színházat alkotni.

2. Miképen lehetne ezen alkotott színházban a' magyar színművészséget állandóvá tenni.

'1) Egyik visszaadatott, mivel írója magát megnevezé, 's így, bírálat alá 18 esett.

A' küldöttség, a' kérdésnek leginkább első részéről értekezőknék találta a' 18 pályairat' szerzőit, 's hogy a' másiktól — egykettő' kivételével — vagy épen nem, vagy csak színén járva és a' legnagyobb általánosságban szólnak. Mit pedig a' küldöttség annál inkább sajnált, minél jobban meg vala győződve annak igazsága felől, hogy egyedül színház építéssel a' magyar játékszín megalapítva még nincsen, így a' játékszín' belső elrendelésére nézve is minél alaposabb és kimerítőbb véleményeket ohajtott volna.

Csaknem általánosan mondhatónak véle továbbá a' küldöttség, hogy a' mennyi pályairat' érkezett bé, annyi felé ment a' vélekedés, mert, természetesen is, ha egykettő általánosan meg egyez bár valami javaslatban, a' kivihetés' módjai körül többnyire eltérnek egymástól. És minekutána, javaslatot kelle minden feleletnek magában foglalni, önként folyt a' különbözés is.

Minekutána pedig a' bėjött sokféle javaslat' ki, vagy ki nem vihetőségét elébb még tapasztalás ajánltathatná leginkább: nem akarta csak előlegesen elítélni a' küldöttség, mellyik volna közöttök a' legcélrányosabb. Mert, függni gondolá ezt attól is, ez vagy ama' javaslat millyen körülmények közt 's kik által vétetik

munkába. Megtörténhetnék ugyan is, hogy a' tudós társaság olyan javaslatot ítélne koszorúra méltónak, melly, munkába vétetésekor nem sikerülne, hanem sikerülne talán egy egészen más. A' küldöttség ennél fogva itten, hol bizonyos elvekből itélni nem lehet, csak azt nézé tisztének mint bíró, hogy azon pályairatot válaszsza ki, melly az ajánlott javaslat' célirányosságát, kivihetőségét, felhordott okai és fejtegetése által leginkább hihetővé tette. És figyelmében tartotta a' küldöttség azt is, hogy a' tudós társaságnak e' jutalomkérdéssel, észképek' gerjesztése, gondolatok' cseréje, a' tárgy' több oldalról fejtegettetése volt egyik fő célja, minél fogva, ki a' felelők között e' célra is szerencsésen dolgozott, ki legtöbb józan nézeteket legalaposabban támogatva terjesztett elő, azt hitte a' küldöttség érdemesnek megkülönböztetésre.

Illy szempontok szerint ítélte így a' küldöttség' többsége, a' 30 aranyat elnyerőnek 's nyomtatásra méltónak e' jelmondatut:

„Hazai javaslatinkban lehetőségek közül a' legalkalmasabbat akarni — a' józan hazafiság.“

Szükségesnek tartotta azonban mintegy világosítólag megjegyezni, hogy ezt nem azért itéli

jutalomra méltónak, mintha azt hinné: a' benne foglaltató javaslat oldaná fel a' kérdési csomót bizonyosan, mintha azt tartaná legjobb vagy talán egyetlen egy módnak a' magyar játékszin' állandó megalapítására, hanem azért:

Mert javaslata célirányosságát valamennyi társai között józan fejtegetésével és alapos okai-
val leghihetőbbé tette, tiszta nézetet foglal magában, 's a' kérdést legtöbb oldalról világosítja, benne legtöbb practicai ítélet látszik 's a' csomót nem erőszakosan ketté vágni, hanem kibontani 's feloldani igyekszik. Előadván a' játékszin' hasznait, értelmét, szükségait, psychologice fejtegeti okait színészeink' vándor életének, tanúságos jegyzéseket foglal magában a' játékszin' megalapítása felől divatozó többféle javaslatokra; érinti a' magyar játékszin' eredetét, haladásait, régibb és mostani sorsát; 's mi-
ket nevezetesen a' játékszin' belső elrendelésére nézve mond — bár nem kimerítők is — leginkább haszonvehetők a' többi értekezések között, mellyekben e' tárgy többnyire csak mellesleg vagy nem is érintetik.

Vallá csakugyan e' mellett a' küldöttség, hogy talált a' többi feleletek között is olyakat, mellyek sok jót foglalván magokban, az olvasó

közönségnek hasznosak, tanúságosak 's eszközül szolgálhatnának új eszközök' gerjesztésére. Ez értelemben ilyennek mondá 's nyomtatásra és ivenkénti tiszteletdíjra ajánlotta e' két különféle jelmondatut:

1. *Nunc Dea, nunc succurre mihi, nam posse mederi*

Picta docet templis multa tabella tuis.

Ennek lelkesen mondott hasznos és tanúságos intései mellett azonban, azt vélé a' küldöttség, hogy javaslata szerint a' magyar játékszin, némettel bajosan lehetne összekapcsolható.

2. *Több szem többet lát.*

Melly röviden, velősen 's józanul mond el néhány hasznos észrevételt, kivált a' színművészégi iskola 's operára nézve.

Méltóknak vélte végre ezeken kívül a' küldöttség megemlíteni ezen jelmondatuakat:

1. *Meddig készültök Magyarok mindenkor akarni?*

Nem cselekedni mikor szüntök?

2. *Festina lente.*

3. *Conamur tenues grandia,*

mint részenként szorgalommal és itélettel értekezettek.

A' héti ülés, megbizottjai' többségének e' véleményét elfogadván annál fogva, a' mi már másutt jelentetett, hogy a' társaság' minden tagja nem vehet bírálata alá minden béküldött munkát, a' társaság' nevében a' három elsőbb jelmondatu levélkéek' pecsétei felbontattak, 's a' siker felőlök ujságokban közzé tétetett.

A' felelők saját helyes irásukat tartották meg e' nyomtatásban.

Költ a' magyar tudós társaságnak October 8dikán 1834ban tartott héti üléséből.

DÖBRENTAI GÁBOR mk.
Titoknok.

I.

F A Y A N D R Á S

TÁBLABÍRÓ'S MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGI TISZTELETBELI TAG'

FELELETE.

ELSŐ KARBELI JUTALOMIRAT.

Jelmondat.

Hazai javaslatinkban lehetőségek közül a' legalkalmasabbat
akarni — a' józan hazafiság.

FELELŐ ÉRTEKEZÉS

a' magyar Tudós Társaságnak 1833-ban tartatott
Nagy gyűlési ezen kérdésére: miképen lehetne
a' magyar játékszint Budapesten állandóan
megalapítani?

I.

Nem volna nehéz kimutatni, ha illy fennvitt nyomozás, körén és határán túl nem feküdnek értekezésnek, azt, hogy a' görög, és római hajdan-korban, a' játékszíneket politica szülte, vagy legalább alapította meg. Népmulattatás volt ezeknek egyedüles céljok; erkölcsi irányuk csak az úgy nevezett mysteriákkal, ünnepek' alkalmával érzékített szent történetek által jöve dívatba. A' színi művészség még később tűne fel; ha bár Roscius hagyja is róla valamit sejteni a' rómainak. Az inkábbára az újabb kor' haladásának szüleménye, melly Garrickban, Quinben az angol, Jodelle-ben, Moliere-ben a' francz, Velthemben, Eckhófban, Schröderben a' német szín-művészséget, 's általában Lessingben a' színi kritikát hozá létre.

Így ma már a' színészségnek, mint csalhatatlanul egyik nemének a' művészségnek, sokkal nemesebb czél tűzetett ki. A' *panem et circenses*, ha bár nem szűnt is meg előkelő gondja lenni a' kormányoknak, egyedül mulatsági tekintetből csak a' színi karzat' jel-szava már ma; a' nemesebb közönség játékszíneinkben mindenütt nemesebb élelmény után eseng, melly mulatás mellett, nemzeti 's más erények' emelésében, oktatás-

ban, 's aesthetikai érzelmeink' kielégítéseiben áll. E' jeles czélokra annál sikeresebben munkálkodik más művészségek felett a' szín-művészség, minél képesebb ez amazoknál kivívni érzekeink' ámulatjait; élet által adván életet elő, 's mozgó, szóló, sőt cselekvő emberek által az emberi történeteket. Továbbá: mi a' szomorú játékok' czélja egyéb, mint tragikai fennség? melly az emberi legnemesb erőket vívatja a' végzéssel (már az akár a' régiek' fátuma, akár az újabbak' végetlen rendje legyen) 's vagy győzni hagyja azokat, vagy nemesen roskadni ennek súlya alatt; 's így mind két esetben magasztos érzelmekkel emeli az emberi keblet. — A' jelesb víg játékok, egyes példányokban tűntetik elő az emberi bohóságokat, mellyek vagy általában emberiek, vagy társasági viszonyokból eredettek, 's ezen bohóságokat teszük mosoly', nevetség', gúny' tárgyaivá. Lehet-e valami oktatóbb ennél? — Átalában a' szinpadra, az emberi természetnek legnemesb alakjai, 's legérdekeseb gyengéji lépnek fel. Elégítheti-e ki valami teljesebben ennél, szép után esengő szomjunkat? —

Ezek okai azon köz érdeknek, mellyel a' műveltebb világ a' szinpadokat tiszteli; úgy hogy újabb körünkben, mintegy mérlegéül szolgál ezeknek álláspontjok, a' nemzetek' műveltségi fokának.

II.

Különösen neveli ezen érdek a' magyarnál maga a' szükség is. Ugyan is

1ször. Hazánk, mint századok-óta elő-bástya a' Török ellen, mint mezeje a' háborúi viharoknak, mind azokban elmaradni vala kénytelen, mellyek a' béke' nyugalmának gyümölcsei; de nem semmiben annyira, mint nemzeti nyelve' és társalkodása' művelésében. Polgári alkotmánya' veszélyeztetéseiben, nem érhetett a' lelkes nemzet fontosabb gondjai közt erre, miket e' részben idegen nemzeteknél készen találta, aggtalan fogadá vala sajátjának. Ezen idegen művelt-

ség alatt állunk ma is, melly miatt társalkodási nyelvünk ki nem fejlődhetik, a' nemzeti nyelv' szép ügyébe bé nem bírjuk vonni szép-nemünket, melly természeti, 's menthető hiúságánál fogva, azon nyelven óhajta közleni a' társaságokban érzelmeit, mellyet erre alkalmasint kiképezten talál, 's melly műveltsége által ön műveltsége' fokát kitüntetni képes, melly könnyü, nyájas, társasági viszonyok közt simuló — egy szóval: melly szintűgy megfelel társalkodási szükségének, mint hiúságának hízelkedik. Mennyire hátráltatja nemzeti fejlődésünket, szép-nemünk' ezen hidegsége nyelvünk iránt, nem szükség hosszasan fejtegetnem: elég erre megjegyezmem azt, hogy társalkodásokban, az egész műveltebb világon, a' szép-nem viszi a' fő szerepet, 's mi férfiak azokban szívesen játszuk a' másod-szerepeket utána.

Már ki tagadhatja, hogy a' játékszin, mezeje a' társalkodási divatnak 's viszonyoknak, nemzeti szokásoknak, nyelv-fejlésnek — egy szóval: tükre a' nemzeti életnek? és így hatalmas hévérje a' társalkodási nemzetesedésnek?

2szor. Egy, sok nemzet és nyelv által felosztott hazára nézve, alig lehet idvesebb valami, mint azon egy nyelvben egyesülhetés. Ezt még azon disztelen repke-írások' szerzői is megismerik, kik a' magyar nyelv' terjesztése' készülleteit lesekéből nyilazgatják. Ezek magok inkábbára az erőtetések ellen kelnek ki. Már lehet-e nyájasabb, simulóbb, minden erőszakot kirekesztőbb módja a' nyelv-terjesztésnek mint a' játékszin?

3szor. A' szinpad az által, hogy tárgyat 's alkalmat nyújt aesthetikai ízlésünk' ítéletünk' gyakorolhatására, tagadhatatlanul emeli művészségi érzelmünket, csinosodásunkat; 's erre kinek van még most nagyobb szüksége mint a' magyarnak, ki csak imént kezdé literatúrai, és művészségi pályáját?

4szer Játékszin nélkül, egy fő ágának a' költészetnek parlagon kellene hevernie. Ugyan is drámaíróink, nélküle teljesen ki nem képezhetnék magokat; a' színi hatást egyedül maga a' színi előadás tüntethetvén elő. Ezen ok csak azok előtt nyomhat keveset, kik a' költészet' becsét nem értik, vagy tekintetbe nem veszik azt, hogy legtöbb jeles drámai költők egyszer's-mind színészek voltak: mint Shakespeare, Jodelle, Moliere, Schröder, Iffland 's a' t.

Ezek voltak azon tekintetek, mellyekből hazánk, nevezetesen az 1825-diki diaeta, a' magyar játékszint megalapítatni, előleges sérelmei közt kívánta, mellyeknél fogva ez úgy fejezte ki magát, alázatos felírása, 's több követeli' nyilatkozása által, hogy a' játékszin, mint a' nemzeti nyelv' és csinosodás' hatalmas eszköze, szoros kapcsolatban áll a' nemzeti Muzeummal, és Tudós Társasággal.

III.

Játék-szinek' hasznairól sokan sokat írtak, vitatkoztak már, 's azokat értekezésemben ismétleni feleslegesnek tartám vala, ha egy sokat ártó, 's hazám-ban szerte divatozó előítélet' meg czáfolása végett, az általam felhozott elvekből, egy következtetést nem kívántam volna kihozni. Tudnillik: hogy ha más mívelt nemzeteknél is, több a' játékszin mint merő mulatság, és nemes fényűzés' czikkelye, nálunk az épen *szükség* és így *nemzeti köz ügy*, mellynek elősegéllése alúl, magát semmi rangú és osztályú hazafi ki nem vonhatja a' nélkül, hogy kedvetlen gyanúk' kárhozása alá essék. Legyünk e' részben nyíltak: mennyit nem ártott ezen szép ügynek az, hogy rangosaink, főkép' kik nagyobb polgári, 's kivált egyházi hivatalokon ültek, méltóságok alatt álló dolognak, vagy épen azzal ellenkezőnek vélték, pártolni a' játékszint, tán egyedül, (mert hazafiúi hidegséget rólok fel tenni nem akarok) azon előítéletből, hogy az nem egyéb mulatságnál, sze-

relmes bohóságok' oskolájánál, buzgólkodás mellette nem egyéb gyermekekes fanatismusnál, nemzeti túlságoskodásnál! 's a' t.

IV.

Lássuk azonban: mi lehet az oka, hogy a' játékszin' fentebb előhordott idveiből, mind külföldön századok-óta, mind hazánkban annak bölcsője, 1790-óta, olly kevés érethetett el? — Én ennek 's általában a' színművészség' süllyedésének okait ezekben keresem:

1ször. Legtöbb színész-társaságai Európának, vándorok. Olasz országnak szín-művészségét csalhatatlanul ez süllyeszti, és hazánkban azt még csirájában ez sanyarja el. Mert mellyik ön-érző ifjú adja magát beduin-életre? egy kóbor színész-társaság miért nyomozza mélyebben a' művészséget, midőn annak felületességeivel is könnyen ki elégítheti bizonytalan, 's nem sokat váró közönségét? hogy' nyújtson valami jobbat, holott sem ideje, sem helye, sem ereje hozzá? Nehány darabnak (minél röhhögtetőbbnek vagy ríkatóbbnak, annál jobb) betanulása, czélja minden iparjának; mert ezeket eljátszván tovább viszi deszkáit. Tengődhetés, óhajlásának legfőbb pontja: mert utazás nyeli el nagy részét szűk jövedelmének. Innen erednek: ócsó rosz darabok' választása, hízelgés az aljasabb közönség' ízlésének, süllyedése a' művészségnek, 's ennek kontár sáfárinak meg vettetésök 's a' t. — Azt nem is említtem, hogy a' kóbor életnek magára a' színészi személyzet' erkölcsiségére nézve, milly káros befolyása lehet!

2ször. Legtöbbet árt a' szín-művészségnek egész Európában, a' színészi igazgatóknak haszonlesési alacsonkodásuk. Már Seume egyik fő okául teszi ezt a' mai szín-művészség' süllyedésének. Azon igazgató, vagy is inkább vállalkozó, ki saját erejével és veszedelmével tartja fenn a' színész-társaságot, természetesen csak az úgy nevezett kassza-daraboknak örül, mellyek ritkán művésziek; a' legjelesebb darabokat telhetően ócsó,

és csekély személyzettel, nyomorú díszitményekkel, öltözetekkel adatja — egy szóval: mindenütt hol ereszény és művészség jönnek ütközésbe, nála az utóbbi veszt. Ez hozta Európában olly fájdalmas divatba: a' szem-rém-darabokat, az állat-szerepeket, a' hely-alkalmi bohózatokat (Localposse) 's a' t. mellyekkel mit nyerhete a' szín-művészség? minden jobb ízlésű elgondolhatja. —

Nálunk magyaroknál még inkább gonoszodik e' mótely. Hazánkban, másod, sőt harmad szerepű színész is, mihelyt elegendő pártszövési ügyességgel bír, 's vagy hasznot reméll, vagy boszút liheg, egy pár közepszerű, 's több rossz színészből álló társaságot csábít maga kormánya alá, nyakába veszi vele az országot, 's úton út-félen művészkedik korcsma-állásokban, és juh-fészerekben, mind addig úzvén színészi kísértéseit, míg újra egy akad társaságából, képes magához hódítani egy részét annak 's új igazgatóvá alkotni magát. Ezen váltogatott pünkösdi igazgatóságok szültek hazánkban eddig is mintegy tizennégy most szerte színészkedő olly társaságot, mellyből alig lehetne jó kettőt öszve alkotni, 's melly kettő is mostani környülményeink között alig bírna tengeni. Milly szerencsét tehet illy kezekben a' művészség, mellyek közt néhány deszka a' szinpad, egy pár olaszfal a' díszitmény, tíz-húsz avúlt szindarab a' könyvtár, egy láda rongy a' ruha-tár, 's tán falu-helyen egy itcze ázalék a' bemenet-díj — könnyű elgondolni! Átalán: ki nem művészségben, hanem művészségből él, nem szentelt papja, hanem csak kezelője lehet annak; 's igazgató, ki elegendő szellemi erővel nem bír a' maga' osztályában, bizonyosan csak süllyeszthetni fogja a' szín-művészséget.

3szor. Nagy akadály a' szín-művészség' gyarapodásának, 's hasznai kifejlésének az, hogy előkészületeink, oskoláink nincsenek, mellyek valódi szín-művészeket formálhatnának. Alig van pálya, melly olly nemes, de egyszersmind olly nehéz, 's kiterjedett készű

letet kívánó lenne, mint a' szín-művészi. Körében fekszenek ennek, kisebb-nagyobb mértékben, a' lelki 's testi ügyességek', tudományok' minden nemei, az ember-isméret' tág mezeje, művészégi érzemény, és világos nézetek, mellyek a' természet' nemesb alakjainak felfoghatását eszközölhetik, hajlékony jártasság a' társasági viszonyok' szövényei között, 's érzeményes és gonddal nyomozott megválasztása mindennek, mi a' physicalai, erkölcsi, egyszerűen világi és emberi természetben, nemesen, nagyszerűn, és magasztosan mutatkozik, vagy benne rejtve nyugszik. Tehetjük-e mind ezt egyedül reá - születéssel, vagy több évű gyakorlottsággal, vagy is úgy nevezett routine-nal? elegendő-e erre egyes szerepek', mozdulatok', kiejtése'k', indulat - fejezések' betanulása? Koránt sem! Ki szellemileg nem képes felfogni az egész szindarabot, a' maga szerepének befolyását abba, ki nem képes a' szerep' individualis characterét biztosan meghatározni — biztalan lesz annak minden szava, lépése, mozdulatja, 's rendesen vagy alatta fog maradni szerepének, vagy túl - csapongni azon. Az nem fogja tudni azt, hogy víg és víg, szomorú és szomorú szerep közt ezernyi a' változat, 's kisebb-nagyobb fényletek 's árnyéklatok különböztetik azokat egymástól. Az nem fogja érteni Figaro és Falstaff közt a' különbséget, nem Hamlet, Lear, és Móór Károly között; az zajlani fog minden hős szerepben, ríkatni akarni minden szomorúban, röhögtetni minden vígban. Illy készüllet' hiányának tulajdonítom én általában, színészeinkben azon nagy befolyású tévedést, mellynél fogva a' tragicum és szomorú, a' comicum és nevetséges közt biztos határ - vonalt húzni ritkán bírnak. Innen van az untatásig pityergés tragoediáinkban, aljas röhögtetése a' karzatnak comoediáinkban, 's mind kettőben gyakori túl-csapongás a' szerep' határain. Innen származik, hogy a' színész biztalan művészégi állásában, gyakran saját érdemének tulajdonítja azon tapsokat, mellyeket a' gyakorlatlan közönség nem játéknak, hanem szerepének

osztogat. Innen ered, a' minden művészségben felette káros önhittség, 's kora elégedés, számos nagy reményű, tehetségű, 's különben egykor nagyot nyújtható színészeinkben. —

Alig lehet megfogni: mi lehet az oka, hogy midőn mívelt Európánkban, minden ágára nézve a' művészségnek, Akadémiák, Conservatóriumok 's a' t. állítottak, egyedül a' szín-művészség — ez a' humanitas' legfontosb hatású művészsége — hagyatott mostohán? Tudtonra, egy pár gyengébb próbát nem említvén, az egy Poniatovszky Szaniszló lengyel Király, ki nagyobb művész mint Király vala, munkála célirányosan erre. Ő színészi gyermek-intézetet alkotott vólt Varsóban, 's több jeles szín-művészek, és művésznék, kik között Campi, kerültek idővel ki intézetéből.

Táncz - vívó - hangász - oskolák, mimikai, declamatiói, nyelv-tudományi gyakorlatok, elkerülhetetlenül szükségesek szín-művészek' formálására; ha csak azt nem akarjuk, hogy egy századnak elég legyen azon egy két szín-művész, ki ön géniusza' erejével, 's szerencsés környülmények' segítségével, minden gátokon ált' bíra törni.

4szer. Egyik inkábbára hazánkat illető akadály a' szín-művészség' haladásának, a' *szegénység*. Ez, és ebből eredő azon környülmény, hogy legjelesebb színészeink sem lehetnek nyug-pénzek által biztosítva, előregedés' vagy nyomorodás' bús eseteire nézve, fő oka annak, hogy míveltebb ifjaink, 's főkép' leányaink, kik egyébiránt is ritkábbak amazoknál, csak igen gyéren határozzák el magokat a' színészi pályára. Nyug-pénzek' rendelkezése nélkül majd lehetetlen hazánkban jeles színész - társaságot fenn tartani. Nagyobb fizetéseket, mellyekből a' színész valamit félre tehetne, még sokáig meg nem fog bírhatni a' magyar színészi közönség; így tehát kilátás nyugpénz' kaphatására, lehet egyedüles rugója iparjának, 's kapása lehet egyedüles jutalma nem könnyű fáradozásának. Ezen kilátás és

jutalmazás fogna egyszersmind rendez , törvényhez szoktatója lenni a' magyar színésznek , ki bal ítéletből nagy részint meg nem férhetőnek véli ezeket a' művészi szabad - elműséggel.

5ször. Ártott hazánkban, kivált kezdetben a' színészségnek, az ellene divatozott hibás előítélet is. Ki disztelen mulatozásnak, ki erkölcs' sikamos kerítőjének tekintette a' szinpadot, 's megvetéssel nézett a' jámbor színészekre alá. Ezen hibás győződés okozta azt, hogy a' gazdag, 's különben hazai áldozatokra kész egyházi rend magát pártolása alúl kivonta. Vólt számosan olyan ki azt hitte, csodáltában a' szomszéd nemzetek' haladását, hogy a' magyart nem alkotta a' természet színészségre, 's elmaradását annak születési mostohaságnak vette. Számos főbb Méltóságainkat hűtötte el ezen hibás előítélet a' magyar színészség iránt.

Elsőbb ágát ezen kettős előítéletnek úgy vélem eléggé megczáfolják az általam felhordott azon nemesb czélok, mellyeket a' míveltebb világ, és ön diaetánk is a' színészségnek már ma kitűznek, 's mellyek ellen vissza-élések csak annyit bizonyíthatnak, mennyit minden jó, nemes, nagy és szent dolgok ellen — úgy mint mellyekkel az emberi kény és gyarlóság mind vissza élhet — bizonyíthatunk velök.

Második ágára nézve pedig a' felhozott előítéletnek, legyen elég megjegyeznem azt, hogy itt nyilván körben forgó okoskodás húnyat szemet. Azért maradunk el, mert nincs pártfogás; nem pedig azért kell megtagadnunk a' pártfogást, mert elmaradtunk. Vessük szemeinket a' szomszéd míveltebb nemzetek' színészségi haladásaikra; mi vólt a' német színészség Welthem, és utána Eckhóf előtt? mi az angolé Garrick előtt? mi a' francziáé Jodelle' kora előtt, sőt utána is Corneille-ig, Moliere-ig? Legyünk igazságosak ön magunk iránt: nem lelkes haladás-e az, midőn, hogy csak az újabbakat említsem, oskola és majd minden pártfogás nélkül, sóvárgó nomadismus

mellett, egy Megyeryt, számos szerepekben Barthát és Tóthot, egy Kántornét, 's Dérínét stb. mutathatunk? nem elég tanúk-e ezek, hogy a' természet e' részben sem mostoha a' magyar iránt? 'S mit nem reménylhetnénk, ha jelesebb míveltebb színészeinknek könnyebb élet mellett, társalkodási pártfogás is juttatnék, 's ők nemesebb úri körökbe gyakrabban méltattatnának? Mert magában a' pénz, 's markolható segély, bár milly szüksége van is reá, nem képes soha kielégíteni a' valódi művész' keblét; e' mellett, figyelem 's kijelentetés után eseng ő úntalan.

V.

Az előadattakból kitetszik: hogy a' megalapítandó magyar játékszinnek: 1-ör *állandónak*, bizonyos helyen megtelepedettnek, vagy is inkább lakhelyet vertnek kell lenni. — 2-or annak nem egyes vállalkozók' hanem *köz ügyelet alatt álló igazgatóság'* kormányától kell függnie. 3-or a' megalapítandó magyar játékszinre nem elég *színház-*, és *színpad-építés*, azzal öszveköttetnie kell a' hozzá tartozó színészi intézetnek, sőt nyugpénzek' tőkéje' megalapításának is. 4-er szükség, hogy a' magyar színészség mint művészség, a' magyar színészek pedig mint művészek becsültessenek.

VI.

Hogy a' megalapítandó állandó magyar játékszinnek hazánkban egyedül Pest városa lehet helye, ez iránt valamint a' köz vélemény csalhatatlanul mutatkozik, úgy az ország' Rendei által is több ízben egyenesen kimondatott már. — Elhatározó okai ennek ezek:

1-ör. Ország-közepette álló két testvér anya-városból könnyebben sugárzhat széllyel a' hazában, a' szín-művészségi haladás.

2-or. Az, épen ezen helyheztesésénél, továbbá közép-ponti kereskedésénél, nagyszerű vásárainál, törvény- és több polgári kormány-székéinél, garnison-jainál, 's benne mulatozó magányos úri rendeknél fogva, inkább alkothatja magyar játék-színjét köz érdekűvé, köz használatúvá a' hazában, mint más félre fekvő, 's ezen jelességek nélkül szűkölködő kisebb városok tehetnék.

3-or. Illy óriási haladású, 's testvérjével már is Európa' főbb városai közt helyt fogó város mint Pest, könnyebben nyújthat módokat a' színészi intézet' gyarapodására, bővelkedvén az muzsika-táncz-viadal-mesterekkel stb. könnyebben szolgálthat, külföldi művész-vendégei által, alkalmakat magyar színészeinknek magok' tőkéletesítésére, könnyebben adhat színészi mester-embereket, muzsikai kart; alkalmasabba' színészi igazgatósággal járó széles levelezésre stb.

4-er. Legfontosabb úezet az, hogy a' pestbudai magyar színészi közönség mind számosabb, mind általában felvéve míveltebb aesthetikai ízlésű, más kisebb városok' közönségeinél. Ki az utóbbiban kétkednék, gondolja meg, hogy az aesthetikai főkép' színészi ízlésnek, hogy az biztos élességű lehessen, szintűgy gyakorlásának kell lenni, mint minden más tudomány-űzésnek; 's hol lehet az nagyobb gyakorlásban, mint hol majd naponként jeles szín-művészeket láthat, hallhat? mint hol a' színészi ítéletek, vélemények, a' nagy közönség között zsúrolódhatnak?

Már hogy egy színész-társaság csak ott tenyészhet, csak ott haladhat, csak ott áraszthatja el ideit, hol folyvást számos a' közönsége, úgy vélem senki kétségbe hozni nem fogja. Ugyan is, ha szinte alkotandó tőkével tán fenn tartathatnék is mostoha jövedelem' esetében a' társaság, de kire hasson a' szín-művész, ha üres Tháliája' temploma? hol vegye a' tetzés', a' becsültetés', a' hir-név' hatalmas ösztönét, melly a' művésznek éltető eleme szokott lenni? Minél jele-

sebb, annál bizonyosabban lebádogyad pályájáról a szín-művész, ha üres falak közt kénytelen vesztegetni iparját; ellenben kéjdagadó kebellet lép fel a' tölt ház' szinpadjára, büszke reményében, hogy a' sok közt több értő figyel játékára, 's veszőbe nem megy szorgalma, és kivívandó legkissebb szerencséje is.

VII.

Lássuk már: mit teve hazánk eddig a' szín-művészség' ügyében? mit egy állandó magyar játékszin' meg alapítása iránt kinyilatkoztatott óhajtsa' teljesülésére?

Nem akarok erre olly keserűn bár igazán, mint gróf Széchényi felelni; csak azt fejtegetem itt ki, hogy mi e' részben itt-ott történt, az vagy elégtelenül vagy czéliránytalanul tétetett. Ugyan is:

1-ör. Maga a' haza, eddigi diaetáiban, csak óhajtsát, 's ezt is kevés meghatározással és kifejtéssel nyilatkoztatá ki, a' Felsőg' eleibe nyújtott felirásai-ban; melly óhajtság inkábbára csak abban látszik határozódni, hogy a' már álló 's német közönség által használtatott pesti színházban, felváltva magyarok is állandóul adhassák mutatványaikat. 1825-ki Ország-gyűlési acták' 166ki lapján nyilván ezt kéri a' Rendek: ut *dramatica societas nationalis, in Libera Regiaque Civitate Pestiensis, ac signanter erecto ibidem e divenditis fundis civicis Theatro, pro ludis suis hungarico idioma exhibendis, fixam et praeferentem consistentiam acquirat.* — Erre még felsőges Válasz nem érkezvén, a' dolog függőben áll. Módja és eszközei iránt a' megalapításnak, kedvező Válasz' érkezével lennének tanácskozandók a' tisztelt Karok és Rendek.

2-ör. Egyes törvényhatóságok, nevezetesen Pest vármegye — kit mint közép-pontit, különben is közelebbről érdekel vala az ügy, ha számosan bebizonyított hazafiúi buzgósága nem lelkesítette volna is — több lelkes, bár sikertelen próbákat tettek a' magyar szí-

nézség' elősegítésében. — Pest vármegye 1811ki octóber 1-sőjén tartatott Köz gyűléséből, azon esedezett Ő Felségének, hogy a' pesti német közönség bőven ellátva lévén immár színészeti készülétekkel, a' duna-parton állott régi 's város-kerítési falból, és így hazai pénzből épült úgy nevezett Rundella-színház, engedtessek által, az 1807ben Pesten tanyát vert magyar színész-társaságnak; vagy felváltva állandó játszhatás a' felállított új színházban. Ezen óhajtásukat Pest vármegye' Rendei előbb ő Császári Királyi Fennségének Nádorunknak terjeszték fel; kinek is 1810ik esztendei Julius 19én költ válaszában az foglaltatván, „hogy az ó játékszin, felséges határozatnál fogva a' pesti szépítő biztosság' rendelése alá adatott már, az új nagy színház pedig tetemes költségű világítással járván, a' csekély eszközű magyar társaságoknak, mint tett próbák bizonyíták, káros lenne inkább mint hasznos“ — a' Rendei fenntebbi kérelmeket, eshető változtatás' reményében, egyenesen Ő Felsége eleibe terjesztették. Mind két kérés megtagadtatott a' reájok jött felséges Válaszban; az elsőbb azon oknál fogva, „hogy a' Rundellának, a' pesti szépítő biztosságnak felsőbb helyen jóvá hagyott javaslata szerint, mellyet most már változtatni nem lehet, le kell rontatnia, a' második pedig azon okból, hogy a' pesti színház haszonbérbe lévén kiadva, az a' bérlőnek, kötésénél fogva, szabad használatra engedtetett által; azonban tapasztalás után a' magyar és német társaságok, közösen már az ó színházban sem bírtak megférni; egyéb-iránt eléggé el van látva a' magyar színészség a' pesti színház' bérletének azon számára kikötött feltételével, hogy a' magyar színész-társaságoknak Pesten minden váltás-díj (taxa) nélkül van szabad játszhatása.“ stb.

3-or. Több egyes törvényhatóságok: mint Abaúj, Bihar, Borsod, Fejér, Pest, Veszprém, Zala vármegyék, 's többek, példás hazafisággal, és áldozattal tanyáztattak kebeleikben, több vagy kevesebb ideig,

magyar színész-társaságokat. Sőt egyes hazafiak is, mint Vida, Sándorfy, B. Berzeviczy, stb. ön feláldozásokkal tevék ezt.

4-er. Alig van törvényhatóság hazánkban, melly kissebb-nagyobb pártfogást ne bizonyított volna a' vándor magyar Thália iránt, még azon részeken is, hol magyar ajk nem zeng, 's ezeknek sorában számos egyes hazafiak is tündöklenek. Ezen áldozatok közt fő említést érdemel azon köz buzgóság, mellyel 1814ben Pest vármegye' felszólítására, színházi telek-vételre és építésre, számos törvényhatóságokból nevezetes summa gyűlt össze, mellyen 1815ben a' hatvani utczában a' telek meg is vétetett, de a' miatt, hogy ön hazájában a' magyar művészség évenkénti telek-adót fizete Pest városának, melly adó színház-építésig bizonyosan elnyeli vala az egész tőkét, 1828ban ismét eladatott. Vala-e még más oka is ezen hazai szép remény' illy füstbe-mentének? itten nem vitatom; hogy azonban fájdalom! fő oka ez vala, bátran állíthatom.

Mind ennyi buzgóság-nyilatkozások, ennyi áldozatok, ennyi hazafiúi erőködések után is, semmi siker! Vándor, szegény, ügyefogyott, 's csekély haladhatása miatt csekély becsültetésű még maig is a' magyar színművészség! Mi ennek az oka?

1-ször. Az, hogy egyesítés helyett, elforgácsolánk erőnket. A' fenntebb érintett áldozatok, egy tömegbe gyűjtve, megbírtak volna már hazánkban egy jeles színészi intézetet tisztességesen alapítani; így — intézet helyett, néhány személyt, 's ezek közt számos méltatlant, sok oskola - és dolog-kerülőt tengetett a' haza.

2szor. Hazánkban a' színészség, mint czéliránytalan 's felosztott pártfogásai mutatják, inkábbára úgy tekintetett, *mint mulatozás' egyik ága*; illy tekintetből kívántak annak egyes vidékei benne részesülni, 's tán nem fog tartozó hálánkkal ellenkezni azon megjegyzésem, hogy a' pártfogásokban gyakran egy kis haza-

fiúi hiúskodás is játszák a' maga szerepét. Vizsgáljuk egy kissé: mint tétettek 's tétetnek rendszerint színészi pártfogásaink? Megérkezik, alája rendelt szekereken, a' nevezetesebb nemzeti ünneplésekre váratott, vagy meghívott magyar színész-társaság, a' megye' kebelébe; ácsok színt faragnak sebtében, tisztviselők pénzt gyűjtenek, tehetősebbek asztalokat terítetnek számára; a' színészi művészség' élelményében ritkán részesülhetők, 's hazafiság-mámoros közönség omlik riadozni, és kezeit sebessé tapsolni a' szinsátor felé; a' társaság néhány napi mulatozása után, kielégített művészi büszkeséggel 's nem ritkán önhittséggel, és néhány forinttal zsebében, további vándorlásnak indul ismét, a' megye úti költséget gyűjtet számára ismét, és szekereket rendel alája ismét. Legyen szabad kérdenem: mit tett a' színészség' magasztos céljára megyénk? mit ért el kiadott pénzével egyebet, mint azt, hogy néhány nap' mulatozott, jól, vagy hazafiságból unatkozva, 's azt, hogy a' társaságtól megemlegettetik? Nyájas sikerek ezek is, de a' magyar színészségnek több kell, sőt épen egyéb kell; mert illyes apró mulékony pártfogások még megkedveltetik színészeinkkel — kiknek nagy része az állandó rendnek úgy sem nagy barátja — a' beduin-életet, a' pazarlott hazafias tapsok pedig önhittséget szülnek nálok, 's kora művészi megelégedést; melly mind kettő, főkép' nálunk magyaroknál, sok jeles művészi talentomnak temető sírja.

3szor. Valljuk meg: hogy az illy szaggatott pártfogásokból kimaradhatatlan a' *vetélkedés*, melly ez esetben, azon kívül, hogy az erők' egyesítését gátolja, azon, hazánkban nem kevés átkú viszketeget szüli, mellynél fogva *rész* magát *egésznek* véli, vitatja, tartja, 's a' rész' érdekei mellett, ha nem mondom megveti, bizonyosan gyakran mellőzi az egésznek érdekeit.

4szer. Hogy a' több törvényhatóságok által tett adakozásoknak siker-vesztését tetemesen elősegíté az

itt-ott történhetett vagy történt, fonák vagy épen lelketlen sáfárkodás a' pénzzel, tagadhatatlan. Ez szomorú következése hosszas törvénykezésünknek, és fényűzésünknek, melly utóbbi minden országban veszélyes métegy, mellyben a' nemzeti gazdagság' forrásai dugúltan veszteglenek.

VIII.

A' magyar színészség' megalapítását véleményem szerint leginkább közelítették eddig :

1ször. A' N. M. M. kir. Helytartó Tanács' útján 1807ben Pest városa' színháza' bérlőinél kieszközöltt azon lemondás, mellynél fogva azontúl azok nem kívánták a' Pesten tanyázott magyar színész társaságtól, mint addig tették, negyed tiszta jövedelmét a' magyar mutatványoknak.

2szor. 1808ban Czibulkával kötött színbérlői egyessége Pest városának, mellynél fogva kikötetett, hogy a' magyar színész -társaságok Pest városa' kebelében váltás-díj nélkül adhassák mutatványaikat. A' kötés' tizedik pontjában nyilván kifejeztetett, hogy a' nemzeti színjátszó társaság közös tulajdonosságú a' némettel a' város' mind két színházában, 's azokban hetenként két napon minden díj nélkül játszhatik, nem tartozván a' német igazgatóságnak egyebet fizetni, mint mutatványonként 5 forintot, 's ezt is egyedül diszítmény-átengedés' fejében. Sőt ezek felett még az is kikötetett, hogy ezentúl a' pesti színház' kibérléseiben annak leend elsősege, ki magát arra fogja ajánlani, hogy magyar színész-társaságot is fogadand fel. —

3szor. 1825ki Országgyűlés' alkalmával, Pest városa' akkori követének azon kinyilatkoztatása — melyet megbízói' nevében a' diaetai jegyzőkönyvbe is (1ső köt. 659 lapján) beiktattatott: hogy a' pesti-színház úgy magyar mint német, 's ugyan azon feltételek mellett, mellyeknél fogva német bérlené azt ki, a' város az elsőseget a' magyar színjátszó társaságnak engedni kész legyen.

4szer. Pest vármegyének múlt 1833dik esztendei lelkes határozata, 's Buda városának hazafiúsága, mellyeknél fogva az üresen állott budai színház, a' mostan benne játszó magyar társaság' számára, másfél évre biztosítatott. Ezen, bár csak még ideigleni alapítás, egészen más tekintetet érdemel, mint eddigi mulékony tanyáztatásaink. Vármegye, két város, Casino, Tudós Társaság, számos főbb urak sőt asszony-ságok, egyes hazafiak, ifjúság, minden állapotú közönség, 's e' közt szép részben maga a' zsidóság is, egy lélekkel keltek pártfogására ennek; 's gyakori szalma tűzű hazafiúskodásaink helyett igaz nemzeti szellem mutatkozott minden felől, tanúbizonyosságául annak, hogy a' nemzeti színészség' ügye már megért hazánkban 's úgy nemzeti, mint ízlési szükségessége nyilvánvaló.

IX.

Még közelébb járuland a' szent célhoz Pest városának csak e' napokban tett díszes határozata, melly már is szájról szájra kelvén szerte a' hazában, biztos reményekkel dagasztja a' honfi-kebleket. E' jeles anyaváros nem csak telket adni magyar színház-építésre, hanem ezt megépíttetni is készül. Alig lehete részéről bölcsebb határozat ennél; mert minek idegen avatkozást engedni a' maga törvényhatóságába, mellynek más-ként elébb-utóbb meg kell vala történnie? De díszesebb, és igazságosabb végzést sem hozhatott volna Pest városa ennél; mert mi lánczolhatja hozzá szorosabban a' hazát — mellynek a' maga kereskedésénél és műveskedésénél fogva, csalhatatlanul legtöbb jótétivel él, 's legtöbb kiucsevel is bír — mint az által, hogy a' hazának leginkább hozzá intézett óhajását, valahára teljesíteni iparkodik? Hiszem, hogy ha az érdeklött határozat, olly szentül, mint azt a' nemzeti ügy kívánja, fog végrehajtatni — miben kételkedni sem

akarok — mostani bel- és kült-anácsa Pest városának, cser-köszorút érdemlend hon-társaitól.

De épen azért, hogy illy közel állunk a' célnál, ne ámúljunk, ne hogy mellette surranjunk el. Süssünk egy kis világot arra: mit akarunk?

Fentebb érintém, hogy a' magyar színészség' megalapításához nem csak épület, hanem rendelt intézet kell. Pest épületet adand; fenn marad tehát még a' haza' gondjával a' színészi intézet' megalapítása.

Meg fog azonban nekem — ki minden moralis testet, 's főkép' illy jeles célra dolgozót tisztelek — Pest városa engedni, ha színház-építését csak feltételek alatt óhajtom, mellyek nélkül, úgy hiszem, sem haza, sem magyar színészség nyerni nem fognának.

1ső feltételem az lenne, hogy ne határozatnék el: mellyik legyen a' kettő közzül magyar, és mellyik német színház? Ez természetes és igazságos feltétel; mert a' városnak figyelmeznie szükséges a' közönségek' nagyságára; már a' most kisebb közönség lehet egy negyed vagy fél század alatt népesebbé a' most nagyobbnál: 's így ha előre a' német közönségnek adatnék a' nagyobb színház, méltatlanul záratnék ki már előre a' magyar közönség, még népesebb száma' esetére is.

2dik. Egyike a' pesti színházaknak olly kizárólag magyar legyen, hogy ha bele magyar színész-társaság ideig-óráig nem találkoznék, az inkább zárva maradjon mint idegen ajkúnak engedtessek által. — Sokak előtt tán feleslegesnek, vagy épen túlságosnak fog tetszeni ezen feltételem; de én megvallom, kedvetlen zsúrolódások', folyamodások' 's tán csel-szövények' kikerülése' tekintetéből azt szükségesnek látom. — Fontos itt azonban azon ellenvetés, hogy a' színház, Pest városának tulajdona lévén, felsőbb határozatnál fogva jövedelmet hajtani tartozik, innen zárva a' városi kincstár' kárával egyáltalában nem vesztegelhet. — Ezen akadály' elhárítóját föllelni nem nehéz. Előadott

elveimnél fogva, a' nemzeti középponti játékszin, ha idves akar lenni, magányos bízatlan igazgatók alatt nem állhat, annak köz ügyeletű igazgatóság alatt szükség állania. Már ha a' magyarnak szánt színház időszakonként, mint szokott, árverésre eresztetnék, úgy annak megnyerhetéséhez minden egyes vállalkozónak reménye, joga lehetne, mi által a' magyar színészi művészség csalhatatlanul veszélyeztetnék. Hogy tehát mind ennek, mind a' városi kincstár' károsodásának eleje vétethessék, legtanácsosbnak vélem azt az arányt határozni meg előre, melly fogna állni a' két színház között, lenne az bár fél, harmad, vagy negyed-rész arány; — mert hogy még most, a' magyar a' némettel, csak ennek népesebb közönsége miatt is, egy arányba nem tétethetik, senki kétségbe hozni nem fogja. E' szerint az arány megállapítván, 's a' német színház árverés' útján bérbe kiadatván, könnyű lesz kivetni: mi bér fizettessék a' magyar színházról? Ezen bért adja be a' fentebb érdeklött köz ügyeletű igazgatóság a' városnak, még azon időkre is, mellyekben a' magyar színház zárva áll. Hogy erre különös tőkealapítás légyen szükséges, az magában értetődik, mellyről alább leend szó. Ez ellen, úgy vélem, a' városnak semmi ellenvetése nem lehet; mert vagy kevesebbet igérnének árverés' útján a' magyar színházért, vagy többet ezen aránynál: az elsőbb esetben nyerni fogna a' város, a' másodikban pedig igazságtalanságot követne el, 's hazafiúi tartozását szegné meg, ha aránytalanul többet húzna a' hazai színész-társaságon mint az idegen ajkún.

3dik feltételem az lenne, hogy kedvezésekben, szin-igazgatósági jogokban egyformán részesítse a' város a' két társaságot. Nem akarom itt vitatni: ha vallyon a' hazai nem követelhetne-e elsőbbséget, 's nagyobb részt magának? sőt azt sem: ha vallyon nem volna-e igazságos dolog, hogy azon szerekből is, mellyek most egyedül a' német színház mellé adattak, rész

engedtessek a' magyar színháznak is! — melly követelhetések annál nagyobb tekintetűek lehetnének, hogy Pest városa semmi esetre sem fog már kebelében olly alkalmas helyzetű, olly díszes színházat adhatni ez időre a' magyarnak, mint a' németnek ada. Én itt egyedül azt óhajtnám megállapítatni, hogy a' színész-igazgatósággal járó ódalagos jogok, és jüvedelmek, mint redoute, állati, optikai, mechanikai mutatóványoktól kötelen-tánczolásoktól stb. fizettetni szokott díjak, közösek legyenek a' két társaság' igazgatóságaival; különben természetesen következik, hogy csak az ezeket húzó fogna lenni a' tulajdonos, a' másik nem-húzó pedig csak túrt társaság. Utóbbivá csak akarni is tenni, hon' közepében, a' hazait, több mint méltatlanság.

4dik feltételemet tán felesleges is említnem, hogy az építendő színház' telke csinos, és alkalmas helyzetű, tág legyen, az épület pedig alkalmas, és ízléses.

Illy feltételek mellett, buzgón idvezlem azon nyájias remény-súgárt, mellyet Pest' lelkes polgárjai derítgetnek!

Jegyzés. E' jelen lapok' írása - óta ezen remény-súgár hanyatlóra borúla ugyan; de helyébe a' magyar színészség' egén egy másik derüle fel. Tudnillik Pest vármegye, 1834-iki juniusi és augustusi köz gyűléseiben, a' pesti nemzeti színház' építését elhatározá ollyformán, hogy annak talpköve legfeljebb 1836-iki tavasszal, mulhatatlanul letétessek, addig pedig minden szükséges előkészületek elintéztethesenek; mikben telhető öszvemunkálkodását a' lelkes Gróf Széchényi István is ajánlá a' megye' Rendei előtt. Újabb szép jelensége ez Pest vármegye' lankadni nem tudó hazafiúi buzgóságának, mellyet minden honfi hálával fogad. Öröm - villogó szemekkel kéri minden magyar kebel az eget, tartsák fenn a' szép ügyet, 's buzgóságot, egyértést pártolásában, kivitelében!

X.

Remény nem teljesedés még, 's gyakran egy percz, egy kicsinség elválasztja azokat örökre egymástól. In-

nen szabad legyen nekem minden esetre előadnom: mit vélek tartozandónak egy magyar színész-intézethez? 's az egész mintegy mennyibe kerülhetne?

1ször. *Maga a' színház* illy felosztásokból állana:

a) Előhajtató (Einfahrt).

b) Nagy előpitvar, lépcsőkkel, kasszával, czukrász-tár-hellyel.

c) Néző-hely, hozzá tartozó erkélyekkel, ülésekkel, karzatokkal 's a' t.

d) Szinpad, hozzá tartozó szinfalakkal, függönyökkel, két süllyedővel, repítőkkel (Flugwerk), sűgőzuggal 's a' t.

e) Egy férjfi öltöző nagy szoba.

f) Két asszonyi öltöző szoba.

g) Könyvtár, muzsikai darabok' tárával, egyszerűsmind színészi levél-tárral.

h) Próbai terem.

i) Néma szerepűek' szobája (Statisten-Zimmer).

k) Szer-rakhely (Requisiten-Kammer) illő tágassággal és magassággal.

l) Tág festői szoba.

m) Ruha-tár.

n) Szolga' lakása, konyhával, élés-tárral 's a' t.

o) Házmaster' lakása.

p) Kút, fűtők, fa-lerakók, árnyék-székek 's a' t.

q) Ezekhez járulhatna még a' fel-őr' (Intendant) díszesebb és tágasabb, valamint a' pénz-szedő' lakása is.

Az első, az intézet' pénz-tárának ellen-őre és gazdaságának mintegy tisztje fogna lenni; kinek ennél fogva a' színházról távol laknia nem lehet.

Gróf Széchényi, Játék-szinről írt munkájában, az épület' költségét 100,000 pengő forintra, Kúlesár István 1815ki buzdításában azt 300,000 váltó forintra tette. Én egy nem pompás, de díszes, ízléses, 's fentebbi alkalmakkal ellátott színház' építésére, telken kívül

150,000 pengő forintot kívánnék; 's ki Pest' újabb épületeit, 's azok épülése' költségeit ismeri, kívánságot fenn-szabottnak nem találndja. A' pesti színház a' később hozzá épített táncz-termeken, 's egyéb alkalmakon kívül 628,000 váltó forintba került.

2szor. Hogy a' megalapítandó nemzeti közép-ponti színész-társaság sem fogja ön erejéből, mutatóványai' jövedelmeiből magát, kivált művészi megállhatással fenn tarthatni, valamint több jelesb európai színész-társaságok sem tarthatják fenn magokat tetemes felsőbb segély nélkül, senki kétségbe hozni nem fogja, ki a' színészséget általában, 's gyenge közönségünket különösen ismeri. Hogy nyilvánban kitűnjék a' dolog, vegyünk a' pesti színházról közelítő hasonlításokat. A' pesti színész-személyzet, néma szerepűekkel, muzsikai karral, cselédséggel 'stb. állott 1820ban 202 személyből, kiknek hónaponkénti fizetésök 12000 váltó forintra ment. Most ezen személyzet valamivel csekélyebb ugyan, de a' fizetés mit sem kevesebbedett, 's minden hónapot tetheti legalább 10,000 ftra. A' mostani budai magyar színész-társaság' személyzete, cselédestől mindenestől áll 65 személyből, kik hónaponként mintegy 3100 váltó forinttal fizettetnek. Már ha azt felvesszük: hogy a' mostani játszó személyzet Budán egyedül néző-játékokra van számolva, hogy ez is hónaponként 22 's néha több mutatóványok' előadására kevés, hogy szűken osztott ideje, 's örökös fárasztatása miatt főkép' a' főbb szerepűekre nézve, a' szín-művészség' nyilvános hátramaradásával terhelve van; ha feltesszük, mint köz is az óhajtas: hogy a' megalapítandó közép-ponti néző-játéki színész-személyzethez énekes társaságnak is szükség köttetnie, mind mulatozás' több változtathatása' tekintetéből, mind pedig azért, hogy a' felváltott játszás több időt engedjen a' tagoknak jobb elkészülésekre — könnyű kiszámolnunk, hogy a' megalapítandó magyar társaság csak azon személyekkel fog kisebb lehetni a' mostani német pestinél, kik az arányo-

san nagyobb színház' egyenes szolgálatjára, a' kisebb építendő színház' szolgálatja felett megkivántatók. Ezek legfeljebb néhány muzsikai, világosítási, tisztogatási 's a' t. személyekből fognak állni. E' szerint keveset fogunk hibázni, ha illően szerkezendő magyar színész-társaságunk' hónapos költségét 7000 váltó forintokban állapítjuk meg.

Lássuk: lehet-é reményünk ennyi jövedelemhez az előváltásokból, és napos mutatóványokból? Eddig, a' hó nyári hónapokat kivéve, egy kis hazafiúi buzgólkodás mellett, alkalmasint kihozták ezek a' megkivántatott 3100 váltó for., 's némely hónapokban egy pár százzal többet is, a' nélkül, hogy a' nagy lelkűleg gyűjtött segedelem-pénzhez nyúlni szükséges lett volna. De mint érintém a' fentebbi summa csak személyzet' fizetésére való; hátra van még a' díszitmény, ruha-tár', könyv-tár' pótolásai, 's több efféle költségek; 's a' magyar színész ne reményljen soha jobban fizettetni, mint szükségből most fizettetik, 's a' ha-za se óhajtja ezt? Nem szabad itten felednünk azt is, hogy a' nyár - közepi hónapokban, valamint kemény telekben, tetemesebb hiánytól lehet tartani. Azt nem említtem, hogy most áldozatok is segítik a' budai társaságot, mert ezt reményleni akarom jövőre is. Az iránt is meg vagyok győződve, hogy a' Pestre ált hozandó magyar színháznak — mellyhez jutásig a' számossabb pesti magyarságnak hosszú éjeli út tenni, meredek hegyet mászni nem fog kelleni — nagyobb leend a' közönsége mint most a' budainak van; de ellenben tapasztalás után kétkedem abban: nem fogunk-e a' budai közönségből, főkép' télen által vesztetni? melly nagy részint idő-töltési szükségből — minthogy nem volt hová mennie — magyar közönség lón.

Tegyük fel azonban: hogy a' másfél annyi nagyságú építendő színház, többet hozand be — ámbár eddig a' budai kis színházat is — melly mintegy ezer embert fogadhat be, midőn a' pesti német színház 3000et — alig tudom év alatt háromszor teljesen meg-

töltve; tegyük fel két annyit és így 6000ot: még is hónapoként 1000 váltó forint lesz a' hiány, csupán személyzet' fizetésére nézve. Hol vannak azonban a' világítás', fuvar' költségei; bérleti summa, ruha- és könyvtár', díszitmény' pótolásai? 's más számos költségek, mellyek a' színészséggel járnak? Ezeket ismét 1000 váltó forintra becsülhetjük. Így hónapoként 2000 váltó for. lesz a' hiány, 's évenként 24,000 váltó forint. Az utóbb számolt ezer forintot sem fogjuk sokallani, mihelyt meggondoljuk azt, hogy a' pesti színház' fuvarai, és világítása évenként mintegy 25,000 forintba kerülnek; a' mostani budai világítás pedig néhány forint hijján 4000 váltó forintba; de milly szegény világítás ez az utóbbi!

Ezek szerint a' fenn-tartási évenkénti 24,000 váltó forint pótlékknak tőkéje leend 400,000 for. váltóban, vagyis 160,000 forint pengőben. —

A' nemzeti színészség' tökéletesítésével, virágzásba hozásával, 's a' szín-művészség' igazi czélja' elérésével szoros 's elválhatatlan kapcsolatban állanak, 's ismét állandó tőke-pénz-alkotást kívánnak ezen cikkelyek:

3szor. Egy mimikai és szavallási (declamatiói) iskola. Ennek tanítójának egyszersmind a' szín-művészség' theoriájában is gyakorlottnak kellene lennie, hogy azt praxissal öszszekötve bírhasa előadni. Tanítványai lennének általában a' rendes színészek, és színészségre készítendő mind két nemű nevendékek, kik elme- és testbeli természeti tulajdonaikkal és hajlandóságaikkal nagy reményekkel bízthatnának. — Ezen tanító' fizetése lenne 600 pengő forint, mellynek tőkéje tenne 10,000 forintot.

4szer. Táncz-oskola. Ennek mestere egyszersmind ballét-mestere lehetne a' társaságnak, 's a' táncz-nemek' léptein kívül tanítaná, begyakoroltatná a' kellelem-csoportozásokat (Gruppierungen) mozdulatokat, hajlásokat (Attitüden) 's a' t. mellyeknek látatlan de hatalmas befolyásuk van még a' néző-játékos' legkomolyabb játékába is. Ezen

tanításért fizettetnék hónaponként 20 pengő forint, évenként 240 forint; mellynek tőkéje tenne 4000 forintot.

5ször. Vívó - oskola; mestere 30 pengő forint hónapos fizetéssel; tenne évenként 360 forintot, mellynek tőkéje 6000 forint lenne.

6ször. Új eredeti szín-darabok' szerzését, 's idegenek' fordítását, nem különben, új muzsikai darabok' megszerzését tárgyazó intézet. Ha figyelmeztünk arra, hogy eddig legtöbb külföldi szindarabok a' pillantat' szükségéhez képest, futólag és nyomorúttól olly színészek által fordítottak nyelvünkre, kik sem ezt, sem azt mellyből fordítottak, sem a' művészet' kívánatit nem értették — nem fogunk fenn akadni ezen intézet' szükséges vóltában, színési művészségünk' czélirányos elősegéllésére nézve. A' fizetéses, úgy nevezett szín-költőnek azonban nem vagyok barátja. Kötelezett eredeti darabok, mint tapasztaljuk, ritkán remekes, sőt ritkán többek mint nyomorú alkalmi paródiák, vagy úgy nevezett szem-darabok (Schau- und Spectakel-Stücke). Sokkal sikeresebben felelne meg a' czélnek, ha a' hazából beküldendő darabok illően díjaztatnának, p. o. eredeti darabok 50° pengő forinttól 100 forintig; fordítások pedig 12 forinttól 25ig. Az eredeti darabokra nézve lehetne első mutatványi quottát is rendelni a' szerzőnek. Minden esetre szükséges vólna, két férjfiat fordításokra használni az intézetnek. Ezen intézet-ághoz óhajtnék még egy nyelv-mestert, vagy is inkább ellen-őrt a' hazai nyelvre nézve ragasztani; ki is grammatikai gondatlanságokra, és megszokott kedvetlen szójárásokra ügyelvén, a' színészeket nyelvbeli hibáikra figyelmeztetné, és szükség' esetében őket oktatná; a' színpad kétségen kívül egyik fő pályája lévén a' nyelv' műveltetésének.

Ezen intézetre úgy hiszem, nem lenne sok, évenként 1000 pengő for.; mellynek tőkéje tenne 16,666 for. 40 xrárt. —

7szer. Nyugpénzek' (pensio) intézete. A' művész általában jutalom, és rózsa színű kilátások serkentik szorgalomra, és rendtartásra, inkább mint fenyítékek. Ez olly megjegyzés, mellyet a' tapasztalás teljesen igazol. De különben is hol vegye a' jámbor színművész azt az elme-, azt a' lélek-nyugalmat, melly művészégi iparjához, nyomozásaihoz olly elkerülhetetlenül szükséges, ha agg korára, vagy történhető elnyomorodására veti szemét, 's aggódni szorongni kénytelen jövő sorsa felől? Továbbá: nem igazságos-e, hogy az, ki évekig gyönyörűsége vala a' közönségnek, gyámoltalan napjaiban ettől ápoltassék? Hideg számoló gazda a' szinpad' zajos és ragadó pályáján, különben is ritka madár, de ritka is bírhat azon megsugorítani valamit; mert a' főbb szerepű, 's nagyobb fizetésű, nem lehet sajátos ruha-táracská nélkül; a' kisebb osztályú pedig hálát adhat, ha megélhet szűk fizetéséből. Ezen intézetre nem kívánnék eleinte többet 30,000 pengő forintnál, mellynek kamatai az első években úgy is tőkéhez csapattatnának, 's évenként egy arra különösen rendelendő, rendkívüli bérlet-szünetű mutatványi jövedelemmel öregbítetnének.

Az egész magyar szín-művészégi intézet' tőkéje tehát ezekből állana:

1) Maga a' színház	150,000
2) Fenntartási summa	160,000
3) Mimikai és szavallási tanító	10,000
4) Táncz-mester	4,000
5) Vívó mester	6,000
6) Darab - szerzési intézet	16,666 f.40k.
7) Nyugpénzek' intézete	30,000

összesen 376,666 f.40 k.
pengő pénz.

Rémítő nagy summa, meg vallom, egy *pénztelen országra nézve!* De e' részben épen nem úgy kívánok értetni hazámfiától, mintha addig semmit sem akarnék elkezdetni, míg ezen summa rakáson nem áll. A' szín-

ház-építés azonnal kezdetbe vétethetik, mihelyt az arra megkívántató 150,000 for. kikerül; 's magának az intézetnek czikkelyei a' szerint egészíthetnek ki, miként a' kerülhetetlen szükség kívánandja, 's pótlékos adakozások engedendik. Czelóm ezen költség-kimutatásban csak az vala, hogy ne véljük csupán színház-építéssel teljesen megalapítottnak a' hazai szín-művészséget, ne vessük el ezzel végképen annak gondját, 's addig forgassuk a' használható eszközöket, míg a' feentebbi summa kikerül; mert hogy az még is egy illy nemzetnek mint a' magyar, sem erejét sem nagylelkűségét ki nem fogja meríteni, vagy épen meghaladni — teljesen hiszem. Csak az a' baj, hogy szép hazafi szókat pengetünk mindenféle pénz helyett, 's mi beszélünk, sokat beszélünk, szépen is jól is beszélünk — mind addig, míg a' tet szókba nem olvad el! Egy nagy ember azt szokta vólt mondogatni: félig akarni valainit, annyi mint nem akarni azt. Ezen mondást óhajtnám én a' magyar szín-művészség' alapítására is alkalmazni; 's azt mit számosan csak a' színházra nézve óhajtnak, hogy az tudillik egy nemzethez illő pompával építessék, az egész magyar színművészség' fenntebb előadott alapítására értetni.

XI.

Magát a' színházat, már csak azon oknál fogva is, hogy a' mostani pesti nagy theátrumot, mint fentebb érintettem, a' magyar közönség' népesedése' korára nem vélem elvesztettnek a' magyar szín-művészségre nézve, nem kívánám pompásnak. Gyenge művészégi fokunkkal ellenzetben is állana ez. Mi vólt a' görög színház Thespis' korában, ki azt szekeren hordozta városról városra; 's mivé lett későbbben, midőn drága előntözött balsamok, 's locsolgatott becses sáfrány-olvadékok frissítgeték a' levegőt benne? Mik vóltak a' rómaiak' színbódéji, minekelőtte Aemilius Scaurus', Pompéjus', Néro' stb pazar színházaik épülhettek?

Én csak azt óhajtom: legyen a' mi színházunk, csinos és alkalmas helyzetű, eléggé tág telkű arra, hogy szin-intézeti szükséges épületeket elfogadhasson, — nyílják legalább két fő utczára, hogy a' fuvarokat alkalmasan magához bocsáthassa 's ereszhesse. Maga az épület legyen telhetően alkalmas, csinos, és ízléses stylű, legalább másfél annyi mint a' mostani budai; a' muzsikát, mint a' pestiben, visszaverő padozat segélje, de acusticai tekintetben ne legyen olly elvétett, se télen ne olly farkas-ordító mint a' pesti; jól rendelendő, külön fuvari, külön gyalog ki- 's bejárói az erőszakos tolongást kikerültessek, szinpadja helyesebb arányban álljon az alsó székekhez mint a' budaié, erkélyei pedig ne legyenek olly magasak mint a' pestié, stb. egy szóval a' legalkalmasabb európai színházak' mintái között a' legalkalmasabb választassék ki; mint Széchényink is javasla.

XII.

Egy olly köz érdekű tárgy, mint millyen a' magyar szin-művészség' állandó megalapítása, már rég-óta fekvén a' hazafi szíveken, forogván a' hazafi ajkakon, természetesen számtalan különféle nézeteket, terveket szült szerte a' hazában. — Majd mindenkinek van egy vagy több kebles gondolatja, terve a' felől: mik lehetnének e' szent célra legsikeresebb, legczélirányosabb eszközök? Némellyek ezek között, már köz világot láttak, mások még csak szó közt forognak. Ereszszük közöttök a' főbbeket rostánk alá:

1ször. Némellyek gróf Széchényivel részvényes társaság által óhajtnák megalapítatni a' magyar szin-művészséget. Hogy részvényes egyesületek legsikeresebb eszközei a' köz célú alapításoknak, mutatják a' míveltebb külföld' számtalan példájí, 's annak óriási vállalatai; hogy azonban hazánkban ezek csak megszorítással jöhetnek kívánt sikerbe, hinni kénytelenítetem. A' nemzeti gazdagság' forrásaiban bő Anglia,

vagy francz föld könnyen alkot részvényeket olly célra is, melly alig ad egy pár száztúli dividendet. Segíti e' részben a' részvevőket egy bizonyos nemzeti szellem is, melly gyakoroltatás által merőbbekké formálá lelkeiket nagyobb vállalatokra, sőt kétséges próbákra is. Másképen van ezekkel a' magyar! Ő pénzetlen, e' mellett fényűzésre hajló, szűk pénz-forrásokkal bíró, épen nem kereskedői szellemű, 's e' miatt bizonytalan vagy épen kétes vállalatoktól idegen, pénze' tőkétetéseiben szorongó. Tegyük ezekhez azt, hogy pénzetlen országában nem nehéz igen hasznosan adni ki a' kamatra adható pénzt. Hogyan várhatni tehát, hogy számos magyar olly vállalatba tegye szűk pénzét, mellyből saját vallomásuk szerint is a' részvényesség' pártolóinak, morális dividende a' legfőbb, majd egyedüles kamat? Egy játék-szin sem tarthatja fenn Európában magát ön erejéből, 's ha valamellyike, egyes vállalkozóknak ideig nyereséget hajta, bizonyosan nem a' művészség, hanem ennek rovásán alacson haszon-vadászat tevé azt. Mennyivel kevésbé fog nyújthatni nyereséget a' kis, ne tagadjuk, nagy részben részvétlen közönségű magyar!

De tegyük, a' mit kétlek, mert mint már érintém még a' Széchényi által tőkélül tervezett 200,000 pengő forint sem volna elég egy megfelelő hazai szin-művészségi intézetre, hogy összeállna a' részvényes társaság, egyedül hazafiuságból, minden pénz-dividende' kívánása nélkül: igazságos lenne-e néhány lelkesebb polgárra szorítani az egésznek terhét? hiszen pénzesebb és lelkesebb uraink, úgy sem fognának más ezen célra munkálandó tervekből is kimaradni; de hogy egyedül ezeket nyomja a' súly, sem igazságosnak sem kivihetőnek nem látom. Pénzeseink, mint fájdalom tapasztaljuk! ritkán buzgóbb hazánkfiai egyszersmind, valamint buzgóbb hazánkfiai nagyjára épen nem pénzesek. — Azon környülményről mellyet Széchényi élesen ugyan, de lelkesen és igazán feszeget, hogy aláírások hazánkban

koránt sem fizetések még, 's tán idegen jót-állást is kívánnak, ez úttal hallgatni kívánok.

2-dik terv az, hogy új szin-ház ne építessék, hanem a' felállítandó magyar színész-társaság, felváltva játszó a' már álló, 's most német társaság által használt színházban. Sokáig volt ez terve magának a' hazának. 1825ben a' diaetai oklevelek' 166dik lapján is ezt kérték a' Rendei; 's most is számosak ezen terv' pártfogói. Jogról itten, minekutána, mint feljebb is érintém, azt maga Pest városa is megismeri, szó sem lehet; csak az a' kérdés: hogyan mutatkoznék ezen terv a' kivitelben? 's hasznai súly-egyent tartanának-e hiányjaival? Vizsgáljuk meg a' dolgot közelebbről:

Hogy a' felváltva játszhatásnak theoriában számos kedvezései mutatkoznak, tagadni nem lehet; 's ez vala az, mi eleinte magamat is pártolására bírt.

Ugyanis a) így színházat építeni nem volna szükség, 's az épület' tőkéje is, az intézet' tőkéjéhez adathatnék. Ez annál fontosabb tekintet, minthogy semmi esetre reményleni nem lehet, hogy a' nemzet vagy Pest városa, olly díszes helyen, olly díszes újabb épületet állítson, mint mostani színháza; millyet azonban egy nemzet' tekintete mintegy megkívánni látszik.

b) Közös muzsikai kar, ruha- 's fordíthatásra könyv-tár, és muzsikai darabok, néma személyzet, díszitmények, cselédség, stb. tetemes költséget megmenthetnének.

c) Vetélkedés, és netalán a' szin-művészség' fenn-ebb fokán álló német dal- és néző-játékosokkal, nem különben külföldi jelesb szin-művész-vendégekkel társalkodhatás által, igen fogna haladhatni a' magyar szin-művészség. A' magyar színész alkalmat nyerne maga' tökéletesítésére, mellynek most hijával van.

d) A' két nemzet és közönsége is alkalmat nyerne közelebb, és barátságosan simúlhatni egymáshoz.

e) Csak közös játszás által lenne reménylhető, hogy egykor a' magyar közönség leend divatosabb 's

elsőbbiséget nyerend az idegen felett. Ugyan is közös színházba nehezebb határozattal szegődtetné be magát külföldről a' jelesebb színművész, sőt vendégül is ritkábban jelenne meg; mellynek természetes következése az fogna lenni, hogy a' legjelesebb hazai tagokból alkotandó magyar társaság évenként feljebb-feljebb hágná a' pesti közönség' kegyében, 's végre is egyedülivé vívhatná ki magát stb.

Kivitelben azonban egészen máskép' mutatkozik a' dolog. Elmellőzöm itt Széchényinek nem alaptalan aggodalmát, némelly ifjainknak, fonák és kedvetlen nemzet-közi zsúrolódást szülő hazafiúskodása iránt; sőt azt is felteszem, hogy a' közös igazgatóság egyaránt pártolandná a' magyart és németet, vagy a' két társaság' külön igazgatósága a' legszebb barátságban, és egyértésben vinné dolgait — mik azonban eddigi tapasztalásaink után fontos kétség alatt állnak — egyedül azokra szorítom észrevételeimet, mellyek minden kétségen túl állanak.

a) Tapasztalás bizonyítja, hogy egész színházi jövedelmek sem elégségesek szerte Európában, fenn tartani a' jelesebb színész-társaságokat, 's innen az udvari játékszinek tetemes pótló költséget nyelnek el; aljasokról mit kelljen itélnünk? már érintettem. Mit várhatunk tehát fél jövedelmektől? Ez azonban a' magyar társaságra nézve, ha pótló tőke alkottatnék számára, nem volna olly súlyos mint a' németre nézve. De mint történék a' felosztás a' főbb innepekkel, vásári és solennitási alkalmakkal? Nem lennének e' gyakoriak a' tévedések, német muzsikai karnál, német személyzetnél 's cselédségnél, kik a' magyar nyelvet nem értvén, a' magyar jelszavakra (Schlagwort) pontosan ügyelni nem bírának? hát érkezendő külföldi vendégek mint osztatnának fel? vagy mint eshetnének a' magyar' sérelme nélkül felléptetések? stb.

b) Hol uralkodott valaha, több és különféle gondolkozású személyek közt vetélkedés, tisztán ennek

árnyéklatai, úgymint irígység, rágalom, cselszöves, 's majd gyűlölség' nélkül? elkerülhetők-e illy esetekben a' közönségnél is ezek, 's a' káros pártokra-szakadás? Ki ezekben feleslegesnek tekinti aggodalmamat, úgy hiszem, nem ismeri az emberi természetet, 's nevezetesen hazai környülményeinket.

c) Mint tétetnének közös játszás' esetében, az előváltások, legbiztosabb jövedelmei a' színházaknak? Kétkedem, hogy számos lenne azon közönség, melly egyiránt kívánna előváltani mind két ajkú mutatóványokra; e' végett elválhatatlanul kötni öszve a' két előváltást nem fogna lenni nyereséges, különválasztani pedig valamint alkalmatlan, úgy ki nem elégitő fogna lenni.

d) Fentebb kitett elveimnél fogva, színművészégi haladhatás' tekintetéből, csak köz ügyeletű, ahhoz értő, 's ezen haladáson lelkesen munkálódó igazgatóságnak szükség kormányoznia a' magyar színész-társaságot, és intézetet. Mint lehessen ezt más ajkú igazgatósággal vagy egészen egyesíteni, vagy csak egymás mellett is fenntartatni — megvallom, által nem látom. Sokkal számosabbak bonyolódottabbak fognának lenni, ugyan azon színházban a' két társaság' zsurolődásai, mintsem közte illő, és szükséges öszve-hangzást reménylenünk lehetne; ha csak csupán mulattatást tűzünk is ki czéljául a' színészségnek; hát ha még a' fentebb érintett, 's haza által kimondott fentebbi czélt vesszük tekintetbe, mit ítélnünk? Ne csaljuk meg e' részben magunkat, — mert csalódásunk könnyen évtizedekre vetne bennünket hátra — hány közbirtokú helységben, még ott is hol a' birtok-mennyiség semmi kétség alatt nem áll, tapasztalunk teljes egyértést? pedig többnyire a' birtokosok egy törzsök' egy vér' ivadéki! — Sapienti satis.

e) Nem akarom azt hinni, mi azonban nem lehetetlen, hogy a' színművészség' sok ágaiban még elmaradni kénytelenítetett magyar színész, le fogna bádgyadai nagyobb haladást látván idegen vetélkedőjében;

nem azt is, hogy a' közönség, az ő rovására ne tán kegytelen hasonlítgatást teendne, 's oda sietne mulatni, és pártfogolni, hol a' nagyobb művészi erőt találná, — mert ezen lehetőségen idővel, állandó ipar és felsőbb ügyelet mellett, jól intézett színészi iskolák segíthetnének, — csak azt érdeklém itten: nincs-e ellenkezés a' közös játszás' pártolóinak azon elvök közt, hogy a' magyar színész alkalmat nyer magát tökéletesíthetni, és a' közt, hogy közös színházra nem fog ajánlkozni jeles német művész, és vendég? 'S ezen tökéletesíthetés nem leend-e eszközölhető külön színházakban is, mihelyt kölcsönös szabad vagy meghatározott számú bemenet engedtetik a' színészeknek?

f) Ha azonban a' többi okokat, mellyek a' köz színház ellen harczolnak, mind elhallgatnám is, lehetetlen tapasztalás után meg nem említnem azt, hogy a' két társaság' próbáinak számtalanszor ütközésbe kelene jönniök. Új jelesebb darab három próbát kíván, 's ritka kevesebbet kettőnél. — Hol venne a' két társaság ezekre külön helyet, időt, személyzetet, muzsikát 's cselédséget? stb.

g) Némi tekintetet érdemel annak megfontolása is, hogy a' nagy közönségre számított, most álló pesti színház' mutatványai, tetemes költséggel járók, 's a' kisebb közönségű magyar társaságnak csekély hasznót hagynának fenn.

h) Azon aggodalom, és netalán egy kis csiklánya a' nemzeti büszkeségnek, hogy a' magyar a' csekélyebb színházra útasítatván, örökre kizáratnék a' díszesebb nagyobb színházból, teljesen lecsendesítenék, azon már érdeklett óvással, hogy csak egyike a' pesti színházaknak határozatnék magyarnak, egyenes kijelelés nélkül; 's ha most Pest városa azon okból épít még egy színházat, hogy azt nevededett népessége kívánja, természetes, hogy ugyan ezen oknál fogva idővel azon közönségnek rendelendi a' nagyobb színházat, melly népesebb; különben anomáliát és igazságtalanságot kö-

vetne el, mit egy illy jeles városról feltenni nem lehet. Ha a' nemzet építet színházat, még nagyobb joga leend megtenni a' fentebbi óvást. Addig míg a' magyar közönség' népessége nincs arányban a' nagy színházzal, mint említettük, úgy is kárára lenne szintársaságának, üres és pusztá pompája ennek.

3dik terv, azon nagy sors-játéki, mellyet a' múlt télen Pest vármegye fejtett ki a' maga' színészi küldöttsége' ülésében, 's jóvá hagyott későbbi közgyűlésében, t. i. szereztessék Pesten egy nevezetes ház, vagy olly ház-birtokos, ki házát kijátszás alá engedni kész legyen; rendeltessenek, valamelyik bécsi nagykereskedői ház' jót-állása mellett, ezen pesti ház vagy annak megváltási summája mellé, több apró nyereségek, 's mintegy 150,000 sors-számmal 5 pengő forint-jával, indítassék meg a' sors-játék. A' bejövendő 750,000 pengő forintból kifizettetvén a' nyereségek, száztúli járatok, nyomtatási kiosztási költségek, stb. öszvesen mintegy 340,000 pengő for. — fogna maradni színházra, és színész-intézet' alapítására 410,000 pengő forint.

A' gondolat nem új, úgymint melly már a' Pest 's Buda közti híd' megalapítása' alkalmával itt-ott szóban forgott, és tagadni nem lehet, számos kedvezéssel ajánlkozik. Ugyan is a' teendő hazafiúi áldozatok tetemesen könnyítetnének, a' szerencsének némi reménye által, senki sem csikartatnék, a' nagy cél' sikerítésében kisebb-nagyobb tehetségű, és minden állapotú magyar polgár, sőt idegen is részt vehetne, pénzbeszedésre — mi nem csekély nyereség — szükség nem lenne, készen jönne be a' megkívántató summa stb.

De tegyük fel, hogy minden akadály legyőzetett, melly a' sors-játszhatás előtt áll, tanácsos-e mintegy javallás' bélyegét nyomni a' sors-játékokra? Nincs-e némi következetlenség ezen lépés 's az 1790iki 31dik törvény-cikkely, és 1825ben előleges sérelmek' tárgyában, a' Rendek által tett felterjesztés között? Megszenteli-e a' cél' szentsége az eszközöket? stb. Ezek

mind olyan kérdések, mellyekre felelni az ügyért nemesen hevülő kebelnek sokat lehet, de kielégítőleg nehezen.

Innen, bár mint tiszteljem is szívemben, Pest vármegye' színészi küldöttségének példás hazafiúi buzgóságát, mellyet itten e' terv' pártolásában, 's előleges költségei' öszve-ajánlásában bebizonyított, soha azon tervvel teljesen megbarátkozni nem bírtam, annyival kevésbé, hogy az, egyes törvényhatóság' körét, ország' kijelentett nézete' ellenében mintegy haladni látszik. Mindazáltal azon hármás tekintet, hogy ezen itten tervezett sors-játék által, sem pénz nem vitetnék ki az országból, sem általa az alsóbb nép-osztályok nem szegényítenének — mik fő okok valának a' Rendek előtt a' sors-játékok elleni kikelésben — és hogy itten a' hon' ügye, nem eggyeseké forog fenn, sokban megbékéltet azzal.

4dik javaslat az, mellyet többektől hallék: Magyarországnak nyolcz millió lakosa van; adjon mindenik egy pengő garast, 's az így begyűlendő 400,000 pengő forinttal meg van alapítva a' magyar színészség.

A' terv nagy könnyűséget, és kivihetőséget mutat; az igen feloszlott csekélység majd tehernek sem mondathatik stb.

De közelebből fontoltatván a' dolog, másként fejlik az ki. Hogy az adózó népet olly adakozásra, bár mi csekélyre késztessek, mellynek gyümölcsözése körén felül fekszik, 's általában új fizetést toljunk reá akkor, midőn eddigi terhei' könnyítésén, egész lélekkel munkálódik a' haza, mind következetlen, mind igazságtalan dolog volna. Így tehát az adózó népre esendő garasokat, természetesen földes urainak kellene fizetni. Már a' magyar nemes szinte a' szorongásig ijjedez minden szokatlan kivetéstől (ejecta), 's a' summa' csekélysege e' részben meg nem nyugtatja, adózást lappangni sejtven alatta; mert ha kevésre kényseríthetem, úgymond, miért ne később többre?

törvény és kiváltság egyformán sértetvén, kisebb és nagyobb summák által. Innen ő szívesebben ajándékoz nagy summát mint fizet kis adót. Ki nem tudja: milly akadályokra talál máig is: a' diaetái követek' nap-díjainak, vagy a' házi pénztárnak elvállalása? milly szorgalommal került ki az ország 1807ben és 1808ban a' Muzeum', és Ludovicea' megalapításaiban a' kivetések? Ország' gyűlésén tehát alig foghatna kedvezőn áltmehetni ezen gárasos kivetés; egyes törvényhatóságokra nézve pedig, — kik közelebbről ön magokra, saját magok, tán könnyebben elvállalhatnák azt — mint 1807ben tettek is valami csekély kivetést, minden honorariumi forint után a' magyar nyelv' elősegéllésére — nehezebben volna reménylhető a' kivétel-nélküles köz egyértés. Ne feledjük azt is, hogy hazánkat különféle ajkú, és érdekű nemzet lakja. — Hogy azonban olly adakozásnál, mellynek célját ön magunk tűztük ki, mellyet ön magunk szabunk magunkra, melly iránt ön magunk veszünk számot, az aggodalom tán felesleges is, vagy legalább könnyű óvás alá eshető, rézszeréről hiszem.

5ször. Forgott szóban olly javaslat is, hogy az építendő színházban, nemzetségi, vagy csak tulajdonosi joggal, erkélyek, zárt-székek stb nagy áron előre megváltathassanak. — Ha ezen megváltások csak képzetiek (ideales) lennének, vagy abban határozódnának hogy azok egyedül a' nevezettel járó dicsőség' tekintetéből, a' színházi jegyzőkönyvbe iktattatván, köz hirré tétetnének, vagy legfeljebb a' megváltó nemzetségeknek, és magányosoknak jog adatnék, megváltott szín-erkélyeik felibe nemzetségi czímereiket, hazafiúságuk' emlékéül feltétethetni — úgy ezen terv ellen kifogásom nincsen; különben illy megváltások által kettős kár háramolnék idővel a' nemzeti színész-társaságra, t. i. hogy jövedelmei igen megcsonkítatnának, és a' főbb nemzetségű váltó urak' gyakori távol-létök miatt, sokszor üreseknek mutatkoznának az erkély-sorok. —

Pedig tapasztalt dolog, hogy üres színházak, valamint a' színészt csüggesztik, úgy a' közönséget is idegenítik; társaságos természete az emberi nemnek abban is nyilván mutatkozáván, hogy oda szeret omlani, hol népességet reméll. — Azonban ezen terv egyedül a' színház-építést tárgyazván, summája a' vele járandó intézet' alapítására csekélység fogna lenni.

6szor. Minekelőtte főnek kitűzött tervem' előadására mennék, angol szellemben illy nemű javaslatimat bátorkodom bemutatni hazámnak, ez úttal inkább gondolat-magvak, mint kész tervek gyanánt.

Ki nem tapasztalta azt ön magán, hogy kellemes idő, szép vidék, kedves társaság, vagy csak egy nyájasan reánk hatott hír-vétel is, milly késszé alkotja vérfolyásunkat, akaratunkat, szívünket minden szépségnek, jónak, nagynak felfogására, pártolására, felsegélésére? Épen ezt teszik velünk olly nyájas változási, kedvező történetei életünknek, mellyek eddig vólt házi, vagy polgári környülményeinket emelik, bódogítják. 'S miért ne vólna illő ezen öröm-pillanatait az életnek, ezen derült élet-szakokat alkalmakúl használni arra, hogy haza' szent céljaira bőségünkből valamit áldozzunk, bár ha csak virulandó nefelejtseül is bódogabb óráinknak? Vétenénk-e azzal, ha midőn valamelyik polgár-társunk, véletlen örökösödés, testamentom, sors- vagy nagyobb per-nyerés stb. által szerencsét tesz, vagy hivatalra-neveztetés, előléptetés, díszjel-osztás által megtiszteltetik, vagy királyi adományos beiktatás' alkalmaival nemzeti ünnepet ül, őtet rendelt törvényhatósági színészi bízatos által felszólítanók arra, hogy a' hazának, mellynek épen új jótéményét vette, céljaira, nevezetesen a' hazai színművészség' virágoztatására, tetszése szerint adakozzék? Lehetne-e valaki olly hálátlan vagy fukar, hogy derült környülményei' nyilásával, erszényét alacsonon bezárja azon haza elől, mellynek ő most épen jutalmazott, vagy kijelelt fia? Én hiszem nem lehetne; de

ha találkoznék is egy kettő, az kivétel volna inkább, mint czáfolás tervem' ellenében.

Feltehetném kérdésül még azt is: nem lehetne-e az iránt még diaetai törvényt is alkotni, hogy az illy alkalmi adakozások, örök időkre haza-virágoztatása' fundusául szolgáljanak? A' hozandó törvény' kötelezése csak történhető eseteket tárgyazván, mellyek a' hazának minden polgárjait érhetnék, és így senkit, és még is mindenkit egyiránt illetvén, nem fogna a' kötelezés senkire nézve sérelmes lenni, 's még kevésbé terhes; és még is mennyi szép czélok érettethetnének csak egy fertály század alatt is el általa!

Illy fundusul szolgálhatna némi rovatásuk azon urainknak, kik hivatal-viselői tartozáson, és két vagy három évekre szorítandó utazásbeli tapasztaláson kívül csupán kényből, az austriai tartományokon kívül fekvő külföldön laknak, vagy inkábbára mulatoznak. Ugyan is illő, hogy a' kiszivárgó hazai pénznek ha csak egy kis részecskéje is benn maradjon azon haza' számára, melly ez által szegényítetik. — Minthogy az ez iránt hozatandó törvényben is csak történhetőség, minden személy', vagy polgári osztály' meghatározása nélkül vétetnék kötelezés alá, nem látok a' dologban következetlenségeket. —

Nem megvetendő alap-tőkét adna az is, ha a' magyar szín-művészségnek kiváltsági jog engedtetnék, bizonyos nemű hazai kalendáriumok' kiadhatására, 's árúltatására. A' magyar hazában, bízatos adatok szerint, mintegy harmadfél millió kalendárium kél el. Vegyük ennek csak harmadát magyar nyelvűnek, tenne 830,000et. Ez csak 15 váltó xral véve is 207,500 váltó frtot adna; melly summának ha harmadát vesszük is szükséges költségekül, maradna a' színészség' számára évenként 138,330 váltó forint nyereség, melly néhány év alatt már magában képes lenne megalapíthatni intézetünket. Mennyiben légyen ez azonban kivihető, mindaddig meghatározni nem lehet, míg az eddig di-

vatozott törvényes vagy szokási jogok meg nem vizsgáltnának, 's meg nem latoltatnék: mennyiben legyen megállható e' részben is, a' hazának kétségbe sem hozható előkelő, vagy is úgy nevezett eminens joga?

XIII.

Térek már most azon tervemre, mellyet mostani környülményeink között törvényességére, kivihetőségére, 's majd bizonyossággal remélhető sikerére nézve legalkalmasabbnak vélek. Ezen tervem egyáltalában nem új, csak változtatásaiban, 's mint reménylem javításaiban látszik valami újat foglalni magában. Egészen újakat érintettem feljebb; de távol vagyok azon hiedelemtől, hogy azokat akár teljesen kifejteknek, akár számos gát felett megállhatóknak véljem. Sőt hiszem azt is, hogy mint minden mások által javaslandó új tervekben, úgy az általam érintettekben is, sok képzetiség, sok kiviteli nehézség fekszik. Egyébiránt ha valamely útból kitérve eltévedtünk, nem az az okosság, hogy egészen új utat válasszunk, hanem hogy az elhagyott útra térjünk vissza, 's gondosabban óvakodjunk újabb kitéréstől, tévedéstől.

Előre bocsátván tehát azt, hogy én itten nem számolva a' Pest városa által czélba vett színház-építésre, mint még csak szándékban állóra, magát a' nemzetet veszem alapítónak, a' szin-művészség' alapításában mindenkor bele értem a' szin-ház-építést, 's csak a' telekadásra számolok, mellyet Pest városa, ha kívántatni fog tőle, semmi esetre megtagadni nem fog, 's meg sem is tagadhat. — Azt állítom: hogy a' magyar szin-művészséget semmi bizonyosabban meg nem alapíthatja, mint országos, minden törvény-hatóságaibau a' hazának, gyűjtendő önkényes adakozási segedelmek; de egészen különböző szeddéssel, alkalmaztatással, kezeléssel 's a' t. mint ezek eddig történtek.

Mi az első indítvány-tevést illeti, annak diaetán kellene történnie, vagy néhány jeles és tekintetes

férjfiak' egyesülete által, mint történt a' pesti híd' dolgában; vagy pedig történhetnék több törvényhatóságoknak ez iránt utasításokkal meghatalmazott követei által. Az első esetben, nem volna szükséges, hogy az egyesült férjfiak előre olly tetemes áldozatokkal, vagy bár millyen ajánlásokkal is álljanak elő mint a' Tudós Társaság' alapításakor állt néhány jeles elő; itten csak annak kimutatására van szükség, hogy az ügy' munkába-vétele óhajtatik. A' tárgy' érdeke, több jelenségekéből húzva következtést, annyira megért már a' hazában, hogy a' dolgot csak szóba hozni kellene. — Az indítvány csak abból állana: hogy neveztesék ki egy országos színészi Bíztság, 's e' végett mindenek előtt egy Elnök, kinek környülményei állandó Pesten-tartózkodást engedhetnek, a' N. M. Helytartó Tanácstól egy Tanácsnok, az építői kormánylattól egy értő személy — olly meghatalmazással, hogy a' középponti törvényhatóságok is nevezvén kebeleikből öszvesen nyolczat, (nevezetesen: Pest vármegye négyet, Pest városa kettőt, 's Buda városa is kettőt) az ezen tagokból állandó bíztság felszólíthassa körleveleivel a' haza' minden törvényhatóságait a' magyar színészségre teendő adakozás iránt; 's míg ezen felszólítások sikerülnének, addig is egyértve Pest városával az alkalmas telket jelletesse ki, a' költség' felvetését tétesse 's rostálja, 's így az egész intézet' szükséges tőkáját határozza meg, 's ezeket nyomtatásban adja köz hírül, az építői kormánylat' tagját pedig, néhány jelesebb külföldi színházaknak, és hozzá tartozó intézeteknek megtekintésére — mint millyenek a' müncheni, mainzi, berlini, cremonai 's más olasz színházak — küldje ki, az ezen individuum által meghozandó jelesebb színházi minták között a' legalkalmasabbat, Pest' és Buda' jelesebb építő mesterei' kihallgatása mellett válassza ki, 's határozza meg; egy szóval, előleges rendeléseit az építéshez tegye meg. Úgy szintén a' színészi intézetre nézve, a' hozzá tartozó épületek' mintáin kívül, szemelje

ki előre a' táncz - muzsika - vívó - oskolák' mestereit, szavallás' tanítóját 's a' t. Ezen meg hatalmazás azonban, valamint alább kifejtendő módja is az adakozás - szedésnek, nagyobb tekintet' kedvéért törvény - cikkelybe iktattassék.

XIV.

Ezen biztosságból csak az építői kormánylat' személye húzna, hivatalos munkálkodásaiban napi béreket, 's kapna külföldi utazásra költséget; a' biztosság' jegyzője és pénztárnoka pedig mértékletesen honoráltatnának. Jegyző lehetne egyik aljegyzője Pest vármegyének; pénztárnok pedig a' Tudós Társaság' pénztárnoka, kinek bajlakodása, és számadása nem terjedvén ki annyiféle águ kasszákra, depositumokra 's a' t. ezen új kezelés által nem terhelhetnék annyira, mint a' vármegyei pénztárnokság.

XV.

A' fentebbi törvénybe iktatandó adakozás - gyűjtési mód, tervem szerint ez lenne: Eddig az efféle felszólításokat rendes tisztségeikre, 's nevezetesen Szolga-bíráikra bízták a' vármegyék, kik közzül a' lelkesebbek magok teljesítették, 's némellyek buzgósággal is teljesítették a' megbízatást; de többen a' többi hivatalos foglalatosságok' monotonias soraiba tolván ezen haza' ügyét is, vagy langyosan jártak el benne, vagy Esküdtjeikre, Jegyzőikre bízták azt, 's keveset aggódtak a' siker iránt. Azt kívánám tehát, hogy nagyobb figyelem, lelkesedés, és tekintet-gerjesztés végett, minden törvényhatóságnál, köz-gyűlésen, köz-bizodalom által, terjedtségéhez képest egy vagy több színészségi biztos neveztetnék ki, a' nagyobb tekintetű, köz-bizodalomú, hazafiúi buzgóságról ismeretes Tábla-bírák közzül, kik minden fizetés - kívánás nélkül vállalván fel a' megtiszteltetést, az illető Szolga-bírákkal a' járások' ke-

rületeit megjárják, adakozási ajánlásokat gyűjtögetnének, 's köz-gyűlésről köz-gyűlésre a' vármegyét munkálkodásuk' sikere felől tudósítják.

Ki fogna olly pénzhez száradt lelkű lehetni a' hazában, ki ha illy megye' tisztelt férfiája' és Szolga-bírája' látogatásával, 's felszólításával megtiszteltetik, 's általok a' haza' nevében buzdítatik, vagy ha másként nem lehetne, levél által sürgettetik, valami summácska' ajánlását megtagadni merné? — Nyerne az ügy ekképen azon emberi hiúság' munkálkodása által is, hogy a' kinevezendő megyei biztos, mintegy moralis számadás alatt állván a' haza előtt: miként 's milly buzgósággal teljesített kötelességéről? bizonyosan dicsőséget fogna keresni abban, hogy minél többet gyűjtheszen össze; és semmit ezen célra próbátlan nem fogna hagyni.

De én tervemnél fogva, magát az eddig gyakorlott adakozási rendet és minéműséget is változtatni kívánám, t. i. a' felszólítandók között nem mondhatnák-e számosan ezt a' biztosnak: „én már ennyiszor, meg ennyiszor nyitottam erszényt adakozásra a' magyar színészség' számára, 's mi sikere lőn áldozatimnak? Elkallódott a' pénz, 's tartok tőle elkallódik most is! Vármegyénk maga, vagy vele egy kettő, meg nem fogja alapíthatni a' kívánt tőkét, 's ki felel: hogy közös leendő a' hazafiúi tűz az egész haza' törvényhatóságaival? ki felel pénzemről, hogy siker-vesztés' esetében azt vissza fogom kaphatni?' stb.“ Azt tartom tehát: fő gondnak kell arra lenni, hogy az elmék tökéletesen megnyugtassanak, a' siker vagy visszatérítés iránt, 's a' teendő áldozatok biztosítassanak. Erre nincs más mód, mint az, hogy a' biztos ne kész adakozásokat, hanem csak feltételes ajánlásokat gyűjtögessen, egy különösen arra készített, megye' Alispánya, Fő-jegyzője, főbb Tábla-bírái' aláírásaival hitelesített kötött lajstromba; mellynek elején illy forma lekötelezés' példánya álljon:

Alúl, és ezen lajstromba beírtak, hazánk' mindennemű virágzását hazafiúi szívvel óhajtván, minekutána meggyőződve vagyunk a' felől: hogy egy állandó hazai színész-intézet erre egyik hatalmas segéd eszköz, az Ország' gyűlésének, N. cikkelye' értelmében Tettes N. Vármegye' színészi biztossá-ga' felszólítására, neveinknek, 's ajánlásainknak, saját kezeinkkel ezen lajstromba tett beírásával, becsületünk' szava mellett, olly kötelezéssel tesz-szük, a' Pesten fel állítandó nemzeti színház' és megalapítandó színészi intézet' számára hazafiúi áldozatinkat, mellyektől e' mai nap-óta vissza nem léphetünk; hogy azok, mihelyt szükség leend reá-jok, magunk vagy örököseink' lefizetésbeli vona-kodásaink' esetében, rajtunk és maradékainkon törvény' erejével is, nyilvános adósság' útján, rövid perrel, minden törvényes ótalom' még feljebb-vitel' kirekesztésével is, okozandó költségekkel együtt megvételhessenek. Olly feltétel alatt kötelez-zük azonban magunkat, hogy ezen ajánlásaink' lefizetésének kötelessége csak akkor, és ne előbb szorítson bennünket, midőn az egész országból az országos színészi biztossághoz beküldendő ajánlá-sokból, egészen kikerül azon tőkepénz, mellyet a' magyar színház' és színészi intézet' megalapí-tására, azon országos színészi biztosságszükségese-nek ítelt, és így a' tisztelt biztosság az építést, és alapítást, együtt vagy külön sikeresen elkez-dheti. Költ 's a' t.

Ezen mód által a' biztosításon kívül azt nyernők, hogy sok ház-nép nem lévén épen a' felszólításkor pénz-nél, szívesebben, és többet adakoznék ajánlásban, mellyet később becsületből is csak ugyan lefizetne. Azon ellenvetésen, mellyet Gróf Széchényi az aláírá-sok ellen tesz, 's mellyben tagadnunk nem lehet sok igazság fekszik, megvallom, itten nem aggódom. Mert

egy az, hogy ezen feloszlott ajánlási summák, aránytalanul csekélyebbek fognának lenni az ő tervezett actiáinál; más az: hogy azok az alkotandó tőke-summában is nem tennének olly fontos nyomatékot mint ezek, ennél fogva az alapítást, egykettőnek vonakodása nem hátráltathatná. Hogy több vonakodó egész megyékben sem fogna találtatni, bátran hívatkozom számos efféle aláírások által történt gyűjtésekre, mellyekben gondos sürgetés után tudtomra alig akadt egy kettő, ki ajánlását be nem fizette volna; mert egy egész közönség előtt hagyni czudarrá bélyegeztetni magát — még is csak jókora adag szemtelenség kívántatik hozzá.

XVI.

Az adakozásoknak, vagy idő előtt ajánlásoknak gondolatom szerint nem csupán pénzben, hanem több használható czikkelyekben is lehetne történniök. Példánakokáért: a' Pest' szomszédjában bíró vagy vele Duna által öszve-köttetésben álló egyes birtokosok, vagy bármi távol-lakók, ha a' fuvarát is ajánlanák, tethetnének ajánlásokat kőben, téglában, márványban, mészben, vasban, fa-neműben, fuvarban, gyalog napszámban stb. a' mesterember czéhestől vagy külön ajánlhatna míves munkát; Pest városa adhatna követ, homokot, mezőt az ajánlandó fuvarosoknak. — Akadhatnának ollyak is, kik a' leendő könyvtárt, ruhatárt, díszitményt stb. gazdagítanak; mert hány főbb urainknak nincsenek magányos színházaik, könyvtáraik? stb. Mind ezek könnyítenék az adakozást, úgy vélem nevelnék is azt; csak hogy a' Pestre-tételről, ha ezt az adakozó magára nem vállalhatná, az illető törvényhatóságnak kellene gondoskodnia; ne hogy az országos biztosság' gondoljai, ez által tetemesen és károsan felosztattassanak.

XVII.

Mihelyt az ország' törvény-hatóságainak, az országos színészi biztossághoz beküldött tudósításaiból

az ajánlások' mennyisége, és minémüése felől, az utóbbi látandja azt, hogy az általa, vagy ha kész adatok tétetnének a' diaeta eleibe, ez által szükségesnek ítélt tőke-summa már kikerül az ajánlásokból: azonnal kinyomtatattja a' hozzá béküldött ajánlásokat, törvényhatóságok', ezeknek bíztoasai', sőt minden egyes ajánlók' neveinek kitétele mellett; ezen jegyzéket minden törvényhatóságnak megküldi, hiteles kimutatásául annak, hogy a' kívánt tőkepénz már teljesen kikerül, és így az ajánlások' befizetésének, 's munkához-fogásnak ideje szüksége már jelen van. Egyszermind a' határ-időt megjelenti, mellyben a' munkához fogni kívánna, 's mellyre a' pénzeknek beküldetniök kellene. Az alatt, mint már bizonyosra megetheti szükséges alkuit a' bíztoóság, 's a' pénz' és egyébféle adományok' elfogadása iránt rendeléseit. — Úgy vélekedem: nem vólna szükség eleinte több ajánlásra várni, mint mennyi az építésre szükséges.

XVIII.

Természetes az, hogy ezen bíztoáságnak addig is míg az ajánlások begyülnének, előleges költségekre, mint millyenek: felszólítások', ajánlási jegyzékek' nyomtatása, iró szerek' vétele, építő mester' utaztatása stb. pénzre lenne szüksége. Ezen a' szükségesen, úgy vélem, lehetne segíteni azon adakozási pénzzel, melly Pest vármegyénél a' nemzeti állandó színház' építése' céljára, ön kebeléből, 's több törvényhatóságokból egybegyüjtve kamatoz, 's melly öszvesen 34,517 forintot 45 krt. tészen váltóban, ide nem értvén egy részben még be nem fizetett kamatjait. Ha ehhez teszszük a' díszes Marczibányi familia által e' végre végintézetnél fogva rendelt 3,000 for., a' Jankowich Miklós Tábla-bíró úr által megajánlott 2500 for., Mérey László Tábla-bíró úr által ajánlott 1000, Dicskei Kovács György Tábla-bíró úr által ajánlott 500 frtot, és a' pesti Ns Cassino által szinte e' végre ámbár fel-

tételesen megajánlott 2500 for. Külkey Henrik ügyvéd úr által letett 100 for. — van eddig is szabad rendelkezés alá eshető tőkéje az alapításnak 44,117 for. 45 kr. váltóban; mellyhez újabban járúlván egy szép lelkű asszonyi egyesület által öszveadakozott 1276 for. és két nevezetlen maradni kívánó hazafinak építés a latt évenkénti 500 for. ajánlása, tesz az egész: 45,893 for. váltóban.

XIX.

A' tőke-pénz' kezelésének bizonyosan legfőbb bátorsága és biztossága a' nyilvánosság. Ennél fogva a' törvényhatóságból Vice Ispány', 's néhány Tábla-bíró' aláírása mellett kell a' pénznek színészi biztos, vagy más bátorságos vagyonú, és characterú tag által beküldetnie, mellyet az országos színészi biztosság' részéről elnök, pénztárnok, és egy tag, öszvesen nyugtatnának. Költségeket a' biztosi ülés rendelhetne meg, 's egyik üléstől másikig az elnök legfeljebb is egy pár száz forintról rendelkezhetnék, számot adandó erről a' legközelebbi ülésben. A' befizetett summák, és kiadás' fő pontjai addig is, míg teljes számadását a' biztosság diaeta eleibe terjeszthetné, hírlapokban közzé tétetnének olly végre, hogy a' tőke-pénz' állapotja, és kezeltetése az ország előtt mindenkor nyilvánosságban tartathassék.

XX.

Legfontosabb ellenvetés előadott tervem ellen ez lehetne: a' diaeta fontosabb tárgyai miatt, nem ereszkedhetik a' játékszin' dolgába, 's tán méltósága ellen is vólna törvényt alkotni iránta; lám 1811ben is illőbbnek látta a' diaeta felterjesztni a' kívánságot, mint törvénybe iktatni azt.

Szabad legyen erre azt felelnem: hogy ha az ország' gyűlése 1825ben, mint napló-könyve mutatja, úgy tekinti a' nemzeti játék-szint, mint a' hazai nyelv' előmozdításának hatalmas eszközét, 's ezt a' Tudós Társa-

ság' rendszabásai' 5-dik cikkelyében így javallta, ha 1825ben több követek úgy fejezték ki magokat, hogy a' nemzeti játék-szin, szoros kapcsolatban áll a' Muzeummal, és Tudós Társasággal — mellyek mind törvény-cikkelyekbe tétettek — ha ugyan akkor méltónak ítéltetett arra, hogy ügye az acták' 164dik és 166dik lapjain, az előleges sérelmek', és kívánatok' sorába iktattassék — nem látom által, miért kellessen 1834ben következetlenül megváltozniok ezen nézeteknek? Hogy eddig a' Muzeummal és Tudós Társasággal törvény-cikkelybe nem tétetett a' magyar szín-művészség' ügye, oka az, mint feljebb is érintetett, hogy a' Rendek inkább azon sérelem' orvoslását óhajtották, mellynél fogva a' pesti színházban egyedül német játszik, 's felváltott játszhatást kívántak a' magyar színészek' számára inkább, mint külön színház- és intézet-alapítást. Erre tehát a' felterjesztés' útját kelle választniok. Mihelyt nem egyedül mulatsági, hanem azon fentebbi szempontból tekintetik a' színészség, mellyből mi azt ezen értekezés' első lapjain tekintettük, nem lehet az méltatlan a' magyar diaeta' figyelmére, pártolására; azon színészség t. i. melly minden míveltebb európai udvaroknál kormányi figyelem, sőt ügyelet alatt díszlik. Arra, hogy tán más országokban sincs a' szín-művészség országos törvény által megalapítva, bőven megfelel azon fentebbi kifejtésünk, hogy nálunk a' színész-intézet szükség, mi másutt inkább fényüzés' cikkelye, 's hogy másutt illy országos alapításra szükség nem is vólt. Végtere mi időt vonna el a' diaetától, egy olly törvény-cikkely, millyent én terveztem, melly csupán megbízásból, 's egypár személy' kinevezéséből állana, 's inkább arra czélozna, hogy az ügy, az egész haza' érdeke és szárnya alatt kezdetnék el, mint annak közvetlen munkálkodása által hajtathék végre.

XXI.

Jövendőre a' magyar színész-intézet' kormányzását, úgy pénzeire-ügyelést, külön pénztárnokság, és ellenőrség mellett, Pest vármegyére, mint közép-pontira lehetne bízni, olly formán, hogy ez köz gyűlésében nevezne ki kebeléből, az Al-Ispány' elnöksége alatt, egy színészi biztosságot, állandót: egy igazgatóból, négy táblabíróból, — kik közzül egy mindig Pest városának tanácsbelije lenne — és egy jegyzőből. Ezen biztosság végezné nagyobb tárgyait és bajait a' színészi kormányzásnak, mellyek az igazgató' erején vagy hatóságán felül lennének; ez határozná meg a' szükséges nagyobb költségeket, számot venne fertály-évenként a' társaságtól, melly felől legalább fél évenként hir-lapokban tudósítaná a' hazát, 's mellyet diaetánként az ország' Rendei eleibe terjesztne fel. Igazgatónak a' vármegye, a' színművészségben jártas, characteréről kedvezőleg isméretes, semmi vagy minél kevesebb elfoglaltatású férfiút fogna választani, kinek a' művészséget, és színész-tagok' megválasztását egyenesen tárgyzó dolgokban, szabad kezethagyni kellene. Vólna-e szükséges, több mint egy igazgatót nevezni ki? az a' megye' nézetétől, és tapasztalástól függne; hogy azonban az igazgatóságon kívül, ennek kormánya alá, még egy fel-őrt (Intendant) is kellessen kinevezni, azt már feljebb érintettem. Közelebbi belső teljes elrendelése a' nemzeti színész-társaságnak későbbre való, 's ezen lapok' körén kívül fekszik.

XXII.

A' mutatványokból bejövendő pénznek illy felügyeléssel kellene kezeltetnie: az év' minden hónapjaira, különbféle színű, 's a' színház' minden helyeire különbféle formájú bemeneti billétek készíttetnének, tévedés' elkerülhetése végett. Se a' pénz-szedő, se a'

mellé, kisebb színészek közzül hetenként vagy két hetenként rendelendő ellenőr, ne vegyék a' bejövendő pénzt magokhoz, se a' billét-szedők által beszedett bemeneti billétekhez ne nyúljanak; hanem az utolsó felvonás' kezdetével, mind a' pénz, — egy arra készített két zárú pénz-fiókba, külön kulccsal — pénz-szedő, és ellenőr által zárattassék el, mind a' bemeneti billétek — külön mindegyik billét-szedőé — arra készített külön fa-ládákba, vagy ismét két zárral csukattassanak el, vagy a' pénz-szedő' és ellenőr' pecsétjeikkel pecsételtessenek el, 's pénz-fiókkal együtt azonnal a' felőrhöz vitetessenek. Más nap' reggel, a' felőr', pénz-szedő', és ellenőrje' együttlétökben vétessék számba a' bejött pénz, és beszedett billétek, mellyeknek szükségképen egyezniök kell. Ha több pénz jött be, mint mennyit a' billétek' száma kiadna, a' feleslegség a' pénz-szedőnek ne adassék vissza; ellenben, ha kevesebb pénz jött be, a' hiányt a' pénz-szedő pótolni tartozzék. Ha többször történnék különbözés pénz és billét-szám közt, szoros vizsgálat leend szükséges; mert az lelketlenségnek vólna jelensége. A' felőr azonnal külön jegyzőkönyvbe iktatja a' tegnapi jövedelmet, 's azt a' pénz-szedővel 's ellenőrijével ellen-jegyezteti, (contrasignáltatja), róla három, úgy nevezett rapport-czédulát írat, maga', igazgató', és pénzszedő' számára; a' beszerző' (requisiteur) költség-jegyzékét — mellynek mindenkor a' rendelő (regisseur) által kell ellen-jegyeztetnie, annak bizonyításául, hogy a' feljegyzett szerek és költségek a' darabokhoz megkivántattak — megvizsgálja; azon megvásárlott szereket, mellyek más mutatványokra is használhatók lehetnek, külön színészi inventariumba iktatja, ügyelvén arra, hogy azok jó karban tartassanak, 's azokra ismét új költség ne tétessék. — Előváltások (abonnement) csak olly billétek mellett tétethetnének, mellyekre az igazgató, és felőr írják fel neveiket, 's nyomják pecsétjeiket, 's mellyeket így elkészülve a' pénz-szedő ad ki. Ezen elő-

váltásokat, név', character', lakás 'stb. feljegyzésével a' felőr azonnal jegyzőkönyvbe iktatja, az előváltások' jegyzékét pedig az igazgatóval közli.

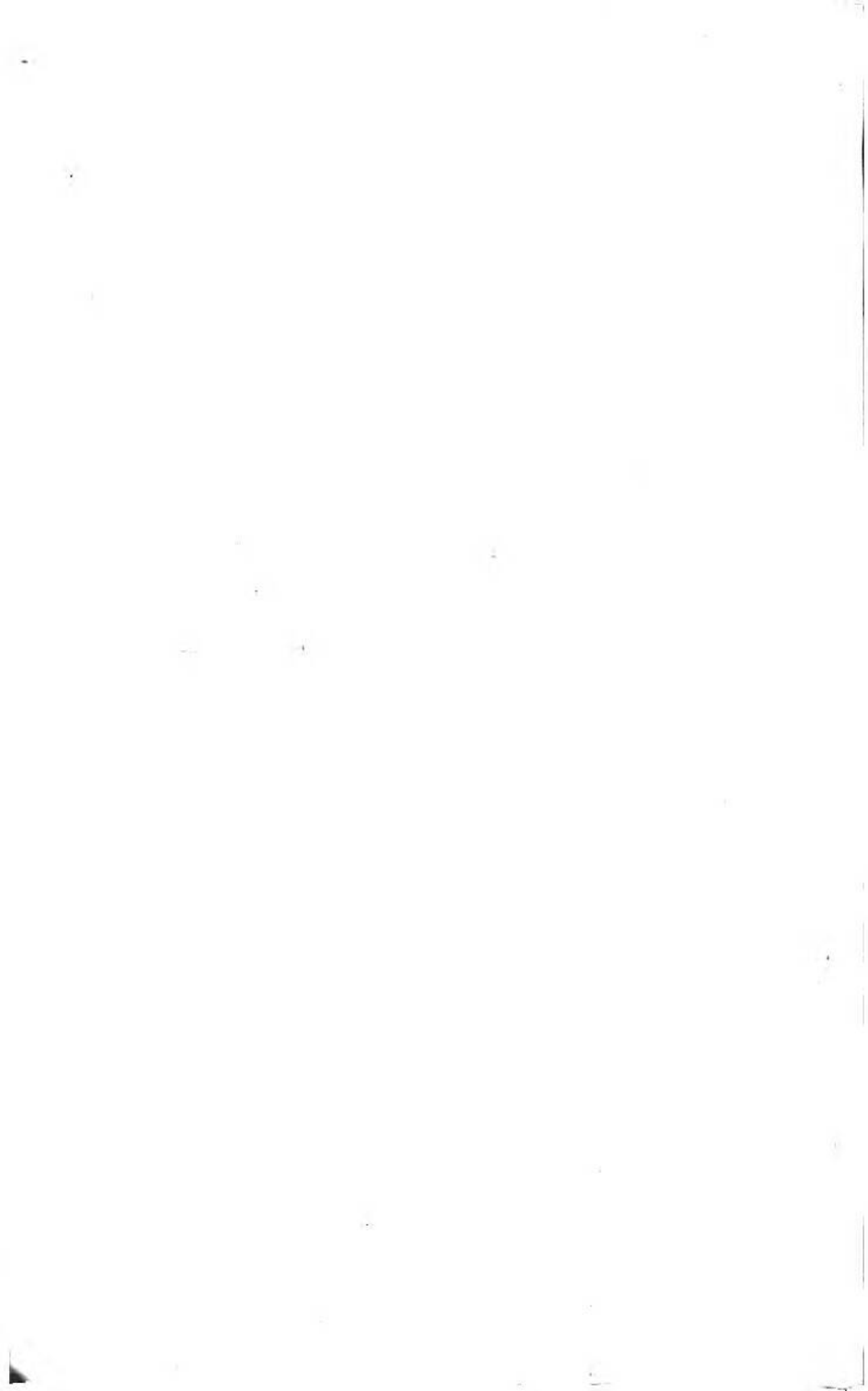
A' bejött pénz, minthogy hónapi béreket kell fizetnie, egész hónap' végeig a' pénz-szedőnél marad; ekkor beadandó hónapi számadása a' színészi biztosság' ülésében megvizsgáltatván, a' feleslegség a' színészi pénztárba befizettetik. Költségi terveket, nagyobb igazítás, javítás, ruha-darab-díszítmény- stb. megszerzés iránt, teljesen elkészítve, 's telhetően kialakudva, igazgató, és felőr együtt terjesztnek elő a' színészi biztosságnak, mellyeket ez jóvá-hagy vagy elvet. — Apróbb ajándékokat, a' szorgalom', és nyugpénzeket az érdem' megjutalmazására az igazgatók' figyelmeztetése, a' közönség' kívánsága, és saját tapasztalása után, ugyan ezen színészi biztosság fogna rendelhetni. E' végre nem volna czéliránytalan dolog, évenként egy mutatóványt adatni egyedül azon végre, hogy a' bejövendő summa szorgalom-jutalmazásokra fordítassék; mi a' közönség' jó indulatját, 's kedvezését a' társaság iránt ingerelné. — Szintígy lehetne az egész haza' színészeket tartó városaikban, nyugpénzek' nevelésére, évenként egy mutatóványt rendelni.

XXIII.

Lehetnek még több mellékes segéd-eszközei is az adakozás-gyűjtésnek. Miért ne segíthetnék ezen jótéző intézet' felállítását jelesebb íróink is, egy *cent - et un* forma kiadású gyűjteménnyel? miért ne lehetne azzal is édesgetni nevezetesebb adakozókat, hogy neveik márvány táblákba fognak vésettetni a' színház' elő-sikátorában? miért ne adathatnának tánczok, mulatságok, ezen intézet' számára szánandó bevételekkel? Nem tagadom, hogy ezen érintések csak terv-embryók, és bővebb kifejtést kívánnak; de kivihetlenség nincs benne, 's mi kezdet adatott valaha könnyen?

XXIV.

Mind ezen itten előadott tervek és javaslatok, csak főbb vonatokban adatván elő, a' magok alkalmakkal, közelebbi belső szerkeztetésekben, számos kisebb-nagyobb változtatást, javítást, meghatározást fognak szenvedhetni, sőt kivánni; többek pedig csak figyelem gerjesztésül szolgálhatnak. — Részemről, ha szerencsés voltam csak egy olly jó gondolatot is hozni ezen lapjaimban létre, melly bővebb kifejtés után, hasznát vagy díszét emelni segítheti hazámnak, gazdag kamattal vagyok jutalmazva; becsesebb lévén előttem a' polgári érdem' cser-koszorújának legkisebb levelkéje is, minden más dísz-jelek' csillogásainál.

II.

KALLAY FERENCZ

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGI RENDES TAG

FELELETE.

MÁSOD KARBELI JUTALOMIRAT.

Jelmondat.

**Nunc Dea , nunc succurre mihi , nam posse mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.**

TIBULLUS.

A' magyar tudós társaság által kitett kérdés, *mi módon lehetne magyar nemzeti játékszint Budapesten megalapítani*, bár első tekintetre könnyű megfejtésünek látszik is; de mihelyt hasonlításba hozza a' vizsgáló, hazánk' állapotját a' külfölddel, 's megkérdi a' régiség' történeteit: az akadályoztató nehézségeket már több oldalról összekötve lenni látja nemzeti létünk' 's jelenlegi alkotmányunk' és műveltségünk' természetével.

Mindenek előtt szükséges illy fontos kérdés' megfejtésében a' szempontokat meghatározni, mellyekből lehet, 's kell a' szóba vett tárgyat tekinteni.

Illyen szempontok :

IIszor. A' színészség' valóságáról tiszta, és világos ideákat előállítani, hogy azt többnek ne vegye az ember, mint a' minnek kell az emberiség' történetei szerint, vagyis ki kell mutatni azt a' kört, mellyet a' színészség' társaságos életünkben elfoglal; különben illy korlátozás nélkül tántorgó nézetek jönnek divatba, mellyek a' bírálatot is megnehezítik, mivel zavart elemekből elválasztás nélkül nem alakulhatnak bizonyos formák.

IIszor. Meg kell érinteni a' nem magyar színészségi jeleneteket, hogy az összehasonlítás helyes következtetésekre vezessen, mi nélkül mint Buchholz írja, tagadnunk kell az előmenetelt, hasonlók lévén ahhoz, *ki csak az óramutatót nézvén kis óráján, nem hitetheti el magával annak mozgását.*

IIIszor. Az itt előre bocsátottakból kikerekedő resultatumokhoz képest hasznos és kivihető javaslatot adni, miben áll a' kérdésnek tulajdonképi érdekessége.

1. §.

A' mi az első pontot illeti: pszichologiai vizsgálatok bizonyossá tehetnek bennünket, hogy a' színészség, mint egyéb ágai is a' szép művészségnek (p. o. ének-lés, festés, muzsika, költés stb.), az emberi léleknek aetheticai kifejlésre alkalmas voltán alapul. A' studium később járult e' naturalismushoz, mellynek nyomait mindenütt, hol csak ember lakik a' földön, feltalálhatni. Szinte olly bizonyos igazsággá válik philosophiai tekintetek' következtetésében az is, hogy a' *színészség' valóságát* nem az emberiség' gyermeki állapotja, hanem derült kora szerint kell elhatározni; és így a' studiummal egybekötött naturalismus az, midőn, ha színészségről van szó, tudományos értekezésben szólani lehet. Az emberiség' derült kora már mind a' testi, mind a' lelki készségeknek bizonyos kifejlését teszi fel; hol azt, a' mit önként nyújtott a' természet, testi gyakorlat, és értelembeli reflexio becsességi pontra emelik fel: és már ez az egyedül kitörölhetetlen bélyegű vonat az emberiség' történeteiben, minek úgy voltáról a' história minden időszakból kezeskedhetik.

A' színészség azonban csak egy kis töredéke az egésznek, a' mit életnek mondunk, akár az emberiséget általjában, akár valamelly nemzetet különleg veszünk is figyelem alá: mint magok a' nemzetek is külön részeit képezik a' nagy egésznek, máskép az emberiségnek, melly e' földgömbön el van széledve.

Ha az életet azon derült korhoz mérjük, miről históriai ismérteink, és tapasztalataink vagynak: úgy fogjuk találni, hogy egyedül a' *munkásság az*, mit a' természet törvényül szabott ki az embernek; mi nélkül derült kor, való becsü élet nem állhatnak elő, mivel szemközt csak plántai vegetatio, és sírcsend fog-nak helyet.

Megigazolják ezt mind a' nemzetek', mind a' magános emberek' történetei; mert az utolsó rejtékes

törvénye a' természetnek, a' mi mozgatja életünket, megczáfolhatatlan, a' mi felülemeli magát a' hamis következtetéseken, 's mellette a' tréfa vagy más satyrai túlságok' legsímább nyilai is tompán suhanak el.

Komor az élet itt e' földön, akármelly oldalról tekintjük is azt meg; munkásságra vagyunk teremtvé, nem pedig henyeségre. Az a' ki szent István' szájába ime' szavakat adta, midőn Imre fiját megszólítaná: „*jam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollities, quae te hebetem, et delicatum reddant adhibendae sunt, quod est dissipatio virtutum, et vitiorum fomentum atque contemptio mandatorum, sed interdum asperitas tribuenda est, quae tuam intelligentiam reddant acutam*“ (S. Steph. Decret. Libr. I. in praef.) mélyen felfogta az emberiség' ügyét, és az elmondottakból már a' színészség' köre, 's valósága magokból tűnnek ki, hogy az, úgy mint *szép literaturai munkásság*, az élet' nemesb gyümölcsei közt fog helyet; úgy, *mint mulatságra, és időtöltésre szolgáló eszköz* (az erkölcsi képezés inkább a' nevelés' dolga) azon virágok közé tartozik, mellyek ha bár gyümölcsöt nem hoznak is, színükkel, és jó illatukkal megfűszerezik az élet' különben komoly szempillantatait.

A' színészség nem lehet főczél az életben, sem tudományos, sem mulatsági szempontban, de még is a' nélkül egy nemzet sem lehet el, mihelyt derült korra lépett, vagy ki akar lépni; mert a' lélek' munkás tehetségeit legszebb oldalról tartja foglalatoságban, más részről bájos meglepései által az elfáradt testnek és léleknek, mellyeknek kipihenés kell, új erőt nyújt a' további munkásságra. Ezt lehet elmondani a' szép művészség' egyéb ágairól is, mellyek *non ad esse*, hanem *ad bene esse* vagynak befolyással.

Így vallják ezt a' magasb szállongású philosophus és aestheticus írók, kikhez útalni a' dologhoz értőt felesleg lenne. Inkább Arabia' egyik koszorús íróját, kit Hammer napkelet' *Montesquieu*jének nevez,

Ibn Khaledont hozom bizonyságúl fel érdekes mondatjáért, mint az a' franczia fordításban közölve van.

„Comme la musique, et le chant sont étroitement liés au jeu de la pantomime, et aux autres arts du luxe, elles ne fleurissent ordinairement que lorsque une nation ayant pourvu aux premiers besoins de la vie commence à connoître le superflu, et à se livrer aux douceurs de la mollesse. Comme les jeux, et la pantomime, la musique ne prospère que dans des jours de repos et d'aisance, où libre des soins, on s'adonne aux plaisirs.“ (*Fundgruben des Orients VI. B. III. Heft. p. 304*).

A' színészség' valósága tehát tekintve az életre, sem több, sem kevesebb, mint egyéb aestheticai foglalatosságoké; de foganatjára nézve a' mostani időszakban felülmulja még is más testvértársait, mivel az emberi társaság' szerkezetéhez képest többen járulhatnak ahhoz, mint mindent összevéve a' többiekhez.

Segíti a' színészség' e' felsőbbségét az is, hogy magában egyesítheti a' szép művészség' egész körét, 's oda ért meg a' dolog, hogy a' táncz, ének, muzsika, festés, szobrászság, Thalia' és Melpomene' szolgálatjában állanak. Segíti az a' kedvező környülállás is, hogy több utakon dolgozik az emberre, midőn olvasás, hallás, és látás által kötve tarthatja a' figyelmet, a' miben különösen az érzéki látás fő helyet foglal el amaz ismérletes mondat szerint:

„Segnius irritant animum demissa per aures
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus“

miről Lessing egész értekezést tudott írni Laokoonjában.

Arról, hogy vallyon jó-e az a' vegyület, eleget írtak kivált a' németek, nem türhetvén el az aestheticus irek (legújabbán Carus, és Rochlitz), hogy a' közönségnek tetszni vágyás, és pénzszeretet nyilván alább szállították nálok a' művészséget. De az illy üres panaszok semmit sem változtatnak a' dolgon; mert az emberek' nagy része nem alkalmas mély dolgok' felfogására, többnyire a' középszerűvel megelégesznek; azoknak pedig, kik épen a' selejtest szeretik, kiknek ér-

zéseit a' szemfényvesztések kevés időre idylliomi világba varázsolják, 's az assyriai királyok' kócsogtollait többre becsülik Hamlet' monologjánál: mindenkor legtöbb volt, 's ezután is legtöbb leszen számuk *).

A' bölcsnek azért nem kell békételenkedni, mert rejtevényes a' dolog, miért van az úgy, és nem máskép; 's hol az okosság hallgatást parancsol, ne kontárkodjunk ott az emberi nem' erőszakos idealisálásával: hanem elégedjenek meg a' művészek a' tudományos művészség' belső kincseivel, mellyeket a' Muzsa csak azoknak tár fel, kik egész életüket híven szentelték tanulásnak.

Hogy sokat ne mondjak, a' különben is ismételtes tárgyról; összehúzó gondolataimat a' színészség' valóságáról, és köréről ime' néhány sorokban:

a) A' színészség egyike azon emberi találmányoknak, mellyek nemesebb természetűek; szelidíti a' vad-ságot, az állati szilajságot korlátolja, és emberiségünk' fejledezését elősegíti. — Egyesíti tehát magában a' mulatót a' haszonnal, melly abból kiárad a' társaságra mind erkölcsi mind materialis szempontban.

b) Az a' kör, mellyet polgári szervezetünkben elfoglal, soha sem lehet *primarium quid*, hanem csak mellékes tekintetek alá jöhető. Jaj annak a' nemzetnek, melly *csak* danol, tánczol, és játszik! Ha lágy olvadású romános érzetek elgyengítik a' testi idegeket, nincs ott helye többé a' komoly tudományoknak, velős férfias ismereteknek; hanem passivitas öli el a' lélek' nemes kisarjadzásait, 's a' nemzetiség' érzete üres hanggá válik **). Ellenben

c) A' színészség egyenlő lépést tart valamelly nemzet' míveltségével; ha ez intensive nevededik, amaz is tisztul salakjaiból, mellyeket lassanként lehány magáról; ha ellenben csökken a' nemzeti intelligentia, a'

*) L. erre nézve Aeschylusról, Euripidesről: Gelliius LXVII.c.15.

***) L. Heinroth, Schlüssel zum Himmel und Hölle im Menschen oder über moralische Kraft und Passivität. Leipzig, 1829. p. 282. És Montesquieu, Esprit des Loix. I. XIX. ch. 3.

szinészség is alább száll a' polczról, hová felhágott. Mint a' kényeső a' hévmérőben kimutatja az időváltozást, úgy a' színészség' állapotja is megmutatja a' nemzeti műveltség' miben létét. A' kényeső csak a' *tertium comparationis*, mert a' körulte való levegő okozza a' mozgást; úgy a' színészséget a' nemzetben lappangó erő hozza virágzatra vagy megbukásra, és mivel e' tárgyban felette hasznos hazámfiaira nézve tiszta ideákat elterjeszteni: a' nemzeti műveltség, és külső csinosodás felől, a' mit olly gyakran fölcserélnek egymással, jegyzésbe írom *Mendelsohn'* egy classicus helyét, melly hosszacska ugyan, de tanúságos. Ennél jobbat jelen értekező még nem olvasott *).

*) „A' műveltség és felvilágosodás szavakat gyakran használják, a' nélkül, hogy bizonyos értelmet kötnének azokhoz. Mind a' kettő fontos rugó valamely nemzet' jóllétére, melyeknek együtt kell munkálkodni, egymáshoz egyenlő arányban állani, 's a' nemzet' munkásságának, gondolkodásának mindenkori tömegéhez idomítva munkálkodni; különben foganatjok nem lehet sikeres, és tartós.

A' műveltség a' nemzet' munkássága' egész tömegét tárgyazza; mesterségek, kézművek, készségek, erkölcsök, társasági fáradozások, gyönyörűségek határozzák meg a' műveltség' lépcsőjét, 's az ezeken lévő külső mutatja ki a' nemzet' csinosodása' mivoltát. — Műveltség lehet csinosodás, és csinosodás műveltség nélkül, még pedig nagyon egyenetlen arányban. Ellenben az emberi élet' tárgyain gondolkodni, a' mennyiben azok a' magános, és közönséges jóra befolyással vagynak, 's a' közönségesen elterjedt penetratio, mind ezeket hirtelen felfogással megismérni, teszik a' nemzet' felvilágosodása' lépcsőjét.

Mind ez ezerképen módosíthatatik, de az arálynak egy idomban kell állani, különben a' következés sikertelen. Ha többet akarnak penetrálni, akkor felvilágosodás helyett *ön elhittség* a' következés. Húzómos, és szélesen elterjedt utánna gondolkodás nélkül nem lehet felvilágosodás, de lehet csinosodás. Ezt valamely nemzet bizonyos tekintetben kívülről is megkaphatja, de a' műveltségnek el kell terjedve lenni a' legbelsőbb részekre, 's a' belső erőkből kell

2. §.

Értekezésem' második pontjául a' nem magyar színészi jelenetek' rövid megvizsgálását azért választottam, mert ebből ki fog tetszeni, hogy a' magyar színészségnek hasonló sorsa van, mint minden egyéb idegennek.

Minden dolog lassan érik meg, mert ugrás nincsen a' természetben. Az emberi ismértek' és készségek' akármelly ágában is lassan teszi a' tanulmány lépéseit; nem sieti el dolgát, ne hogy a' naturalismusból, vagy kész anyagból idomtalan nevetséges alakot meszterkéljen ki.

Arra, hogy *Le Kain, Baron, Talma*, vagy egy *Eckhof, Brockmann, Iffland* felállhattak a' szinpadra, sok idő kívántatott; és minő hosszas studium 's vizsgálódás fogott helyet a' *Jongleurs*, és *Malibrán*' vagy *Sonntag*' rouládjai közt, el lehet gondolni.

A' játékszini történetek nyilván bizonyítják, hogy a' színészség kezdetben nem egyéb volt a' görögöknél is, mint holmi fanyar izletű rhapsodiák' elmondása, mikor a' színészek egyik, vagy más isten' tiszteletére otromba kurjongatások közt tánczoltak, és énekeltek, kikkel *Thespis* az első ismeretes színészi igazgató *Attikában* sorban keringette a' városokat, felútván fa

annak kifejteni magát. Ha valamelly nemzetnek elébb van csinosodása mint műveltsége, a' látszat ott több lesz mindenkor a' valóságnál. Így van a' dolog magános embereknel is. A' természet lépésről lépésre megy elébb, okok nélkül nincs foganat, 's minden foganat új okká válik, melly újra foganatot szül, 's így megy az tovább. A' képzelődés ugrik, szabad kénye szerint teremt, már foganatokot akar, mikor még az okok sincsenek meg, nem úgy látja a' dolgot a' mint van, hanem mint akarná hogy legyen 's még jobban, 's nyughatatlan, hogy mások nem úgy találják a' dolgot, 's elhiszi, hogy úgy van a' mint képzeleli. — Azonban a' természet követi a' maga útját, több foganatokot nem hoz elő, mint a' mennyi ok készen vagon." (Berliner Monats-Schrift 1784. Heft, September.

ágból font kunyhóját (σκηνή), hol az összecsdült népet mülatta *).

Horatius, Thespis' társaságát nomadisáló népnek nevezte, mint később Iffland a' német Weltheim', és Madame Neubauer' társaságait *Johannes sine terra* czimzettel illette.

Aeschylus volt az első, ki a' durva izlést kezdte már tisztogatni, és az előadásokban bizonyos rendet követett, mint írja Horatius, ars poet. v. 275—280.

Majd magasb művészi tökélyre emelték a' színészséget *Sophocles*, *Euripides*, és ezen triumvirek olylyak voltak a' görög színészségben, mint *Corneille*, *Racine*, *Voltaire*, a' francziákéban. Hozzájok lehet csatolni *Aristophanest*, a' vígjátékok' mesterét, kivel a' ledér fordulatú *Poquelin Jean Baptiste*, máskép *Molière*, mind elmés csínra, mind merészségre leginkább összehasonlítható; valamint Barthelemy már általjában megjegyzette, hogy a' franczia nemzet' caractere legtöbbet húz a' göröghez, különösen az Atheneiekéhez.

Rómában szint olly izetlen volt a' színészség' kezdete, mint ugyan csak Horatius írja.

Az atellani mutatványok, mellyekben a' kis gyermekeket ijesztő nagy fogú Manducust **) mindenkor keresztül kellett hordani a' szinpadon, meg meg annyi szemfényvesztések voltak, miknek nyomai az olasz *arlechinóban*, a' franczia *turlupinben*, a' német *Hanswurstban* soká fenn maradtak; 's tudjuk, hogy a' franczia nagy nemzetnek sem volt állandó, és szabályozott színészsége, a' mi tekintetbe jöhetett volna, mind addig, míg a' XVII-dik század' közepe' táján, mikor a' franczia nyelv is hivatalos nyelvvé vált, Etienne Jodelle a' régi görög és deák darabok' lefordításához fogott, hogy azok által a' *bazochi*, *soties*, 's más hasonnemű színészi

*) L. Büttiger, Quatuor aetates rei scenicae apud veteres primis lineis designatae. Weimar. 1798.

**) L. Dictionnaire historique et critique de Bayle. Art. Manducus.

sületlenségeket meggátolja. De még a' XVIIIik században városról városra vándorlottak a' francia színészek. Maga Richelieu is a' bohóskodó arlequinekben lelte kedvét, mint a' tudós Justus Möser († 1794.) a' német Hanswurstot felebb becsülte az idejebeli rendes színészségnél, melly csak némelly városokban (mint *Hamburg, Berlin, Weimar, Hannovera, Lipcse, Mannheim, Bécs*) kezdte magát 1770től fogva művészi karba emelni; egyéb helyeken pedig ott is még bekötött szemekkel kellett Thaliának végig futni a' sivatag parlagokat, mellyeken számára nem termettek virágok.

Molière' karaván társasága bevándorlotta Lyon, Rouen, Grenoble városait, 's csak 1658ben léphetett fel Párizsban, hol minden udvari pártfogás mellett is többször kénytelen volt, a' művészség' törvényeit megszegni; mert Bayle szerint, közönségének izlése nem gyönyörködött a' művészség' szoros szabályai' kielégítésében, azért nézőhely, és pénztár gyakran üresen maradtak volna, ha e' környülményre nem tekintene *).

Illy adatok után, mellyeket a' német színészi történetekkel bőven lehetne gazdagítani, ha históriát kellene írni **), a' Magyaroknak nincs okuk elcsüggedésre. Inkább vallhatni, hogy azon kevés idő alatt, melly Pesten és Kolozsváratt 1790től fogva számlálható *), igen sokra ment a' magyar színészség, sőt mondhatni egyszerre akkor, óriási lépést is tett.

Nem a' *művészi tökélyt* értem, ámbár abban is az előhaladás tagadhatatlan, hanem a' *színészi társaságok' megszorodását*, a' mi örvedetesebb jelenet a' jó hazafi előtt, mint maga a' színészi erényesítés.

Állításomnak okát kell adni, 's ime itt van.

*) Boileau leírja a' francia színészek' zarándokságait, *Art poétique, chant III. v. 81.* Magyarúl Döbrenteitől az Erdélyi Muzéum' VII. füzetében. És lásd: Döbrentei Gábor' külföldi színjátékai' második kötet. I. 195—244.

**) Adatokat nyujt Iffland, *Almanach für das Theater 1807,* és Blümner *Geschichte des Theaters 1818.*

A' gyávák azt hiszik, hogy a' magyar színészség pártoltatást sem érdemel, mert összemérve a' némettel, távol elmaradt. Az illy piaczos beszéd azonban nem bizonyít egyebet, mint szükségviséget, és a' dolgok' fekvésének nagyon csekély ismertetét. Dúljanak bár elkényesztetett emberkéink, és asszonykáink a' magyar színészség ellen, a' keserű igazságot kimondja számokra a' kérlelhetetlen, és részre nem hajló philosophus író, hogy: ők nem bevehető bírák a' nemzeti ügy' megítélésében, mellyben nem azt kell sinórmértékül felvenni, hol áll a' franczia, angol vagy német színészség jelenleg; hanem azt, millyen volt az írónyelv, a' magyar színészség és közönség csak harmincz évvel is ez előtt, 's hová hágtak azok, e' valóban kevés idő alatt. Senki sem fogja tagadni, hogy a' színészi társaságok' elszaporodásával a' magyar szellem erkölcsi tekintetben is intensive nevedett. Mert nagyobb és kisebb városainkban, mondhatni az ország' majd minden szegeletében Pozsonytól Brassóig, játékszíni ismerek ez úton terjedtek el a' nép' tömege közt, melyek ha nem a' legjobb izletűek is még, de magában már tiszta nyereség az, hogy a' fővárosoktól távol lakó közönséges rendnek is némi nemű fogatja van az illy nemesb időtöltésekről, mik' helyeit az előtt medvetánczok, kártya, korcsma, és manducusi bagolylátványok töltötték bé.

Bár e' fontos adatot, pipeskedő és finnyás emberkéink komoly oldaláról tekintenek meg, mert akkor szégyen - érzettel szállanának ön magokba, hogy olly könnyűnek vették a' magyar színészi jelenetet, 's hibáztak az emberiség' contójára. Minő philosophia az, megvetni azért valakit, mert még a' vadság' állapotjában teng, a' helyett, hogy segéd kezet nyújtanánk az abból kiemelésre!

*) Kolozsváratt később a' tüzes hazafi néhai Báró Wesselényi Miklós sokáig maga költségén tartott társaságot.

De az idegen színészszéggel összehasonlításban sem pirulnak meg a magyar színészek, mert a fogakat, az azokat szülő erők' mivoltához képest, lehet igazságosan megítélni. Hol nagygyá, és erőssé lett a' nemzet, hol királyi pártfogás alatt állanak Thalia' szolgálai, ott többet is lehet várni, mint az isten' számára hagyatott helyen, mellyben csudás regeneratioért könyörögni kell elébb a' hazafiaknak, hogy pusztáik népesedjenek meg, mocsáraik száradjanak ki, a' kölcsönös szeretet, és béke' lánca fűzzék össze a' szétorlott honfiak' szívét. — De ha tovább folytatjuk is az összehasonlítást, nincs semmi ok elcsüggedésre. Mert valóban, mi hátra áll, még maga a' pesti nagy játékszin is aesthetikai szempontban, a' németországiakhoz képest, és ezek viszont nem elmaradtak-e a' párizsi theatre françaistól? hol csak szorosán első karbeli műdarabokat adnak, midőn a' német repertoriumok most is hemzsegnek elegybelegy dramaturgiai dolgozatokkal. 'S a' mellett a' franczia fővárosban tekintetesebb állapotban vagynak a' színészek, a' művészi darabok' különféle nemei osztályozva, és egymástól elválasztva vagynak, a' színésznek is van ideje egy külön nemében az actionak kitökéletesíteni magát, 's többször játszván el ugyan azon egy darabot, tanulmánya is kifejlik *).

Így lévén a' dolgok, minden jó hazafi örvend, hogy színészsége is van már a' magyar honnak, hogy az nem csak fennáll, hanem több ágazatiban el is terjedt a' két rokon hazában. Vesse is meg a' gyávák' kintornálását, kik merészkednek a' nemzeti ügybe kontár kézzel beavatkozni, nem gondolván azt meg, hogy a' nemzeti ügyek' utolsó fonadékai Isten' kezében vagynak, ki aláz, és magasztal.

*) Reichardt, Humboldt, német írók magok megvallják, hogy theatrumaik, mind a' comicumok', mind a' tragicumok' előadására tekintve, hátrább állanak a' párizsi nemzeti theatrumnál, hol a' memorisálás' mestersége, a' correct ki-

Ti pedig magyar Thalia' szolgálai! folytassátok tovább is küldöttségteket szent hévvel, hadd győzzön a' nemzeti ügy, 's foszoljanak szét a' testiség' spectrumai, mert szent a' magyarnak ebbeli ügye. — *Si qua fata aspera rumpas — tu Marcellus eris.*

3. §.

Általmegeyek a' harmadik pontra, vagy a' javallat-adásra, a' mit Montesquieu' velős modásával nyitok meg: *a' szerencse szülte történeteken könnyen lehet segíteni, de a' dolgok' természetéből kifolyó esetek elől nem lehet kitérni.* (L'esprit des lois, livre. IV. X. Ch. 13.)

Ezek a' dolgok' természetéből kifolyó nehézségek legyenek a' vezérpontok, ha a' magyar színészséget állandólag meg akarjuk Pesten alapítani.

Nem jött el az idő még, valami pompás épületről, királyi gazdag díszítményekről, erős muzsikai karról, jól fizetett operistákról, számukban is tömött személyzetről gondolkodnunk.

Soha sem kell a' dolgot ott kezdeni, a' hol azt végezni kell. Ezt az egyszerű igazságot azért kötöm hazámfiain' szívére, mert divatozni hallom már is azt a' magában szép, és nemes gondolatot, hogy a' haza néhány száz ezer forint áldozatot tégyen az itt kijelelt célra. Hallasszuk ezt a' belső erő kifejlést továbbra, 's elégedjünk meg kisebb rendű készülletekkel is, mellyek mostani állapotunkkal leginkább illenek össze, különben méltán azt mondhatnák el Adelung után rólunk, *hogy mi a' legyeket emlőzzük, 's az elefántokat elnyeljük.* Egy illy költséges készület, tekintve literaturánkat, mellyben az eredeti darabok — rari nantes in gurgite vasto — tekintve a' publicum' és színészek' számát, valamint a' pénz' szűkét is, hasonlítana ahhoz, a' mit

mondás is fő pontra hágtak fel, a' mellett a' színészség' beszédes része mustráson össze van kapcsolva a' díszítéssel.

Horátius így gúnyol ki: amphora coepit institui - - - cur urceus exit?

Hogy Budapesten állandó magyar játékszin legyen, az a' nemzet' szerfeletti maga megeröltetése nélkül is kivihető, csak hogy a' magunk mértékével megelégedjünk, és ne varrjunk hímet a' magos polczon állókról, kik egész más alapokon nyugosznak.

Már magában az az örvendetes jelenet, hogy Pest vármegye oltalma alá vette a' magyar színészség' egyik fractióját, 's a' szinte esztendőre nyúlt tapasztalat azt bizonyítják, hogy itt a' fővárosban a' magyar közönség képes volna egy közepszerű színész társaságot el tartani, csak jó móddal arról gondoskodjunk, hogy társaságunkat Budáról Pestre átszállíthassuk.

Fontos kérdések fejlenek itt ki a' fennálló pesti német theatrum' concurrentiája felett, 's javallat adó csak figyelmül köti az olvasó' szívére, a' mik következnek; mert előtte csak az olly javallat elfogadható, mellynek kivitele nem csak lehetséges, természetes, hanem jövendő várakozatainkon, nemzetiségi kifejlésünkön idővel sem ejt csorbát, vagy is azt, a' mit már kivívtunk magunknak, álnokul nem ragadja ki kezeink közül.

Mindenek előtt tehát törvényes jogainkat, mint azok papiroson írva vagynak, meg kell különböztetni a' folyamatban lévő praxistól; illy elválasztás nélkül labyrinthusba esünk, mellyből a' sokaktól annyira magasztalt politikai fogás vagy tactus sem segíthetnek ki; mert a' becsületesség legjobb politika volt mindig, 's annak marad világ' végéig.

Vagynak a' magyarságnak törvényes jogai nemzeti ügyében, de a' környülmények, a' praxis hátráltatják azoknak életre hozatalát, 's innen van már az, hogy valahányszor a' nyelv, színészség 's magyar tudományosságunk' dolgai jönnek szóba, rendesen megírt jogainkat kívánjuk követelni. Nagyon méltán, de mi sikere van az illy követelésnek, tudva van. Ezen törvényes jogoknál fogva kérhetjük a' kormányt, hogy tartson residenttiát a' magyar fő városban is, hogy mint

magyar király uralkodói tekintetével, és bőkezűségével, más udvarok' példajaként éltesse, és ápolgassa a' magyar nemzet' vándor színésztársaságait, mondhatjuk Juvenalissal:

Et spes, et ratio studiorum in Caesare tantum,
Solutus enim tristes hac tempestate Camoenas

Respexit (t. i. Trajanus).— Kérhetjük a' magyar nyelv' virágoztatását törvényszékeinkben, oskoláinkban; de mivel az illy, 's ezekhez hasonló jogok' valósítása olly nehéz tárgy, miről egyes ember alig szólhat vakmerőség nélkül, mivel felkent királyunk és a' nemzet' képviselői constitutionalis őrei nemzeti jogainknak: tehát nem marad egyéb hátra a' magános írónak, mint nemzeti jelenlegi állapotját általánosan figyelemre méltatván, kihúzni magát a' mindennaposság' szövevényeiből, 's philosophusi magosb néző pontból honfitársait jó akarattal figyelmeztetni arra, hogy: azért, mivel sok bé nem teljesedett még, a' mit kívánni lehetne, ne csüggedjenek el nemes czélatokban; mert az Európában szinte ezer év óta vivó Magyar, utoljára is megkoronázva látandja nemzetisége' kifejlését.

Az író szerényen leteszi itt politikai hitvallását is, mivel e' fontos tárgy, és ne talán ennek következtében támadható bal nézetekkel teljesjavallatok mintegy nyújtják reá az alkalmat.

Értekezőnek a' magyar kormány, és constitutio huzamos studiuma lévén, maga is a' praxisban elég részvétvén, távol van attól, hogy egyik vagy másik ellen váddal álljon elő, sőt inkább nyílt szívvel megvallja: hogy előtte a' nemzetek' dolgai megfajthetetlen jelenekek, mellyeket pedant compendiumokban hijában próbálnak magyarázgatni, minekutána a' história minden olly philosophemákat, mellyek e' titkok' titkába akarnak belopódzni, hatalmason dönt össze.

Azt is hiszi, és vallja értekezet' írója, hogy egyes ember bármi bölcs legyen is, soha valamelly nemzet' állapotját fel nem foghatja általánosan, hanem csak töredékekben adhatja észrevételeit, 's mint nincs kö-

zönséges gyógyszer, ugy universalis ember sem volt a' földön; azért a' státusok' állapotjának változása, azoknak elő vagy hátra mente, akár relativ, akár positiv tekintetek alatt, mindig olly környülményektől függ, mellyeket századok érlelnek meg.

A' böles embernek egy vezér- csillaga van minden tettében és léptében, 's ez a' becsületesség, melly arra készteni, hogy hazája iránt ne legyen háladatlan, 's a' mi tőle kitelik, annak javára, 's virágoztatására tegye meg, a' többit bizza Istenre, ki legjobban tudja minek kell megtörténni a' földön; 's im e' néhány szóban áll az értekező' politikai hitvallása, miben minden jámbor bizonyoson vele kezét fog.

Ha már a' felebb mondottak szerint írott jogainktól megkülönböztetjük a' praxist, a' kérdés' megfejtésében is könnyebben boldogulhatunk.

Ugyan is a' kitett kérdés egyenesen Budapest városát, és nem az országot érdekli; mert akár a' játékszin' célját (lelkesebb mulatás) akár az az által eszközöltető pénz' folyamatot vesszük gondolóra, mindenkép a' két anyaváros' érdekei vagynak kiváltképen azokkal egybe kötve; 's ezt a' szempontot nem lehet, 's nem kell elmellőznünk, mert itt fordul meg a' dolog' sarka. Sokkal igazságosabb is, az egész tárgyat localis természetüvé, és nem országos dologgá tenni; mert ha az utolsót tesszük, csak egy rossz példát adunk arra, hogy jövendőben is, ha más intézkedésekről lenne szó, Pest városa magát illy köz köpönyeg alá huzná, 's ott is hol nem vetett, kívánna aratni.

De sokkal könnyebb is Pest városával a' bánásmód, mint ellenben volna, ha az országra kiterjesztenők a' játékszin' állapotját. Más országokban sem mentek a' város' határain kívül koldulni, mikor theatrumokat építettek, hanem úgy nézték a' dolgot, mint szorosan localis természetűt. A' residentias városokban igaz hogy az udvarok segítségül voltak, de csak ott, hol szükség volt az udvari theatrumra, különben a' városi, és udvari theatrumok mindig el voltak különböz-

ve. Az elsőket, úgymint a' városi theatrumokat országos firma alatt életre hozni, és fenn tartani hallatlan dolog; még maga a' francia nagy nemzeti játékszín sem kerekedett így ki, 's nincs nyom országos adózatjaiban, hogy annak felépítésére, 's díszes karban tartására külön rubrika alatt valaha adózott volna az ország. Napoleon és XVIII-dik Lajos segítettek ugyan az olasz operákat; de csak a' társaságra, nem pedig az épületre adtak, 's a' mit adtak is, a' magok jövedelméből adták.

Azonban nincs szükségünk más nemzetről hímet varrni, mert honi környülményeink egész más rendezetet kívánnak a' játékszini dolgokban is.

Hogy Pest városára szorítom az új magyar játékszín' felállítását, arra hatalmas okaim vagynak, melyeket sorban fel is hordok.

a) A' haszon közvetlen a' városé, melly abból művészégi vagy gazdálkodási szempontból kifoly.

b) Igazság' megsértése nélkül nem lehet e' köteleztetés alól felmenteni a' várost, hogy úgy szólván, minden áldozat nélkül egyedül csak a' jó teteményekben részesüljön.

c) Akár a' házbirtokosok', akár a' népesség' számát veszszük is sinórmértékül, a' magyarokat nem sokkal haladja felül a' némettség; mert a' zsidó, tót, rácz, görög, örmény 'stb. származatúakat itt külön kell választani, kiket a' német pesti polgárság nem számolhat a' maga kebeléhez, sőt inkább azokat, ha assimilatióról van a' szó, a' constitutio' szellemében egyenesen a' magyarok' számához kell csatolni.

d) Ha megtekintjük Pest városa' kiváltságos levelét is, mellyet 1244-ben nyert, mikor Keve úr' földjét *juxta proportionem facultatum* egymás közt felosztották a' lakosok; nem találunk abban semmit, mivel ki menthetné magát a' város e' köteleztetés alól, sőt inkább nyilván benne van, *ut servitium sit commune*. Már pedig azt csak nem tagadhatni, hogy a' magyar közönségnek épen olly nagy szüksége van egy magyar já-

tekszinre, mint volt a' német polgárságnak a' magáéra. Mutatja ezt a' szükségét a' Budára tolatkozás, 's valljuk meg egyenesen, hogy semmit nem tekintvén az alkalmatlanságot, mellyel ez a' búcsú-járás egybe van kötve, Pest városától igaz okkal megkívánhatni: hogy ha már az egyik felekezetnek nagyobb költséggel eleget tett, mint kellett volna, a' lakosok' másik felekezetének is tegyen eleget; mert csak így teljesednek be minden oldalról a' kiváltságos levél' szavai: *ut servitium sit commune*.

e) Igen nagy fontosságú erkölcsi oldala is van a' dolognak, melly abból áll, hogy Pest városa úgy szólván az ország' közepében minden hasznaival él a' kereskedésnek, 's a' mi pénz csak a' magyar földi termesztmények után beszivárog a' hazába, az itt a' fő városban meg is fordul, honnan szemlátomást meg is lépesedett. Nem irigyli értekező ezt a' jó állapotját Pestnek, sőt örül rajta, és kívánná, hogy minél előbb elmondhatná Péstről, a' mit Blainville' utazásaiban Augsburgról olvasott:

Nil vulgare sonat, latis placidissima vicis
Mundities, liquidi splendescunt marmore fontes,
Regificae surgunt aedes, florente senatu
Jura vigent, doctisque penetralibus abdyta Musae
Sacra tenent, conduntque suis mysteria chartis.

De a' nyert boldogságért háladatoságot is kell mutatni a' haza iránt, mert *ingrato homine nihil terra pejus alit*, 's az erkölcsi köteleztetések keményebb természetűek az írottaknál, mellyek ellen való vétésnek siralmas megbánás volt mindenkor, és mindenhol következése.

f) Valóban ohajtani való dolog, hogy Budapest egy város legyen; azonban míg ez megtörténnék, a' jelen kérdésre Budának semmi befolyása nem lehet az egy önkéntes segedelmi ajánlaton kívül, a' mit úgy is kinek kinek szabad az országban megtenni. Mostani állásunkhoz képest nem tanácsos Pest városát a' rajta fekvő kötelességek alúl feloldozni, 's javallatomnak

hátsó része azt érdeklí: mi módon lehetne a' várost arra bírni, hogy vagy a' már készen lévő nagy theátrumot közös használatra engedje által, vagy építsen új magyart ha nem olly fényest is, millyen a' Duna melletti, de legalább a' budaihoz hasonlót, millyennel most még és talán sokára is megelégedhetünk.

Az első pontról, melly mellett áll az értekező is, alább leszen szó. A' mik következnek, az utolsó pontot tárgyazzák.

Legegyenesebb út erre a' vármegyétől elkezdett munkálat a' magyar színészség körül, a' mit csak tovább kell folytatni egész a' dolog' megéréséig. Gondviselete alá vévén egyszer a' vármegye a' közünkbe belépett társaságot, ne engedje azt többé innen elmenni, hanem szólítsa fel a' várost concertatióra, akar-e e' czél kivitelére segéd kezét nyujtani, vagy nem?

Nincs itt a' titkolódzásra semmi szükség; nyilvánosan eleibe kell a' városnak terjeszteni, hogy mind törvényes, mind erkölcsi köteleztetései vagynak arra, a' mit rég óta teljesíteni óhajt a' magyarság. Nem kell a' politikai kifogásoktól megijedni, mert ha kibúvó helyeket keres a' város, a' mi könnyen megeshetik: oda kell vinni a' dolgot, hogy a' helytartó tanács, és kamara elejébe szokott úton terjesztessék fel a' dolog, és ha ezen két fő hivatalnál is reményünk ellenére nem pártoltatnék az ügy: hatalmában áll a' vármegyének még a' pesti magyar lakosok' ügyét a' cancellaria' útján ő Felsége elejébe terjeszteni, hogy hallja meg az ország, mit szól királya a' nemzeti kívánatra.

Ez utak' elkövetése már csak azért is szükséges, mert szabados, sőt egyedül törvényes út; továbbá azért is szükséges, mert a' magyarok' loyálisát magos pontból tünteti ki.

Nem kell azt hinnünk, hogy a' rosz aunyira erőt vett volna hazánkban, mint némellyek gondolják; az isteni gondviselés bölcsen rendelte azt úgy, hogy a' jó a' rosz' oldala mellett tűnjön fel; ha ez csúsz mász,

's a' tettetés' álorczája alatt csalogat, amaz napvilágnál mutatván magát, visszaüzi a' baglyot sötét zugolyába.

Értekező igen jól tudja, a' mit már mások is gyakran elmondottak, hogy az illy színű esetekben, nem a' felkent király fogja akadályoztatni a' dolgot, ha az csak ugyan hátráltatást fog szenvedni, hanem constitutiónk' lelke, mint az divatozik; de szerényen megvallja azt is, hogy ha ebben lappang is valami akadály, a' mitől félhetni, 's a' mit értekező érdeklenni sem bátorkodik: az a' magyarság' előmentére szolgál, csak azon örökös törvény szerint, hogy a' sanyarúság megedzi az elmét, 's az oppositio után tisztább fényben ragyog az igazság is.

Legalább minden eddigi jelenetek oda mutatnak, hogy a' magyar nemzetnek használtak a' vad sors' csapásai is, és *nyelve, törvényei, műveltsége*, csak egy fél század óta is intensive javultak.

Tanácsom az hát, és bár követőkre találjon! hogy maradjunk szorosan a' dolog' természete mellett, attól ne távozzunk el, 's ne oldozzuk fel Pest városát köteleztetése alúl, hanem a' felebbi törvényes utakat elkövetvén várjuk el a' dolog' kimenetelét, és hogy feltett szándékunkban minél előbb czélt érjünk, vagy is más szókkal, megtudhassuk: boldogulhatunk e' valamit a' várossal, vagy sem? a' publicitást kell segédül ügyünk mellett fölvenni. Minden értekezést, melly e' tárgyban tétetett, ha azok tanúságosok, bocsásson a' magyar tudós társaság sajtó alá, hogy lássa az ország, melly szempontból kell megtekinteni a' pesti magyar színjáték' állapotját, és érezze Pest városa is a' köz vélemény' morális nyomadékait, a' mit hatható-sabb szernek tartok a' cél' létesítésére, mint akármi más pénz segedelmet, melly az ország' kebeléből felcsikartatnék. Mert fontolóra kell azt is venni, ki fogná az így öszszekoldult pénz segedelmet adni? Nemde nem a' nemzetnek azon része - e, melly mindig áldozik a' tudományos ügyre, melly magyar könyveket, újsá-

gokat olvas, vásárol mind egyre; a' magyar színészség' több számos ágait segedelemmel élteti, a' magyar iskoláktól bőkezűségét meg nem tagadja, a' mellett ujabban a' hosszú diaeta' költségeit viselni fogja? — Már hát a' nemzet ezen nemes részét ne terheljük viszont meg, azért hogy Pest városa arassa a' veréjtékes szerzet' jövedelmét, midőn az adakozóknak egy huszad része is alig fogja egyszer láthatni a' pesti magyar játékszint.

Mint a' vér a' testben a' szivből indul ki, és oda megy vissza, úgy áll Pest is országunk' egyéb részeihez; a' pénz innen árad ki szerte szét a' hazába, 's megint ide jó vissza; azért illő dolog is, hogy viselje a' költséget, mellyből a' pénzhaszon egyenesen a' városra hárul.

De nemcsak a' beadatandó értekezéseket kell nyomtatás alá eresztetni, ha azok nyomos dolgozatok, hanem hasznos, a' vármegye' concertatióit is a' várossal, tudatni a' magyar közönséggel; mert így a' törvényhozó test is jobban fogja tudni, micsoda lábbon állanak a' dolgok Pest városára nézve.

Azt mondtam kezdetben, hogy a' javallat' jóságát annak kivihetősége ajánlja, most is azt mondom; de a' kivihetőségre nézve csak három út van a' deus ex machinai segedelmén kívül, ha tudniillik valaki önként ajánlaná magát az illy áldozatra.

Első út a' város felszólítása, második a' magyarság' megrovása, harmadik az *actiák' útja*, vagy is a' kereskedési mód.

Már e' három út közzül akármellyiket választjuk, mindenik *a priori* bizonytalan ugyan, de még is az erkölcsi haszon legszembetűnőbb az elsőnél, melly nemzetiségünkre nézve nem megvetendő tekintet.

Hozzá járúl az is, hogy ha nem boldogulna is a' magyarság ez úton, legalább tisztába jó a' dolog, miért nem bízhatnak a' magyarok Pest városába, a' mi viszont nem kis nyereség; mert így a' nemzeti, ha bár most még nem nagy tömegű intelligentia, könnyebben talál módokat a' magyar lakosok' érdekeit paralizáló

akadályok' elhárítására, 's a' mellett a' koldulás' útja úgy is mindig nyilva áll, és így hát csak a' harmadik mód, tudniillik az actiák' útja jöhetne szóba.

Elég megemlíteni, hogy ez az út sincs az első mód' követelése által elzárva tőlünk; de figyelmeztetnem kell hazámfiat arra, hogy az actiák' létesítése olly feltételektől függ, mellyeknek előhozása nem áll hatalmunkban; ugyan is minden actiának meg kell, ha nem a' maga dividendjét is, legalább a' törvényes kamatot esztendőnként kapni. Hazánkban van-e olly köz bizodalom elterjedve a' pénzesebb rend közt, hogy a' pesti magyar játékszínre actiát adjon, minek kamatját is várja? gondolóba kell venni.

Nehéz elhinni, hogy bármi kis részekre szaggassuk is fel az actiákat, olly summa pénz össze gyűjön, mellyen középszerű csinos, minden szükséges hozzá tartozó készülletekkel felékesített játékszint lehesen építeni: de ha a' hazafiság össze tudná is szerezni a' pénzt, viszont kérdésbe jő: hát miből fogjuk osztán fizetni a' kamatot? mert nem elég csak hitelezni, hanem az erkölcsi felvállalásnak eleget is kell tenni, és fájdalom! itt nem lát értekező annak sikeresítésére elég biztos módot; mert a' játékszíni jövedelmekre, a' kezdet' első néhány éveiben nem is lehet számolni, hogy azokból kamatot fizessünk, mivel azok a' színészek' tartására, könyvek' bevásárlására stb tisztán elmennek, 's hát ha még az actionariusoknak egy része vissza is kéri tőkepénzét: hogy' és miből fogjuk azt visszafizetni? — Mivel az a' megszorítás, hogy az actiás ne kérhesse vissza a' tőkepénzt, vagy csak bizonyos esztendők mulva, nálunk nem kivihető, és minthogy így erőltetett lenne a' dolog, még kevesebb reményt nyujtana a' cél' kivitelére.

Lehetne ugyan segíteni úgy a' dolgon, hogy a' játékszin-épület boltokkal, mulató teremmel, kávéházzal legyen egybekötve, mellyek bizonyos mellékes jövedelmet hajtanának; de ez is csak első szemmel mutatkozó jó oldal, mert így viszont nagyobb summát

kellene részvények által összeszerezni, és több kamatot fizetni; a' nagyobb épületnek jó karban tartása is több költséggel jár, de maga a' telek' vásárlása is így elnyelné a' részvények' harmad részét, minél fogva viszont oda esnének vissza, a' hol voltunk, sőt nehezténénk a' dolgon, mert mennél inkább neveljük az actiás pénz-tőkét, annál nehezebben fogunk arra szert tenni, mivel többeket kell a' dologra megnyerni.

A' Pest vármegye által szóba vett kilotteriázása a' várostól kimutatandó teleknek, hasonlít valamit az actiák' betételéhez, de az ügy' felfogása, annyiban nem volt helytelen, hogy ott kezdte meg a' dolgot, hol azt meg kellett kezdeni, t. i. a' város' felszóllításán; csak kívánható vala, hogy nem csak telket, hanem kész theátrumot kellett volna követelni, a' mi még ezután sem késő; mert csakugyan azon köteleztetés alúl semmi törvény fel nem oldozhatja a' várost, minekutána tudott a' németységnek díszes játékszint építeni, nem tagadhatja azt meg a' más felekezettől is. — A' mi magát a' lotteriát illeti, az csak egy neme a' koldulásnak, azért róla több szót nem is tesz az értekező; ha kívánt sikere leend, örvendeni fog a' jó foganatnak, ám-bár a' választott mód nem nagyon helyben hagyható is.

A' czél' kivitelére tekintve figyelemre méltó környülállás az is, ha netalán a' város, a' már úgy is kész nagy theatrumot közös használatra ajánlaná, mi úton az építésbeli nehézségek magoktól elenyésznek. Egy illy ajánlat minden kedvetlen, és komoly oldala mellett is nem lenne megvetendő.

Csak barátkozzunk meg szorosán ezen észképpel, mert értekező' véleménye szerint, soha semmi ügy ki nem segíti a' magyarság' ügyét, mint egy illy ajánlat' elfogadása.

Komoly oldala ugyan a' dolognak a' közös használat, de attól ne ijedjünk meg, mert voltak olly időszakok másutt is, nevezetesen Bécsben és Párizsban, hol az olasz színészség vetekedett a' nemzetivel, 's egy épületben váltogatva adá a' darabokat, míg nem az

utolsóinak győzött az érdeke, azon természetes oknál fogva, hogy annak gyökere a' hon földben jobban, és könnyebben megerősödhetett, mint az idegen éghajlatú plánta, melly bármi gonddal ápoltassék is, kénytelen megsínleni a' nem természetéhez való földet.

Fontos dolog ez, azért bővebben kifejtem magamat. Mind az okosság, mind az általam majd felhozandó históriai adat oda útalnak, hogy két kézzel fogadjuk el az illy ajánlatot.

Az okosság mellette szól a' dolognak, következőzendő tekinteteknél fogva:

a) A' költségtől meg lesz kimélve a' város, 's elkerültetnek mind azon nehéz szóvitatások, a' felsőbb helyekkel való alkudozások, mellyeket szükségkép maga után húzna a' dolog, ha a' városnak viszont új játékszint kellene építeni.

b) A' közös használat ellen merészség lenne akár-melly hivatalnak, vagy magános embernek szólani; mert a' dolognak természetes, és igazságos színe van, a' mi tekintetet parancsol ott is, hol ügyünk nem igen pártoltatnék. Ugyan is mi teszi a' város' jövedelmét? Nemde nem első kútfeje annak a' városi fundus, mint az az ország' alkotmányában és a' város' különös privilegiumaiban gyökerezve van. Második specialis kútfeje a' polgárok' szorgalma, kiknek egy része magyarokból áll. Harmadik kútfő, a' mi élteti Pest' virágzatját, maga az ország, mellynek Pest a' fővárosa.

Most már e' rövid vonatokból láthatni, hogy a' nagy theatrum' használatához a' magyar színészeknek igazságos jogok is van, annyival inkább, hogy a paritate legtöbb a' magyarság, melly Pestet hosszabb, vagy kevesebb időre meglátogatja, itt tanul, tartózkodik, vagy országos vásáraiban részt vesz, vagy pedig a' fő hivataloknál szolgál; melly környülmények az igazság' mérőserpenyőjében megfontoltatva, a' pesti német polgárság' jogainál még akkor is nyomosabbak lennének, ha a' németség még egyszer olly számos lenne is, mint a' millyen jelenleg.

cz) A' magyarok előtt kívánatos *assimilatio* ez úton sokat segítetik elő, a' mit különben nyakra főre nem lehet véghez vinni. *Hospites nostri de Pest*, így kezdi el az 1244-beli privilegium szavait, és ma — tehát kevés híján hatszáz esztendő múlva — ha új privilégiumot kellene adni a' magyar királynak, viszont e' szókkal kezdhethné el azt, nem azért mintha találóának a' lakosok' tömegére, hanem azért, mivel a' magyar színészség' kizárásával most már a' magyarok *hospesek*, és ezeknek van szüksége *jure postliminii* az illy fedező privilegiumra.

d) Javallja a' *theatrum*' közös használatát az is, hogy lassanként a' *publicum* összetörődnék, 's a' barátságos egyetértés idővel inkább helyre állana. Minden esetre a' magyarok nyernének az által mind *szinészi*, mind *politikai szellemű* tekintetben. Ugyan is színészeink társaságba jöven a' német színészekkel, a' látás, hallás, és társalkodás által kiformaltatnának, kölcsönösen cserélgetnék ki ideáikat, 's lassanként tulajdonokká tennék azon tökéletességeket, mellyeket a' német színészek, kivált kik külföldről néha bejönnek, bizonyos mértékben már bírnak; mi úton hihető, mint szoktak a' dolgok rendesen megadni, hogy a' tanítványok majd idővel mestereiket felülhaladnák. Hozzá járul mind ezekhez az is, hogy a' közönség' felozzlása két részre, ez úton nem lenne olly szembetűnő, sőt mint kétszer kettő négy, olly bizonyos, hogy magyar színészeink tiz év' lefolyta alatt nemcsak a' tőlünk elpártoltakat nyernék meg az ügynek, hanem számos proselytusokat szereznének a' német polgárság közül is. Ellenben, ha külön magyar *theatrumot* épít a' város, vagy akárki más, az által kőfált húzunk egyszersmind a' *publicum*' két része közt, és mivel a' németek jobb és fényesebb darabokat fognak mindig adni: nagyon félhető, hogy magyar *theatrumunkat* csak a' köz rend fogná meglátogatni, az úri rend pedig magát egészen a' némethez csatolná.

Azon vád, hogy ifjaink' éretlensége bontakozást csinálna a' theatrumi reudszerben, nem nyom sokat mind azért, mert a' jó csendőrség könnyen meggátolhatja az illy zűrzavart; mind azért, hogy a' külön fennálló magyar játékszinben is épen úgy megtörténhetik; mind végre azért, hogy a' magyar közönség megért már 's az illy éretlen kifakadásokat maga sem szenved meg kebelében.

e) Értekező nem tartja tanácsosnak, hogy a' magyarság egyedül vegye haszonbérbe ki a' pesti nagy játékszint, mert a' magyar színészségnek még érni kell a' tökéletes kifejlés' pontjáig; mostani állapotjában nem felelne meg a' várakozásnak, a' mellett hogy embertelenség lenne a' városi polgárokat rögtön megfosztani rég megszokott mulatságuktól, mire lassan kell készíteni őket, hogy a' metamorphosis észrevehetetlenül folyjon ki a' dolgok' meneteléből. Támogatják az itt előhordott indító okokat históriai adatok is.

Ugyan is a' két rokon magyar haza' fő városai Pest és Kolozsvár az idők' lefolytában sokban egyeznek történeteikben.

Oláh Miklós a' XVI-dik század' elején úgy írja le Pestet mint kőfallal kerített várost, mellyben németek, és magyarok egyesesen laktak, 's különösen borral jó kereskedést folytattak; de a' török iga nem sokára, Oláh Miklós' írta után szétdúlta a' város' népségét és virágzatát, mert már 65 év' elteltével, a' kassai polgármester Bocati János így festi le a' város' nyomorult sorsát: *Hinc Pesthum ingredior! o miserum Pesthum, pestem potius nuncupandum. Nulla ibi domus integra, solo fere adaequatae omnes, faex paucorum hominum, et colluvies; templa, et turres apparebant nullae. — Vale Pesthum! vale Buda! satis est semel vidisse.* (Beli adparat. ad hist. r. h. p. 334.)

Hogy megmenekedtünk a' törököktől, Pest szemlátomást kezdte magát viszont felemelni, kivált hogy III-dik Károly király alatt menedék-, és meghívó le-

veleket küldözgettek szét a' külföldi mesteremberek' és mechanicusok' itt megtelepítésére; mi időben sok idegen jött is be, kivált sváb és bajor földről, kik Budán, 's Pesten megtelepedvén, szorgalmatos polgárai lettek hazánknak *), kiknek nagy része, minekutána egy százados lakosai az új honnak, a' magyarokkal kezét is fog mindenben, csak mi is igazságosok legyünk hozzájuk, 's többet ne kívánjunk tőlök, mint a' mit a' dolgok' természete hoz magával. Ez a' dolgok' természete pedig az assimilatiót csak idő' haladtával szüli, mint Kolozsvár' példája mutatja, melly merő magyar várossá lett az idők' lefolytában, midőn még a' XVI-dik században a' szászság magyar papot, és prédikációt sem akart megszervedni maga közt, de a' II-dik János fejedelem alatt véghez vitt concordata a' szász, és magyar polgárok közt, a' templom' kölcsönös használata felett, oda érlelte meg a' dolgot, hogy már 1766-ban csak 475 szász lélek találtatott a' városban, ma pedig ezeknek maradvékai is, mind tiszta magyarok, és régi saját nyelvükön magok közt is ritkán szólnak. **)

*) Az országos Széchényi könyvtárban, megvagnak a' sok patentalisok, mellyeket a' külföldön bocsátottak szerte-szét. (Lásd a' specificatiót in Catal. T. I. p. 111. sub numeris 112. 113.

**) Érdekes lévén históriai szempontból is a' kolozsvári magyarság' története, közlöm azt a' fáradhatalan szorgalmú Benkő József' jegyzetei szerint, mellyek kéziratban vagnak meg.

A' szászok nem akarták a' nagy templom' használatát, és a' plebanus választást megengedni a' magyaroknak, sőt a' város' igazgatásában is nagyobb részt ők vettek. A' nőtönnött villongás, és veszekedés szükségesé tették a' dolog' törvényes ellátását, minél fogva a' fejedelem' udvarában a' törvényesen meghatározott napra a' két felekezet' küvetei megjelentek Károlyfejérváratt. A' szászok azt állították, hogy soha magyar plebanus ott nem volt, és magyar prédikációt nem hallott a' közönség soha is a' fő templomban, azért a' régi szokás, és időmulás (praescriptio) mellettük szól. Mint a' két fél Zsigmond ki-

Hatalmas példa az, nemzeti történeteinkben az assimilatióra, a' mit többekkel fogok egykor még felvilágosítani; elég lévén itt hazámfiait figyelmessé tenni, hogy Pest városának most hasonló sorsa van, mint volt Kolozsvárnak a' XVI-dik században, 's lépünk concordátára, mert nemzetiségünk' köteléke az által bizonyosan nyerni fog.

Őszve hívva már az elmondottakat értekező azt javalja, hogy a' városnál kell megkezdeni a' dolgot, és ha lehet, a' már meglévő theatrum' közös használatát] kell kieszközölni, a' mi könnyebben kivihető, mint egy új játékszin' felépítése.

Hogy ha pedig egyikre sem állna a' város' magistraturája akármi oknál fogva, 's másutt sem pártoltatnék a' magyar színészség' ügye: úgy nem marad egyéb hátra, mint hogy a' vármegye folytassa tovább is dicséretesen

rálnak 1406ban költ levelére hivatkozott, melly azonban nem lévén a' szokott mód szerint megerősítve, a' törvényszék által tekintetbe sem vétetett. De előhozták a' Horogszegi Szilágyi Mihály gubernátortól adott privilegialis bizonyítást is, mint azt később Mátyás király meg is erősítette, minél fogva a' gubernátor bizonyította, hogy előtte barátságos egyezésre lépett a' magyar, és szász felekezet, 's egyik a' másiknak kölcsönös egyenlő jogát elismerte, mind a' bíró' és tanácsosok' választásában, mind a' városi dolgok' igazgatásában. Ez az egyezés a' gubernátor, 's több ország' főemberei' jelenlétében ment végbe Budán 1458-ban, Mátyás király pedig megerősítette sub secreto sigillo Kolozsváratt 1468-ban.

Az egyezésben azonban nem volt a' plebánusról szó, hanem csak Zsigmond király' levelében: „*Item sacerdotem in plebanum de communi libera eligant libertate.*“ A' parochialis templomot Zsigmond, és Mátyás királyok sek költséggel építették fel, mint a' szászok megváltották, azért a' fejedelem törvényes ítéletet adott, minél fogva mind a' templom' kölcsönös használata, mind a' városi dolgok' és perek' ellátása hason mértékben újra megengedett a' magyarságnak, olly móddal, hogy mikor a' magyarok közül választatik a' bíró, akkor a' templomot is a' magyarok használják, 's viszont megfordítva, városi

elkezdett felügyeletét mind addig, míg lágyulnak a' környülmények, 's valamely úton a' már felhordottak, és megvizsgáltattak közül czélt érhetünk szándékunkban; a' minek lehetséges voltáról értekező nem kételkedik, megújítván viszont azon figyelmeztetését, hogy a' pályáiratok' közre bocsátása által előre készíteni kell a' magyar publicumot azért, hogy a' tárgyról minél több oldalú helyes nézetek terjedjenek el a' haza' kebelében, a' minek több foganatja lesz, mintha egyszerre kétszer huszon négy óra alatt fel tudnók is állítani a' magyar játékszint Pesten.

Nem elég azonban egyedül theatrum', és diszítvány' birtokában lenni, mert ezek még csak a' külső elmulthatatlan szükségeket teszik, hanem a' dolog' valójára is kell felügyelet, a' mitől függ a' társaság' állandósága; mert ott lehet a' játékszín, ha senki sem fog benne játszani, mint Kolozsvár' példája szomorúan bizonyítja a' dolgot, hol mind a' mellett is, hogy nagy és szép játékszinnel bír, mellyre az ország adott költséget, mind a' mellett hogy merő magyar közönsége van, többször zárva tartatik Thalia' ajtója, mint megnyitva, sőt sokszor télen által is üres. Fő dolog hát a' játékszín' kieszközlése mellett, czélirányos játékszini kormány' (directio) megalapítása, hogy a' publicum megalégedését találja a' mulatásban, mert ha az meglankad, a' mi minden rossz kormány'nak szokott következése, el kell oszolni a' társaságnak is.

plebanus is magyar vagy szász legyen, egymást kölcsönösen felváltva.

A' centumvirátust, a' tanácsot hasonlóképp jó karba hozta, 's mindeniknek munkássága' körét szorosan kimérte, melly ítélete vagy is inkább privilegialis levele (minek foglalátját itt kiírni hosszú volna) költ per manus Reverendiss. Michaelis Cziaki secret. cancellar. etc. Albae-Juliae feria quinta proxima ante festum Pentecostes, ipso videlicet die pronunciationis deliberationum 1568.

Joannes Electus Rex.

Michael Cziaki
Cancellarius.

Athéne öt személyre bízta a' játékszini dolgok' igazgatását, mi mostani állapotunkhoz képest kettővel is megelégedhetünk; hanem szükséges, bizonyos alapvonalokban eleikbe írni a' kormányozóknak, mikre ügyeljenek főkép mind a' magok legitimitiójuk mind a' számadás végett.

Értekező itt csak a' különösb pontjait érintheti meg a' tárgynak, mivel specialitásokba csak a' környülmények' tudása után lehet ereszkedni.

Illyen fő szemügyeleti pontok már:

A) A' *játékszín' haszonbérbe kiadása* (arenda). Ezt ha lehet, eleinte ki kell kerülni, melly csak olly helyekre való, hol már régtől fogva meg van erősödve a' theatrum, 's a' haszonbérlok bizonyos nyereségre tarthatnak számot; különben mint tudjuk azok úgy is sokszor megbuknak a' rosz számvetés miatt.

Kezdő állapotban, mint mi vagyunk, kivált Pesten, a' gyenge növénynt szorgosan kell védeni az idő' zivatarai ellen, és ne hagyjuk azt maga mentére egészen, hogy haszonbérlok, vagy más egyes társaságok' fejei kényök szerint bitorolják játékszínünket. Legyen a' vármegye' és város' részéről olly két férjfi kinevezve, kik ismeretes jó karakterü hazafiak, 's buzgón jutalom nélkül is felügyelnek a' társaságra. Ismételem újra, nagyra ne terjeszkedjünk, nehogy megrekkenjünk.

Elégedjünk meg jelenlegi színész-társaságainkkal, nagy számút heterogent ne alkossunk össze, hanem abból, a' mi már megvan, induljunk ki a' lassankénti kifejlődésre, mindig óvakodva tévén az ujdon inoculatioakat a' már életben lévő testbe.

Nem akad fenn értekező a' czímen, vallyon *Magyar*, vagy pedig *Nemzeti Játékszín* felírás tartassék-e meg, mert fő dolog a' társaság' állandósága. A' nemzeti *játékszín* nevezet azonban inkább akkorra való, mikor nagyjaink és az uralkodó is különös kedvezéseiket fogják mutatni gyenge társaságunk iránt.

B) *A' fizetés.*

Mars kisasszonynak 1818-ban negyven ezer livret hozott be egy részére jutott jutalomjáték a párizsi nagy opera házban. Roscius husz ezer tallért, Aesopus Clodius hires comicus, kiktől tanulta Cicero a' szavaltást, 186, 111 livret hagytak magok után hátra, *) pedig olly bőven éltek, mint akármelly dúzs gazdag angol. Illy megjutalmazásokra színészeink számot nem tarthatnak, mert magunk is szegények vagyunk; hagyjuk meg azért fizetésöket is abban az állapotban, milyben most vagynak, 's annak hiját pótoljuk ki polgári becsület' osztogatásával, a' mi többet ér a' pénznél. Jobb játékosainkat méltassuk a' társalkodásra, 's ne szégyeneljük velök gyakran összejöni, öket mulató köreinkbe bevonni, sőt a' kitünőbbeket érdempénzekkel is megtisztelni, mint Brockmannal tett Berlin, ki illy feliratú érdempénzét, *peragit tranquilla potestas, quod violenta nequit*, többre becsülte a' száz ezeres jövedelemnél. Különösen sokat tesz a' társaság' állandóságára, és jó karban létére a' nyugpénzről (pensio) való gondoskodás: inkább csekélyebb fizetés mellett is, mint most, megmaradnak színészeink közöttünk, csak bizonyosok lehessenek a' nyugpénz felől. Ez egyike a' theatrumi legsarkalatosabb dolgoknak, azért hazámfiainak szívekre kötöm, hogy minden játék jövedelemből csak öt forintot is erre a' célra félre kell tenni, és itt már önkéntes adatokra biztosan felszólíthatjuk hazánk' egyéb részeit is, hogy bármi keveset is, csupán csak erre a' célra adjanak.

Kimondhatatlan foganatja lesz ennek az intézkedésnek, mert az által nemes tüzet gerjesztünk színészeink közt a' tanulásra, és vetélkedésre, 's majd a' legjobb főket is megfoglaljuk nyerni e' pályára.

*) Aesopum ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Macrobius Saturn. L. II. C. X. Gassendi számolta fel in abaco sestertiorum, a' francia pénzmérték szerint.

Hogy az így felvétellett, és más utakon is erre a célra begyűlt pénzt pragmaticai úton kell bátorságosítani, elég itt csak megjegyezni.

CZ) A' közönségre való ügyelet.

A' társaság' állandó léteztetésére ennek a' dolognak legnagyobb befolyása van; mert ha a' publicum' kívánságának nem tesz eleget a' játékszini kormány, meg fog csökkenni a' jövedelem.

Tudni kell hát azt, micsoda lábön áll a' magyar közönség, izlés doltgában, és minő darabokban leli fel gyönyörét nagyobb része a' néző sokaságnak.

Nem kell a' kormánynak néhány szigorú szavakra hallgatni, mellyek mindig nagy, mindig classicus, azért a' nép' tömege előtt érthetetlen darabok' eljátszását sürgetik. Változtatva kell adni inkább nép és középszerrű, mintsem kiczikornyázott, és mesterkélt, több vig és mulató, mint eesztó szomorú darabokat. A' játékszini' fő czélja lelkesebb mulatás, és kedves időtöltés; mihelyt mulattat a' darab, és nem erkölcstelen, ki van elégítve a' közönség; ott tudományt, szabályos aestheticai izlést nem akarunk tanulni, mert a' közönség erőszakos idealis áltatására törekedés csak, hig agyvelők' kívánsága. A' practikai életben mindenkor, és mindenütt helytt áll Terentius' mondatja:

Poeta cum animum ad scribendum appulit

Id sibi negotii credidit solum dari

Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.

Kritikai szeszű írőcskáink, kik egyre másra firkálgatnak színészeink ellen, menjenek ha tetszik a' párizsi nemzeti theatumba, ott classicus darabokat fognak mindig látni; de ott is a' többi theatrumok meghajtják magokat a' közönség' izlése előtt, 's a' bohóskodó darabok' özönében élnek, mert tudják, hogy a' komor életnek azok valódi fűszerei. — Mint ritka madár, a' hibátlan művész, úgy gyéren tünnek fel a' jó kritikusok is. Az emberek' sorsa, azt írja Montesquieu, a' középszerrűség: „je crois que 'l excés même de la raison n' est pas toujours désirable, et que les hommes 's accomodent

presque toujours mieux les milieux, que des extrémités." (L. XV. ch. VI.) és maga Horátius az illy túlságosokat több helyen gúnyosan neveti ki.

Reménylhető különben is, hogy magyar játékszíni újság is nem sok idő múlva fog megjelenni, ha színészeinket valahogy Pest városára áltszállíthatjuk; mikor fognak is találkozni olly férjfiak, kik abban nemzeti, és tudományos szellemben kielégítő bírálatokat adnak, mind a' magyar, mind a' német theátrumon eljátszott darabokról.

D) *A' fenyíték.*

Ez a' színész társaság' maga külső viseletét illeti, hogy az által a' közönség meg ne botránkozzék.

A' fenyítő intézetnek minden pontjait külön szerkezetbe kell tenni, és egy ahhoz értő biztosság által ki kell dolgoztatni a' fenyítéki rendszert, a' mit követni lehesse az előforduló esetekben. Tudja ugyan értekező, hogy már töredékekben van is valami illy dolgozat, mellyre vigyáznak a' magyar színész-társaságok' igazgatói; de mivel a' belső jó' elrendelkezése a' társaságnak szint olly fontos dolog, mint akármely más tárgy, hogy a' tagok a' lehetséges egyetértésben éljenek, és külső magok viseletükkel is meg legyen elégedve a' közönség: szükséges az illy töredék dolgozatokat összehasonlítani, 's ahhoz értők által egy új egészet azokból készítetni, melly jelenlegi állapotunkkal mindenben a' mennyire lehet összeilljék.

És íme ezekből áll, a' mit tán egy kevésbé bővecskén is elmondani szükségesnek véltem a' kitett kérdés felett, miről ha van is némellyeknek elegendő ismerete, de a' közönségre nézve illy kifejtések bizonyosan nem fognak sikeretlenül maradni.

Svasit amor patriae, civesque iuvandi cupido.

III.

JAKAB ISTVAN

**M. KIR. HELYTARTÓSÁGI CONCIPISTA, TÁBLABÍRÓ, MAGYAR TUDÓS
TÁRSASÁGI LEVELEZŐ TAG'**

FELELETE.

HARMAD KARBELI JUTALOMIRAT.

Jelmondat.

Több szem többet lát

F E L E L E T

a' magyar tudós társaság által feltett e' kérdésre :

„Miképen lehetne Budapesten a' magyar játékszint állandóan megalapítani“?

Évtizedek óta hő vágya már a' haza' lelkesebb fiai-
nak, hogy bár fővárosink' valamelyikében állandó
nemzeti színházzal dicsekedhünk! Egyes hatóságok
élénk részvétellel pártolák, sőt törvényhozóink is figyel-
mőkre méltaták a' köz ohajtást: de a' szép szándék,
nyelvünk' virágzásának nem csekély kárára, fájdalom!
mind eddig nem sikerülhete. Jelen helyzetünk, mi-
dőn már a' honi nyelv' törvényes erőre emeltetésének
örvendhetünk, még nagyobb ingerrel ébreszté föl a'
rég táplált vágyat; a' nemzeti játékszint' szükséges
voltát mindenfelé nyilvánabban kezdék érzeni a' nem-
zet' dicsőségéért buzgó hazafi szívek. Országgyűlésen
ujabban is talált az ügy lelkes védőket, 's most ked-
vezőbb jelek kecsegtetnek, hogy a' nagy terv' életbe
léptetése korunknak van fenntartva. A' magyar tudós
társaság, is, melly országosan megállapított alaprajzánál
fogva, a' nemzeti játékszint, mint a' hazai nyelv' ki-
miveltetésének egyik segédét, előkelő gondjai közé
számlálja, munkás részt kívána venni a' köz ügy' elő-
mozdításában, 's e' szempontból hirdeté ki pályakér-
dését; remélve, hogy ennek több oldalról fejtegetése
által a' tárgy jobban fölvilágítatik, érdekesebb tete-
tik 's az ohajtott cél mind inkább közelítetik.

Értekező örömmel fogadja ez alkalmat 's kezet fogva mind azokkal, kik a' nemzeti játékszint a' hazai műveltség' egyik fő eszközének tekintik, siet itt csekély nézeteit nyilván előadni; azon számos okokat mindazáltal, mellyek a' nemzeti játékszint a' hazai csinosodás', felvilágulás', erkölcsök' simulása, életbölcesség', művészségek' 's főleg a' hazai nyelv' gyarapodása' tekintetéből hathatósan javalják, és minden mivelte nemzetnél kormány' gondjai' tárgyává teszik, mellyek különben általánosan 's jelesen a' törvényhozó test által is elismerve vannak, rövidség' kedvéért itt elmellőzvéen, a' föltett kérdést csupán e' két szempontból véli megfejtendőnek: 1) *Miképen lehetne nemzeti játékszint építeni?* 2) *Hogy' kelljen azt állandóvá tenni?*

Az *elsőre* legegyszerűbben felelhetni: „ha pénz van, a' czélt nem nehéz elérni“; azért más szóval a' kérdésnek e' része oda megy ki: „*hogy' lehetne egy ily költséges épület' fölállítására pénzt szerezni?*“?

A' kérdés így tekintve, Ns Pest vármegye' e' tárgyban tett lépései által föltételesen már meg van fejtve. Pest' rendei ugyan is szinte mélyen érezve, mennyire szükséges anyanyelvünk' emelésére 's fenntartására egy állandó nemzeti játékszín, már e' tárgy körül több ízben bizonyított buzgalmoknál fogva, ismét meleg kebellet fogák föl az ügyet, 's nem régen abban állapodának meg, hogy egy diszes nemzeti színháznak Pesten építhetésére kivántató költség nagy sorsjáték' utján szereztessék meg. Ugyan azért alázatos fölírással járulának ő Felsőgéhez, hogy az érintett sorsjáték' indítását kegyelmesen megengedni méltóztatnék; melly kérelem még legfelsőbb elhatározástól függ. Egyszersmind Pest városa' tanácsát is fölszólítja a' tisztelt megye, hogy e' nemzeti ügy' sikerelésére segéd kezet nyujtana; 's ez, szükséges telek' kifürkészésére küldöttségét is nevezze.

E' szerint azon esetre, ha a' megye' most érin-
tett kérelme kegyelmes királyi jóváhagyást nyeren-
ne, a' költségszerzés' módja előre el van határozva,
's akkor e' tekintetben minden további okoskodás és
javalat fölösleg, sőt szükségtelen; mert bizonyval azok-
nak van e' dologhoz legtöbb szavuk, kik a' célra leg-
többet áldoznak. Ezek pedig illy formán a' megye és
a' város lennének; 's ha ezek sorsjáték által akarják
és képesek is a' nemzet' jobbainak régi forró kívánatot
teljesíteni, szent buzgalmuk' hevültét ellenkező tervek-
kel háborítani még szoros illedelem is kitkit méltán
tilthatna.

Értekező mély érzelemmel tudja tisztelni a' két
törvényhatóság' hazafiui törekvését, 's meg van győződ-
ve, hogy nagyobb summát könnyebben, gyorsabban és
bizonyosabban egy móddal sem lehetne kiállítani, mint
sorsjáték' útján. De a' sorsjátékot élő hazai törvény
tiltja, tiltják ismételt legfelsőbb rendszabályok is;
minél fogva Értekező kétesnek tartja, hogy ez uton
kivánt célhoz juthassunk. —

Vannak, kik részvények által kívánnák a' szin-
házat létre juttatni. Értekező ez utat sem gondolja
biztosnak, mert részvények csak ott javalhatók, hol
bizonyos, vagy legalább bihető nyereség' reménye ke-
csegtet; ez pedig színháznál, kivált színészségünk'
mosti gyér állapotjában nem is képzelhető. De illy
szerü vállalatoknak, tapasztalás szerint nálunk nem is
sok barátja találkozik. —

Mások egyesíteni ohajtanák a' magyar és német
színházat; mások ismét némi adóztatással szeretnék a'
kivánt summát kiállítani: de az ezek ellen szegülő
akadályok nyilvánabbak, semmint itt új vitatás alá
vétessenek.

Mi tehát ezeknél tanácsosabb? Értekező nyil-
tan vallja, hogy minden olly módot, mellyel nemzetisé-
günk' egyik legszentebb zálogának az anyanyelvnek
fenntartására csak nyereség' 's pénzünk' kamatozása

fejében volnánk képesek templomot emelni, nemzeti méltósággal ellenkezőnek 's magyar nagylelkűséghez illetlennek tart. Azért megvetve minden mellékes útát, szava ez: „*Adjunk, kiki tehetségéhez képest, önkényt, jó szívet, 's színházunk hamar diszteni fog; rajtunk álland akkor építése egészen 's elkészültét mellékes és fonák tekintetek nem fogják gátolhatni.*“

Elég sajnós 's valóban nem válik diszére különben történetekben is híres nemzetünknek, hogy nyelvünk' mivélésére nyolcz század alatt, vagy — fátyolt vetve a' harcziharokkal borongott hajdankorra — újabb békes időkben, olly keveset, sőt mondvá, mit sem tettünk. Tekintsünk körül: hány piczin, nálunk sokszorta gyengébb, szegényebb ország és nemzet tud régtől fogva nemzeti színházat tartani? Anyanyelvén hallja az olasz, franczia hangszerzők' operáit, 's remek költők' szívképző szindarabjait, de azokkal együtt nemzeti énekeit, dalait, 's hazai költőinek, lelkét rokonabb érzéssel indító elmemíveit is: 's mi dúzs Magyarok, kik az „extra Hungariam“ -ot harsányan emlegetjük, hazánk' szívében Pesten idegen ajku színészeket hallgatunk, 's a' helyett, hogy ön honukban vándor nemzeti színészinket gyámolítanak, német színigazgatót gazdagítunk! Sőt Pest' példájára némelly apróbb városink is, mint Pozsony, Temesvár, stb. állandó német játékszint tartanak!!

Négyszáz ezer ezüst forint oda emelheti művészségben eddig olly igen hátra maradt nemzetünket, hogy rövid időn más mivelt népekkel e' részben is versenypályára szállhatunk. 'S nem volna e' dicső nemzet, a' nagylelkű Magyar képes, e' summát haszonkeresés' ösztöne nélkül, csupán tiszta hazafiui indulatból, 's azon édes érzeményből, hogy nyelvének késső időkre is őrfalakat emelt, tüstént kiállítani? 3 érsek, 23 megyés püspök, 29 káptalan, 100-nál több apátur és majd annyi prépost, szóval az ország' legtöbb javait bíró gazdag egyházi rend, a' széles birto-

ku főnemesség, 52 megye, ugyan annyi szabad királyi város és szabad kerület, 's végre minden igaz honfi, kit a' haza' boldogulása buzdít, — nem volna öszvesen elégséges, ez egyeseket olly kevésben terhelhető áldozatra?

Értekező sérteni vélné nemzetét, melly szépre, jóra, nagyra termetségének gyakor fényes példáját adta, ha azt most, midőn majd - majd leszunnyadni készült nyelvét uj diszre, törvényes erőre 's tudományos mivelődésre emelkedni látja, illy kincsének késő unokákra is épen megtarthatása 's általa nemzetiségének megóvása végett is, e' nemes áldozatra képesnek nem vallaná.

Nincs még egy százada, midőn dicső emlékü őseink életükkel és vérükkel sietének megmenteni az uralkodó házat, ellene fölkelt annyi hatalmak ellen; mert szentül hívék, hogy azzal együtt legfőbb kincset, nemzetiségöket mentik-meg. Ez vala hős elszánásuk' fő rugója, ez számlálhatlan áldozataik' első indító oka. Hát mi, az elődök' vitéz karjai által kivívott béke' párnáján, a' megmentett uralkodó ház' védszárnyai alatt kényelmesen pihenő unokák, mi lehetnénk annyira elfajultak, hogy a' nemzetiség' egyik legfőbb zálogának, az anyanyelvnek csinosbitására, ápolására 's megtartására, nem vérünket, hanem csupán pénzünket áldozni vonakodnánk? — Im, ha Pest városa, — mint hazafiuságától méltán reménylhető — ingyen telket ad, ez már magában is százezer forintot haladó tetemes ajánlat; 's nem fogna-e az egész nagy haza a' dicsért várossal bőkezűségben vetélkedni? — Adjunk tehát mindnyájan! Csak akarat, valódi akarat kell, 's nemzeti játékszinünk egy pár év mulva legszebb fényben fog ragyogni.

Akarat kell — mondám, 's ennek hijjával bizonyosan nincsenek a' haza' jobbjai. De szükség, hogy ez akarat a' haza előtt közhitelben, tiszteletben 's bizodalomban álló, fényes érdemü férjfiak által ébresz-

tessék, buzdítassék. Két évtized előtt kereskedőház, lóverseny, állattenyésztő egyesület, casino, gőzhajó, tudós társaság, mind csak pusztá ohajtatok valának 's egykori létesültöket alig merők hinni. De előállá néhány lelkes és a' közjót vas igyekezettel munkáló honfi 's ime — mind ez intézetek álmélatra méltó gyorsasággal szép létre jutottak, 's a' haza' valódi diszére naponként öregbülnek, virágoznak. Ki kételkedhetnék tehát, hogy illy hő keblü férjfiak' buzgó iparkodása a' nemzeti játékszint is létre hozhatná?

Elfogadván ehhez képest előlegesen is azt, hogy a' nemzeti színháznak, mint a' tisztelt megye bölcsen háta-
 tározta, Pesten kellene épülni, — Értekező azt vélné, hogy a' nemes megye egyetértőleg a' városi tanácscsal szólítná-föl e' szép hazafi tette a' nevezett intézetek' alapítóit, hogy ők az ország' jelenleg együtt ülő rendeit e' nemzeti ügy' pártolására és sikerelésére hathatósan buzdítánák-föl. Nincs kétség, hogy ha néhány nagyaink jó példával menendenek elő, a' bőkezűségben vetélkedni szerető rendek sietni fognak áldozatikat a' haza' oltárára tenni.

Hogy azonban e' szándék országSZerte is minde-
 nütt bizodalmat és pártolást találjon, mulhatlanul szükségesnek látná Értekező, hogy ns Pest vármegye' rendei, a' városi tanács és választott polgárság közül egy tekintetes Bízottság ülne össze, melly a' czélba vett játékszinnek jeles építő mester által készitendő alaprajzát rostálná 's a' hozzá kívántató költségeket állapítaná-meg. Ez alaprajzot 's költség - kimutatást aztán köre nyomva meg kellene küldeni a' Pozsonyban munkálkodó tagoknak, hogy az ország' rendeivel közölhessék; de meg kellene küldeni minden káptalan-
 nak, megyének, városnak, szóval minden külön vált hatóság-
 nak is olly megkereséssel, hogy azt, a' mellé ragasztandó felszólítással együtt keblében mindenütt kihirdettetvén, kitkit adakozásra buzdítson, a' begyü-
 lendő pénz pedig az érintett elegyes biztosság-
 hoz uta-

sítsa, 's ez azt, előlülője' ellenőrsége mellett, kebléből nevezendő pénztárnokára bizván, vagy talán a' körülményekhez képest ideiglen is kamatra adván, felőle a' hazát minden hónapban a' pesti két magyar és budai német újság' utján tudósítsa 's mihelyt az építés elkezdődik, szinte azon uton minden költséget köz hirre tegyen.

Lehetetlen, hogy illy óvások és nyilvánosság mellett az ügy köz bizodalmat ne találjon, lehetetlen, hogy mindenki, az ország' diszére szolgálendő épület' tervét saját szemeivel láthatván, hazafi áldozatra ne buzduljon; sőt még az is remélhető, hogy a' nemzet' kívánságának előmozdításától maga fölséges fejedelmünk 's ifjabb királyunk, és Károly főherczegnek a' magyar academia iránt legujabban bizonyított bőkezűségéhez képest, az uralkodó ház' többi magas tagjai sem vonandják-meg kegyelmöket, csak lássák, hogy az akarat valóban érett és meghatározott.

Épen azért továbbá, hogy ebben a' hazafiak se kételkedjenek, mihelyt olly summa gyürendene be, mellyel az építést kezdeni lehetne, hozzá kellene ahoz fogni, hogy mind azok, kik Pestre jőnek, a' munka' haladtának szemtanui lehessenek, mind a' távol lakók, miben létéről ujságok által időnként tudósítást vehessenek. Minthogy pedig azon pénzeknek, mellyeket már egyszer hason czélra Pest vármegyéhez küldének a' törvényhatóságok, vagy legalább a' magyar játékszinre szánt 's nem igen rég eladott telek' árának valahol meg kell lenni, ugy hiszi Értekező, hogy nagyobb bizodalom-ébresztés végett a' felszólításban ezt is illő volna a' hazafiakkal tudatni, sőt ezzel — ha a' város új telket ingyen ad, — az építést több segedelem' begyültéig is elkezdni. —

Gyakrabban említvén eddig a' városi tanácsot, helyén látja Értekező e' részbeni nézetét itt kifejteni, 's oda terjeszti ki véleményét, hogy a' városnak nemcsak mint földesurnak és helybeli törvényhatóságnak,

hanem más tekintetekből is bővebb befolyást kíván adatni a' játékszin' ügyébe. Pest' polgársága ugyan is gazdag, 's ha illőleg felszólítatik, az ingyen adandó telken kívül még pénzbeli nevezetes ajánlatokra is buzdítható. Pest' érdekére nézve igen hasznosnak látja Értekező új nemzeti játékszin' építetését, mert ez által évenként ismét igen nagy summa pénz tétetik forgásba, melly egészen a' város' kebelében marad, különben pedig a' színházhoz mindenféle mivész és mesterember szükséges, 's így ha új színház építetik, ezek is több keresetmódot nyernek. Pest városa' tanácsa és választott polgársága kétség kívül jól fogja ismerni a' játékszin' föllállításából eredhető hasznokat, 's azért nem is fog attól idegenkedni, csak befolyhatása el ne zárossék. A' polgárság, ha akarja, tulajdon költségén 's ön erejéből is föllálíthatja a' magyar játékszin't, melly esetben az egészen övé lenne, mint a' német. Értekező megvallja, hogy ezt nem akarná, diszesbnek vélvén, hogy illy nemzeti kincshez egész hazának legyen köze. Azonban annál szükségesbnek találja, hogy a' városnak, mellytől, mint helybeli törvényhatóságtól a' rendre 's csendre ügyelés' jogát egyébként sem lehetne megtagadni, a' magyar játékszinre más oldalról is nyomos befolyás engedtessek; mert azon fölül, hogy ingyen telket adhat, mi már magában is igen fontos segedelem, jövődőre sem fogja a' német színházat a' magyar fölött pártolni, nem fogja engedni, hogy a' német színigazgató a' magyar játékszinnek árthasson, sőt valamint most a' német színigazgatónak minden helybeli bált-adó, mesterségeket, állatokat stb mutogató idegen, kénye szerint köthető alku után fizet, úgy mihelyt a' városnak a' nemzeti játékszin' első elrendelésébe, későbbi dolgaiba, igazgatásába, 's pénzei' hová fordításába befolyása leend, bízton hihető, hogy a' most említett mellékes jövedelmek' hasonfelének 's egyéb kedvezményeknek is részesévé teendi.

Ennyit a' pénzszerzés' módjáról.

Mi a fő kérdés' másik részét vagy azt illeti: „*Mikép kelljen az építendő színházat állandóvá tenni?*“ erre nézve Értekező több tekinteteket lát kifejtendőknék; ilyenek: a) hol kell nemzeti játékszint építeni, 's ha Pesten, mellyik részében a' városnak? b) Mekkora és millyen legyen az? — c) Mennyi költség kívántatnék rá, 's mikép kelljen azt célra fordítani? d) Hogy' kellene ez új játékszint belsőkép célirányosan elrendezni? Végre e) kitől vagy minő igazgatóság-tól kellene annak függeni? — Lássuk hát

a) *Hol kell nemzeti játékszint építeni?*

Budára nézve ugy vélekedik Értekező, hogy népsége nem eléggé magyar, nem eléggé számos, de nem is eléggé gazdag, egy nagyobb személyzetű nemzeti színháznak ön erejéből eltarthatására. Szomorú tapasztalás bizonyítja ezt a' közelebb lefolyt években, midőn bérlői többnyire tönkre menvén, színháza gyakran zárva állott; mert ha pesti vendégeit nyáron hőség, távolság 's nehéz feljárás elrettenti, télen a' Duna' zajló jege csaknem egészen kirekeszti. Pesten kell hát épülni új játékszínünknek, hova azt már törvényhozóink' érett belátása is rendelé. Ugyan is itt a' már magában nagy számú nép naponként szaporodik, a' magyarodás szemlátomást halad, itt vannak a' fő ítélő székek, a' kereskedés tetemes pénzforgást szül, vagyonos a' polgárság, számosak a' főbb uraságok, jövő menő idegenek, bel- és külföldről összetóduló vásárosok, tanuló ifjuság, katonaság stb, itt a' honi miveltség' középpontja, tehát itt lehet a' színházra nézve is legtöbb barátot, legtöbb látogatót remélni.

Mellyik részében kellene a' városnak építeni?

Bizonyára legillőbb volna olly részében, hol az építkezési csinosulás is folyton magasabb fokra siet. Mivel pedig illy nagy és nyilvános épületnél tűzveszély elleni bátorságra is szoros figyelem fordítandó, legalkalmasabbnak találná Értekező, ha új játékszínünk a' mostani kir. harminczad' helyére építetnék. Itt ugyan is nagy téres piaczon, minden oldalról

szabadon állhatna annyi szép épületek' közepette, testvéreileg mintegy kezét fogva a' német színházzal, 's azon fölül, hogy a' Pestieknek mindenünnen alkalmasint egyenlő távolságra volna, a' Budaiaknak sem esnék messze, még azon ohajtott esetben sem, ha a' két várost álló hid kapcsolandaná össze, mellynek szinte e' tájon kellene épülnie. A' Budaiakat pedig, hol a' magyarodás még lassabban halad mint Pesten, kár volna e' részben elmellőzni, sőt ez uton leendő magyarodásukra alkalmat kellene nyújtani; mi bizonyosan nem történik, ha a' hidtól igen távol állítatnék a' színház, mert a' nagy messzeség miatt szorgalmas látogatásától előre elrettennek. Állítassék azonban akarhova, olly helyet kell választani, hogy a' minden oldalról könnyü hozzá férhetést szűk utcák vagy rendetlen épületek ne gátolják 's külső diszének csorbulására ne legyenek.

b) *Mekkora és millyen legyen az új színház?*

Noha nemzeti játékszinünk' rendeltetésének főleg minden nemü miveltség' kifejtésére 's terjesztésére kellene irányoztatni, mivel azonban a' jelenleg divatozó romlott izléshez képest azon köznépi lármás darabokat, mellyekben ló, kocsi, lovas és gyalog katonaság, sőt néha egész eleven erdő is színpadra vitetik, kiküszöbölni csak azért sem lehet, mert mindennapi tapasztalás szerint ezek bármelley fölséges és magas elmemívnél is jobban kedveltetnek, sűrűbben látogatattanak, 's következőleg a' pénztárnak is legtöbb hasznot hajtának; — e' tekintetből a' nemzeti játékszint is úgy kell építeni, hogy minden illyes mutatványokra elég bő és alkalmas legyen; innen szükséges, hogy a' budait ugyan tágassággal 's magassággal haladja, a' pestinél azonban, melly a' hallást talán épen roppantságával gátolja, mind alacsonyabb, mind szűkebb lehet. Értekező elégnék vélné, ha három sor alkalmas helyzetü erkély fölibe mingyárt karzat alkalmaztatnék; magában értetvén, hogy az építő mesternek a' szin' belső alakja'

meghatározására 's az erkélyek' helyes elrendezésére szoros acusticai figyelmet kellene fordítani.

Mi a' szín' kül formáját illeti, Értekező legdiszebbnek vélné, ha e' nemzeti épület egyedül és csupán játékszin lenne; ohajtaná tehát, hogy hozzá semmi bál-, kávé-, vagy vendéglő-ház és boltok ne ragaszthatnának, hanem mint nemzeti templom, minden más épülettől elszigetelve, szabadon és a' haza' méltóságához képest külső fénynyel is diszelgve, magasan kitűnőleg állana 's pompás lépcsőkön, oszloptornáczokon, ékes képszobrok közt vezetné még fényesebb beljébe a' már kül tekintete által tiszteletre indított idegent. Régi görög, vagy uj divatu építménye legyen-e? a' javalt biztosság' mivel izlése határozza meg.

c) *Mennyi költség kívántatnék rá?*

Ezt építói rajz, 's a' bel készülethez és butorozáshoz kívántató költségek' följegyzése nélkül pontosan meghatározni lehetetlen. Azonban Értekező úgy véli, hogy ha nemzeti színházat, azaz olyat akarunk állítani, melly egész nemzet' tulajdona, szükség azt úgy építnünk, hogy a' jelenkor' miveltebb izlésének 's a' nemzet' ön nagysága' érzetének késő időkre is illő emléke legyen, vagy más szavakkal, a' haza' méltóságának kül és bel szerkezetével megfeleljen. Értekező hiszi, hogy az előre bocsátott feltételekhez képest, ha t. i. a' város ingyen telket ad, az uj játékszin a' németnél kisebb lesz, 's mellék épületekkel czéliránytalanul nem bővítetik, — egy mind kül-, mind belsőkép ékes nemzeti játékszint *négyszáz ezer ezüst forinttal* nemcsak fel lehetne építeni, de állandóan is megalapítani. E' summát némellyek talán sokalhatnák, de figyelembe kell venni, hogy ennél a' pesti nagy játékszin, ugy mint most áll, többbe került, a' Ludovicea is többbe kerülend, sőt Pesten magánosak' házai is kívántak már ennél tetemesebb költséget: Értekező pedig egész országot, a' magyar hazát közösen illető nemzeti épületről még pedig játékszinről 's annak megalapításáról szól,

mellynek belső bútorozása, csinos és czélirányos föl-készítése csaknem annyiba telik, mint maga a' puszta épület; 's ha más nemzeteknek hason czélra tett áldozatot gondolóra vesszük, könnyen átláthatjuk, hogy e' summával, noha magában épen nem csekély, pazar fényű és állandó színházat még korán sem építendünk, kiválthá ennek is, mint alább mingyárt elő lesz adva, egy részét más végre kiszakasztjuk. Értekező bátran azt javalja, hogy ha ennyi summának begyültére bizonyos számot nem tarthatunk, játékszinünk' építéséhez ne is fogjunk; mert ha nagyon szűkmarkulag szabandjuk ki költségeit, úgy majd csak csekély, disztelen 's a' nagy czélnak meg nem felelő szint foltozunk össze; ha pedig a' rászánt költség bizonytalan, nemcsak meg nem alapítjuk intézetünket, hanem még szinünk' építése is hamar félben fog szakadni, 's akkor úgy is csak bölcsőben nyöszörgő színészségünk, az idő' vas fogának kitett kőpasz falak' düledéki alatt fogja elkerülhetetlen kora sirját találni! — Azon kérdés: „*Hogy kelljen e' summát czélra fordítani?*“ kapcsolatban van a' következő kérdéssel, azért Értekező átmegy arra:

d) *Mikép kellene az új játékszint czélirányosan elrendezni?*

Természetes, hogy míg Budapest olly mértékben, mint jelenleg németes, meg nem magyarodik, addig ujdjon építendő színházunk csak úgy lehet állandó, ha a' virágzó német színházzal, mellynek igazgatósága sokfélekép' tudja hallgatóit lebilincselni, előadásiban mind fényre, mind jelességre nézve vetélkedhetik. Díszítvények, öltözetek, festvények stb. eleinte csálhatnak ugyan be nézőket, de ha mutatványinkban a' németektől hátrább maradunk, hamar elpártolnak egy két látogatással beelégedett vendégink. Szükség tehát, hogy nemzeti játékszinünk mind azon mutatványokat, mellyekkel a' német büszkélkedik, millyenek az opera, ballet-táncz stb. vetélkedve, derekasabban, nagyobb fénynyel és pompával adhassa. Önkényt kö-

vetkezik, hogy ehhez szinte annyi számú színjászó, hangász stb. kívánatik, mint a' német játékszinnél van.

Hogy tehát ez esetben a' tetemes költségeket szí-
nünk megbirja, tele házról kell szorgoskodnunk.

Első mód erre az *Opera*. Muzsikát, éneket, ki-
vált jót, akármilyen nyelven is örömet hallgatunk, és így
kétséget sem szenved, hogy új és csinos készüléttel
is kecsegtető játékszinünket, mihelyt jó operánk és
ballet-tánczunk lesz, nem magyar ajku vendégek is
örömet és fölösen látogatandják. Mi azon kívül, hogy
ez német hontársainkkal a' magyar nyelvet is ha-
marább megkedveltetné, *Értekező'* véleménye szerint
még más nem csekély hasznoknak is gazdag forrása
lehetne.

Eddig ugyan is hangművészségben nagyon hátra
vagyunk, 's valamint a' költészet' drámai ágában ke-
vés kitünőbb íróval nevezhetünk, úgy hangszerzőkkel,
opera- vagy egyházi muzsika- írókkal épen nem dicse-
kedhetünk; nemzeti dalainkat 's táncznótáinkat legin-
kább művészi oktatást nem nyert Czigányok bitangolták
's kontár fogásokkal elkorcsosították; ebből állott egész
muzsikánk, a' hangászság' magasb foka felé egy lépést
sem tettünk. De ha operánk, 's jól kitanított énekesink
lennének, méltán remélhető, hogy ez által kedvet 's
ösztönt kapva 's talán a' tudós társaságnak majd ide
is kiterjesztendő jutalmi által ébresztetve, költőink
hazai operákat, daljátékokat írnanak, hangászingk mu-
zikára tennék, 's idővel, főképen ha utóbb még Conser-
vatoriumunk is lehetne, egyik vagy másik rá termet-
tebb kivivhatná nemzetünk' részére is azon dicsőséget,
hogy valamint ekkorig többnyire idegen nemzetek' szin-
darabjait forditgattuk, 's itt ott tengődő gyenge dalszi-
nészink csupán rosztól forditott olasz, franczia és német
operákkal kinlódtak, úgy majd ama' már előttünk mesz-
sze haladt nemzetek is érdeemesnek lelhetnék nyelvök-
re tenni találtabb 's belső érdekekkel ingerlő operáinkat.

Továbbá honi nyelvünk semmi más európaival rokon nem lévén, soha sem várhatjuk, hogy szinpadunkon idegen remek színjászók anyanyelvünkön mutassák művészi tehetségüket; pedig ez mind színészink' ösztönözésére 's képzésére, mind (a' pesti színházról vévén példát) a' jövedelem' tetemes öregbitésére is egyik leghathatósb eszköz. De ha operánk, még pedig jó operánk lesz, elérhető, hogy a' külföld' legnagyobb énekesei szinpadunkon is évenként föllépjenek. Az olasz nyelv' kimondását igen könnyen 's pontosan felfogja a' magyar ajak 's ha a' pesti német színészek tavál Rossini' Semiramide-ját eredeti olasz nyelven jól adhatták, miért ne lehetne majd énekesinket (kik közül a' férjfiak a' latin nyelvet különben is ismerik) oda vinni, hogy néhány operát eredeti olasz nyelven betanuljanak 's idegen vendég énekesek' mutatványikor adhassák? E' móddal mind ezek a' művészségben haladnának, mind a' jövedelmek bizonyosan szaporítatnának.

De különben is tagadhatlan, hogy nemzetünknek egyik fő sajtásága a' muzsika-kedvelés. A' köznép egyszerű dalai mellett végzi izzasztó mezei munkáját; alföldi magyar falukon, minden aratás, minden szüret új meg új népdalokat szül, mellyeknek verseit és nótáját magok a' hangászsághoz távol sem értő paraszt legények és hajadonok rögtön költik. Miveltebbeinknél szinte kedves a' muzsika: komor őszek felderülnek, 's vidám homlokkal pendítik össze sarkantyúikat jól játszott táncznótáinkon; szívemelő lágý dalok mellett szelid érzelmekre olvadoznak. Mi is lehet igazóbb, mi szívhez szólóbb, mint egy viruló hölgy' rózsa-ajakiról lelesni a' bájos muzsikával kísért csinosabb nemzeti dalokat? Társas körökben, hol hideg udvariság 's feszes szertartás nem rekeszti-ki a' valódi barátság' szíves ömledezését, rendszeren vig kardalok rekesztik be a' mulatságot. De mi kell több bizonyosság annál, hogy az operának nem is nevezhető 's csupa egyszerű dalokból álló „Béla' futása“ mindenkor roppant számú hall-

gatót gyűjt be, 's mint budai színünkben jelenleg is tapasztaljuk, minden kis ének, mellyel pedig gyakorlatlan színésznők elég hiányosan kedveskednek, örömiadalt 's harsány tapsot nyer? Mennyire nőhetne még e' részvét, ha olly nemzeti operával dicsekedhetnénk, melly a' némettel ne csak mérkőzzék, hanem azt meg is előzze! Pedig milly alkalmas nemzeti szép nyelvünk muzsikára, csak az hozhatja kétségbe, ki saját-ságait nem ismeri. — Opera tehát mind e' tekintetekből mulhatlanul szükséges.

De szintugy szükséges a' *ballet-táncz*, *némajáték*, *néma ábrázolat* 's több efféle színi mutatóvány is. Mert mind ezek szavalás nélkül adatván elő, akármelly nyelvű külföldinek mulatságot szereznek, és így, mint budai színünkön jelenleg tapasztalhatjuk, a' jövedelem' gyarapítására vezető bizonyos módok' másodikának tekinthetők.

Jelesen mi a' tánczot illeti: ha meggondoljuk, hogy nemzeti szép tánczunk, melly csalhatlanul nemzetiségünk' egyik kitűnő bélyege 's millyennel ritka nemzet büszkélkedhetik, most felsőbb társasági körökből egészen kiszorított, idegen tánczmesterek által eredeti méltóságából kivetköztetett, elkorcsosított 's a' nélkül, hogy lelkes táncznótáinknak majd komoly, majd vig, majd bús és kesergő fordulatihoz kellőleg alkalmaztatnék, csupa önkényes és idomtalan lábmozgatássá aljasított: nem lehet nem ohajtaniuk a' játékszini tánczunk színünkön is divatba hozását; mert méltán remélhetjük, hogy itt a' magasb játékszini táncz mellett nemzeti tánczunk is mivészileg kiképeztetvén, eredetiségére visszavezettetik, idegenektől kölcsönzött, karakterünkkel nem rokon szokellésektől megtisztítatik, 's a' helyett, hogy most csaknem merő rakoncátlan ugrándozásból állván, nyilvános mulatságokban érdemlett elsőségét fenn nem tarthatja, köz kedvességüvé, köz dízatuává tetetik, vele együtt nemzeti muzsikánk is inkább mivelletik, emeltetik, 's így a' nemzeti saját-ság-

nak egyik lényeges része a' feledékenység' örvényéből kiragadtatik.

A' ballet-tánczczal összefüggésben van a' *némajáték* (pantomima) és *néma ábrázolat* (tableau): mert minden ballet-táncznak természeténél fogva is mimainak és bizonyos cselekvést ábrázolónak kell lenni. A' szoros értelmű némajátékhoz a' tagjártatás' mesterségének legmagasb foka kívántatik, 's minthogy tagjártatás nélkül egy szindarab sem adathatik helyesen elő, ez színészeknek mimicában képzésére egyik legfoganatosabb gyakorlás lenne, más részről pedig, mivel a' némajáték már tulajdonsága szerint is mindig valami tréfás, mulattató vagy képzelősködő tárgyat ábrázol, 's egyszersmind különféle tánczokkal vegyítetik, sőt gyakran a' szín-művészség' minden titkos rugóit és erőmitveit mozgásba hozza, bizonyosan az illyekben úgy is gyönyörködő nézőség' kecségtetésére sem utósó eszköz leend. Melly okoknál fogva színünk' állandóságára ezek is multhatlanul megkívántatnak. —

Értekezőnek az volna ohajtása, hogy már az építendő játékszin' legelső megnyitásakor minden ágozatban olly színészekkel állhatnánk elő, kik a' németekkel akár színjátékban, akár operában versenyezhessenek.

Illy színészekre kétség kívül csak tanítás és képzés által tehetünk szert; mert csak igen ritkának jut azon természeti adomány, hogy sok év' lefolyta után ön erejéből érdemeljen koszorút darabos pályáján. Jókor kell hát őket oktatni, de e' fölött jutalom ösztönrel is serkenteni, hogy magokat tökéletesíteni 's tisztüknek mindenkor pontosan megfelelni kedvvel iparkodjanak. E' kettős cél' elérésére két fő módot lát Értekező: első az *iskola*, második a' *nyugpénz*.

Az *iskola* olly formán lenne elrendezendő, hogy az alatt is, míg a' színház elkészülhet, mi (ha pénzünk van) legfőlebb mintegy három esztendeig tarthatna, jó igyekezetű 's tehetségű színészek kerestetnének össze a' budai társasághoz, 's egy arra választandó profes-

sortól mind a' színivészszégről theoreticai leczkéket nyernének, mind declamatióban, mimicában, tagjártásban 'stb. gyakorlólag tanítatnának. Szinte így lehetne őket tánczra, vagdalkozásra 'stb. valamint az éneklésre alkalmasakat hangászat' elveire, különösen pedig éneke 's olasz szavak' helyes kimondására tanítani. Muzsikai conservatoriumról már mások szólottak; ennek elismert hasznait tehát Értekező nem fejtegeti, hanem mennyiben megalapítása tervébe vág, alább érintendi. — Értekező hiszi, hogy három évi szorgalmas iskolázás mellett minden nemben jeles színészeket lehetne képezni 's velök uj színünket/nem csak díszszel megnyitni, hanem állandó iskola által hitelét 's becsét úgy fenn is tartani, hogy annak, mint különben ujságával is érdekesnek, többé a' német elibe nem vághatna. Most a' nyugpénzre térvén:

Tapasztalás bizonyítja, hogy színészink eddig nem nagy becsületben állanak, a' köznép a' színészséget némi aljas életmódnak nézi; de még miveltebbek is, noha a' mivészszég' érdemét ismerik és magasztalják, nemzeti színészinket épen azért, mivel színészek, megvetik. Hogy tehát ezentúl színészségre ne csupán olyanok álljanak, kik előtt többnyire jobb miveltség' hiánya miatt minden előkelőbb életmódra vezető út elzárva lévén, Thalia' szárnyai alá merő kénytelenségből futnak, — 's kik e' magában elég sulyos pályára szánják magokat, mind a' közönség előtt több tekintetet nyerjenek, mind azon reménytől, hogy élelműlt vagy tehetlenné lett korukban bizonyos segedelemre számot tarthatnak, szüntelen ébresztessenek, 's így magokat és a' mivészszéget becsülni tanulják, — szükség, hogy iparral, jámborúl és köztetszéssel leszolgált bizonyos esztendőök után (mellyek' számát az énekesekre különös tekintettel — a' Biztosság határozandná meg) holtig tartandó nyugpénzzel láttassanak-el. Így bizonyára nagyon emeltetnék a' mivészszég; mert jobb reményűek sem tartanak szégyennek e' pályát követni,

's ha egyszer rá állottak, ön becsöket érezve, magokat erkölcsileg is megkülönböztetni 's a' művészségben folyvást előre haladni kettőzött szorgalommal törekednének.

Hogy továbbá illy kedvező feltételekhez képest válogatandó 's kimivelendő színészekkel az új játékszint annál bizonyosabban meg lehessen nyitni, igen célirányos volna, ha jelesen az operára nézve egy tekintettel bíró, egyébként pedig dramaturgiában 's hangászságban jártas *Ügyelő* választatnék, ki mérséklett tiszteletdíjért az énekesek' időközbeni tanulására szorgalmasan felvigyázna, utóbb pedig, midőn a' színház elkészülend, a' fő próbákon megjelenvén, arra figyelne, hogy míg valamely darab pontosan betanulva nincs, elő ne adassék; mert csak szabatos és hibátlan mutatványokkal lehet a' hallgatók' tetszését megnyerni, csak ilyenekkel a' játékszin' hitelét fenntartani, hiányos és készületlen előadásokkal valamint egy részről a' legremekebb elmémívek' becse is meg semmisítetik, úgy más részről játékszinünk már létele' első szakában köz bizalmatlanság' tárgyává válik. — Ezen *Ügyelő* ajánlhatja az Igazgatóságnak új színészeket, ez jelelhetné ki elegendő okok' felhordása mellett az elbocsátandókat, ez állapíthatná meg a' jelesb színészekkel egyetértőleg a' havonként játszandó darabok' lajstromát, de egyszer'smind jó rendtartás végett hatalommal is felruházandó volna, hogy például a' hirtelen megbetegedett vagy más ok miatt föl nem léphető színész' szerepét tüstént más alkalmas tagra bízhasa, 's ez azt vonakodás nélkül elvállalni köteles legyen.

Szinte a' jó bel szerkezethez tartoznék egy fizetett *játékszini költő* is, kinek alkalmi, innepi versezetek', prologok' 'stb. készítésén kívül tiszte lenne az eddigi rosz nyelvel irt darabokat kijavítani, az idegen operák' többnyire eredetitől eltérő 's a' muzsika' szabályival gyakran egészen ellenkező fordításit kiigazgatni, új érdekes szin- és daljátékokat 's operákat nyelvünkre tenni; miért természetesen hangászságban ennek is

jártasnak kellene lenni. Ez munkálatiról az Ügyelőnek számolna, ki mind ezekről, mind a' tanító mesterek' szorgalmáról 's a' színészek' előmeneteléről az Igazgatóságnak időnként körülményes' jelentést tenne.

Mik még az itt előadattakon kívül a' belső szerkezet-hez tartozhatnak, minden rendes játékszinnél divatban vannak 's így azokra kiterjeszkedni Értekező fölöslegnek látja.

Nagyobb fontosságú lehet itt azon kérdés: „*Honnan vesszük annyi meg annyi kiadásokra a' költséget?*“ — 's itt van egyszersmind helye, hogy a' kívánt négy száz ezer ezüst forint' hová fordítása bővebben kifejtsék.

Értekező úgy véli, hogy négy száz ezer ezüst forint nemcsak a' fennebb leírt kívánatokhoz képest építendő játékszín' felállítására, hanem a' közelebb érintett 's egyenesen a' játékszín' állandóságát biztosító javalatok' létesítésére is elegendő volna. Nézete ez: A' kitett négyszáz ezer ezüst forintból három száz ezret csupán a' játékszín' építésére, belső bútorozására, ruha-, könyv-, muzsika-tárra 's egy olly mellék tőkére szánván, mellynek alább leírt módon gyarapítandó kamati idővel a' színészeknek talán a' játékszín' rendes jövedelmiből ki nem kerülendő fizetései' pótlására fordítandók lennének, — a' hátra lévő *száz ezer ezüst forintot* nyugszóld-alapul kész pénzben ki kellene szakasztani. E' summának évi kamatja 6000 for. mellynek felét az az 3000 forintot évenként az Ügyelő' tisztelet-dijára, professor és mesterek' fizetéseire leróván (noha ez utóbbiak mihelyt egyszer a' játékszín megnyittatik 's folyamatba tétetik, a' szinte e' ponttól nevezendő játékszini költővel együtt nem is e' pénzből, hanem inkább a' rendes jövedelmekből fizetendőek lennének), másik felét azaz ismét 3000 forintot minden esztendőben újra tőkésíteni kellene. Így e' magában eleinte csekély fióktőke az évenként hozzá csatlandó 3000 forinttal 's szüntelen növekedő saját kamatival öregbülve, 20 eszten-

dő alatt megint százezernyi melléktőkét, 's így az eredeti summával együtt két száz ezernél bővebb alapítványt teremtené. Ekkor aztán, ha a' környülmények kívánnák, ez összes summának tizenkét ezeren túl rugó évi kamatiból bátran ellehetne a' mérséklett mennyiségben kiszabandó nyugpénzek' fizetését kezdeni. Világosság' okáért im a' közelebbi magyarázat: Tegyük fel, hogy a' kijelelt száz ezer forint 1836-ban már 6000-rel kamatoz; e' kamatból 3000-et leróván, másik 3000 for. ismét tőkésítetik 's 1837-ben hoz 180 forintot, ugyan ekkor a' nagy tőke szinte 6000-et, ebből 3000-et, mint tavál, leszámolván, 3000 a' már tavál tőkésített 3000-hez 's kamatjához kapcsolatik: így 1837-ben a' fiók tőke tesz 6180 forintot, — 1838-ban a' nagy tőke kamatjából újra hozzá tudandó 3000-rel 's tulajdon gyümölcsevel már 9370 for. 48 kra, — 1839-ben 12,932 fortra gyarapodik 's így tovább. — Hasonló módon lehetne egy másik fiók tőkét is, tisztem 20,000 fortot, a' fennebb érintett célra, t. i. a' színészek' fizetéseinek (ha talán a' szini előadások' jövedelmiből ki nem kerülnének) pótlására a' háromszáz ezerből kiszakasztani, öregbíteni, 's általa intézetünket mindenkorra biztosítani.

Visszapillantva itt a' fennebb említett *Conservatoriumra*, Értekező őszintén megvallja, hogy azokkal, kik Conservatorium nélkül nemzeti játékszint állítatni épen nem kívánnak, egy értelemben nem lehet. Mert noha Conservatoriumot, azaz, olyan intézetet, mellyben főleg hangászság tanítatik, szinte buzgón ohajt, tapasztalásból még is úgy van meggyőződve, hogy jó játékszin e' nélkül is megállhat. Egész Európában mindössze is alig van négy vagy öt valódi conservatorium, jeles színházak pedig, mellyekben nem csak rendes színivésztség, hanem opera is egyaránt virágzik, 's mellyekből legremekebb mivészek évenként Pesten is megjelennek, főkép Németországon mindenfelé divatoznak. Emlékezetbe hozza azonban itt Értekező, hogy az iskolát, mellyben szavalás, tagjártatás, vagdalko-

zás stb tanítassék, már előlegesen javalotta. A' szoros értelmű Conservatoriumra, vagy is hangásintézetre nézve tehát oda járul véleménye: hogy az e' pontban érintett száz ezer ezüst forint' évi kamatjának fele, azaz 3000 for. előbb leirt javalata szerint, az eleinte felveendő professor' és mesterek' fizetéseire különben is olly kikötéssel lévén szánva, hogy ezek, mihelyt a' játékszin megnyittatik, nem az itt kitett 3000 forintból, hanem a' játékszin' rendes jövedelméből fizetessenek, — ezen 3000 forint, (vagy talán levonván belőle az Ügyelőnek különben is mérséklett tiszteletdíját, e' summának többi része), azon naptól fogva, mellyen a' tanítóknak rendes jövedelmekből fizetése kezdődik, kamatra adassék, 's az ugyan e' pontban előadott mód szerint mind addig neveltessék, míg a' már ekkorig is egyenesen és kirekesztőleg Conservatoriumra szánt 's még szánandó hazafi áldozatokkal együtt olly tőkére szaporodik, mellynek évi gyümlöcse egy tökéletes Conservatorium' szükségeire elegendő leend. Ekkor aztán bizvást megnyithatnánk egy olly rendszeres intézetet, millyen p. o. a' francia Conservatoire, mellyben nemcsak hangászság, hanem szavalás és színészséghez megkívántató minden tanulmányok rendes professorok által tanítassanak. Mig azonban erre eljuthatnánk, hátramaradásnak látná Értekező a' nyelvre nézve, hogy színházunk' építésével 's megnyitásával, ha arra elegendő pénz-alapunk lesz, késedelmezzünk; csakhogy a' szükséges tanítás, mint javalá, az alatt is el ne mulasztassék: mert az illy értelemben vett Conservatoriumnak még ezen néhány évig elhalasztása színészink' időközbeni mivelődését, semmi esetre sem fogná a' javalt gondoskodás mellett gátolhatni.

e) *Minő kormánytól függjön új színünk?*

Hogy játékszinünk' virágzása és állandósága ez oldalról is minél inkább biztosítassék, 's a' magyar színészségnek hitel és tekintet szereztessék, úgy véli

Értekező, hogy a' játékszin' dolgaira, míg az épület elkészülend, a' már fennebb érintett Biztosság ügyelhetne, de ha a' szín egyszer föláll 's folyamatba tétetik, szükséges lenne a' nemes megye rendei', városi tanács' és választott polgárság' tagjai közül egy számosabb főből álló fényes *Directoriumot* alkotni, melly minden két hónapban egyszer összeülne, a' játékszin' pénzeiről teendő számadásokat megvizsgálná; a' pénzek' biztos helyre adásáról, kamatok' pontos beszédéséről és célirányos haszonra fordításáról, gondoskodnék; kötelező, nyugtató leveleit 's egyéb irományit előlülője' 's egyik igazgató' neve és pecsétje alatt adná ki; új darabok', operák', öltözetek' stb költségeit meghatározna; idővel, a' Biztosság által már most előlegesen megállapítandó szabályok szerint a' nyugpénzeket, tanítók' díjait kirendelné; ügyelőt, költőt, professorokat, pénztárnokot, muzsikaigazgatót nevezne; szóval a' játékszin' fontosabb ügyeit eligazítaná.

Mivel azonban e' nagy *Directoriumtól* azt, hogy a' játékszin' mindennapi és aprólékos dolgaiba is befolyjon, kívánni nem lehetne, szükség volna továbbá kebléből két *Igazgatót*, itt is pedig egyiket a' megye' rendei', másikat a' városi tanács' tagjai közül egy-egy esztendőre választani, kikben már hivataluknál fogva a' színművészség' közelebbi ismerete is megkívántatnék. Ezek' tiszte lenne az ügyelő' ajánlatára új színész tagokat fölvenni vagy elbocsátani; vezérszínészeket nevezni; hangászokat, diszítőt, világítót stb a' *Directorium* által előre megállapítandó bérrre fogadni; színészek' ügyes bajos dolgait jó móddal eligazítani; köztök szoros rendet, erkölcsiséget és fenyítéket fenntartani, rólok és a' játékszin' akármilyen tekintetben érdekelhető tárgyakról a' *Directorium*nak, mellynek ülésiben szinte vokssal bírnának, jelentést tenni; új készületekre, műveszközökre stb kívántató költségeket a' *Directorium* elibe terjeszteni; napi jövedelmekre és költségekre, havi fizetésekre ügyelni; pénztár' ál-

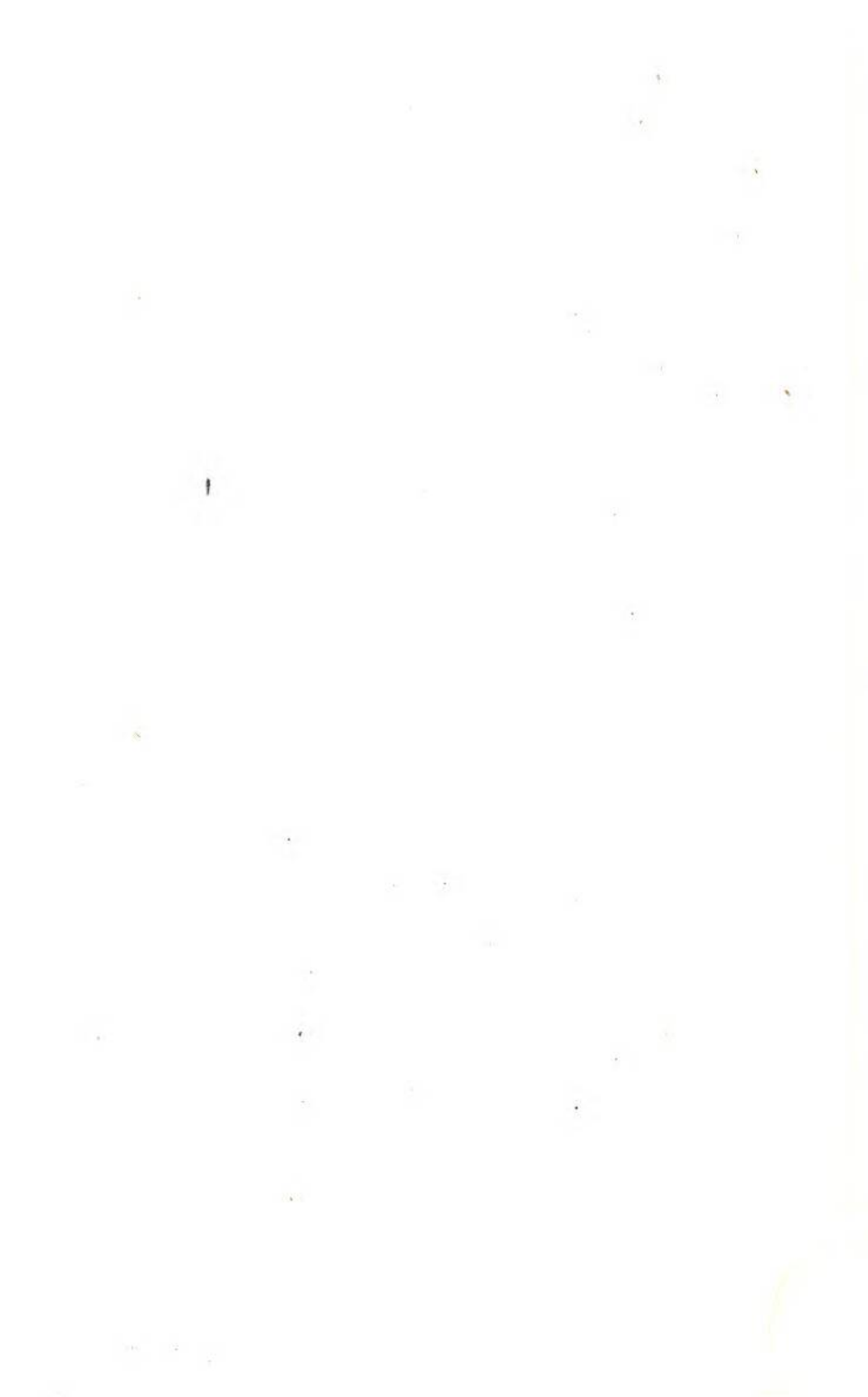
lapotját világosságban tartani; idegen mivészeket meghívni, vagy fölléphetésök iránt velök egyezkedni stb.

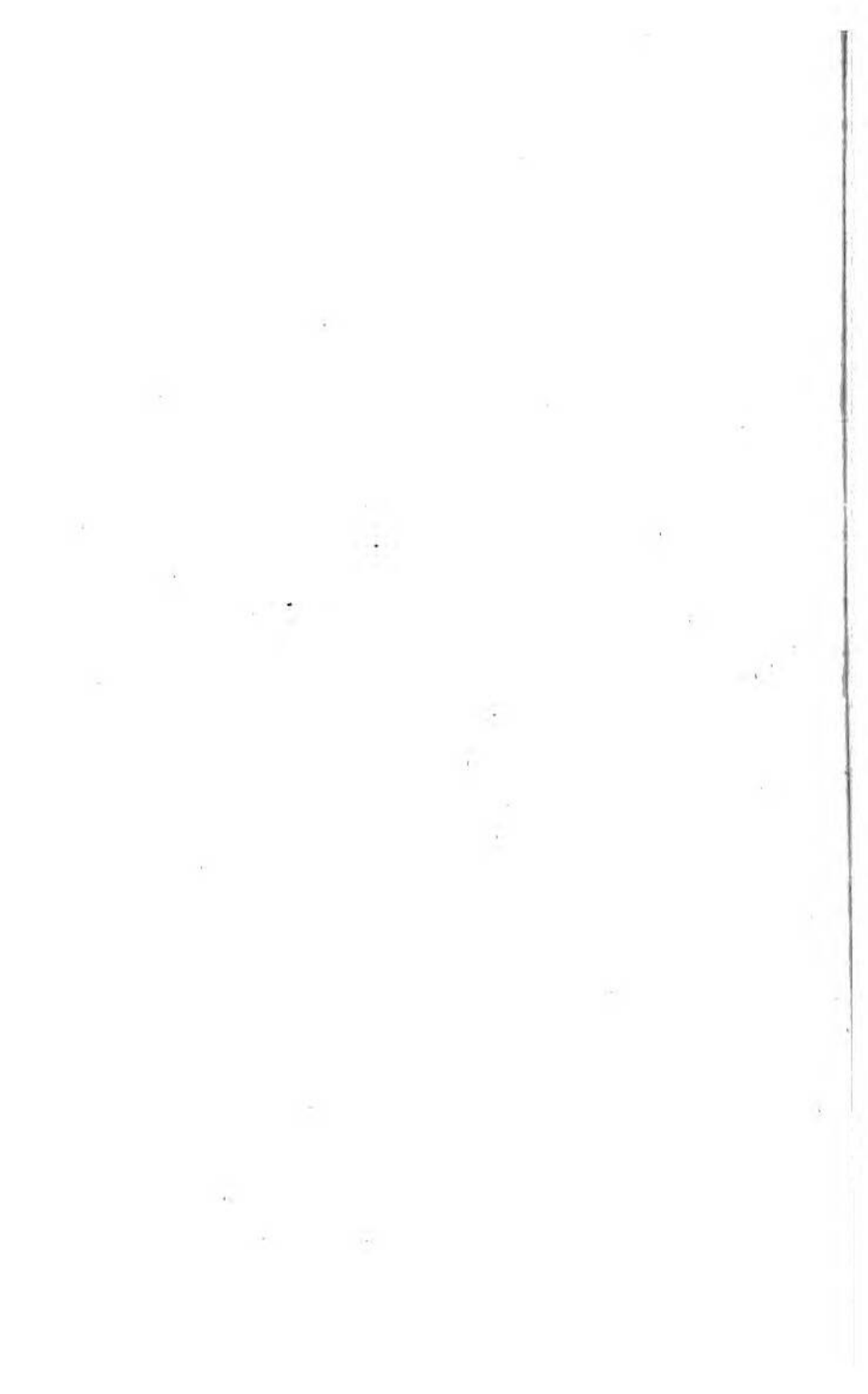
Magában értetik, hogy szerepek' kiosztása, öltözetek' választása, 's több ilyen, a' színi előadással közvetlen kapcsolatban álló intézkedések, egyenesen színészi gyakorlottságot 's színpadon gyűjtött ismeretet és tapasztalást kívánván, mindenkor a' vezértagok közül választandó *Rendelőre* bizandók.

Ez igazgatók azonban, valamint a' directorium' többi tagjai is fizetést nem huznának azon egy kedvezményen kívül, hogy talán a' játékszinben szabad erkélyök lehetne, 's jutalmokat egyedül abban találnák, hogy a' nemzeti ügy' előmozdításában nemes készséggel 's hazafiúi buzgósággal fáradoztak. —

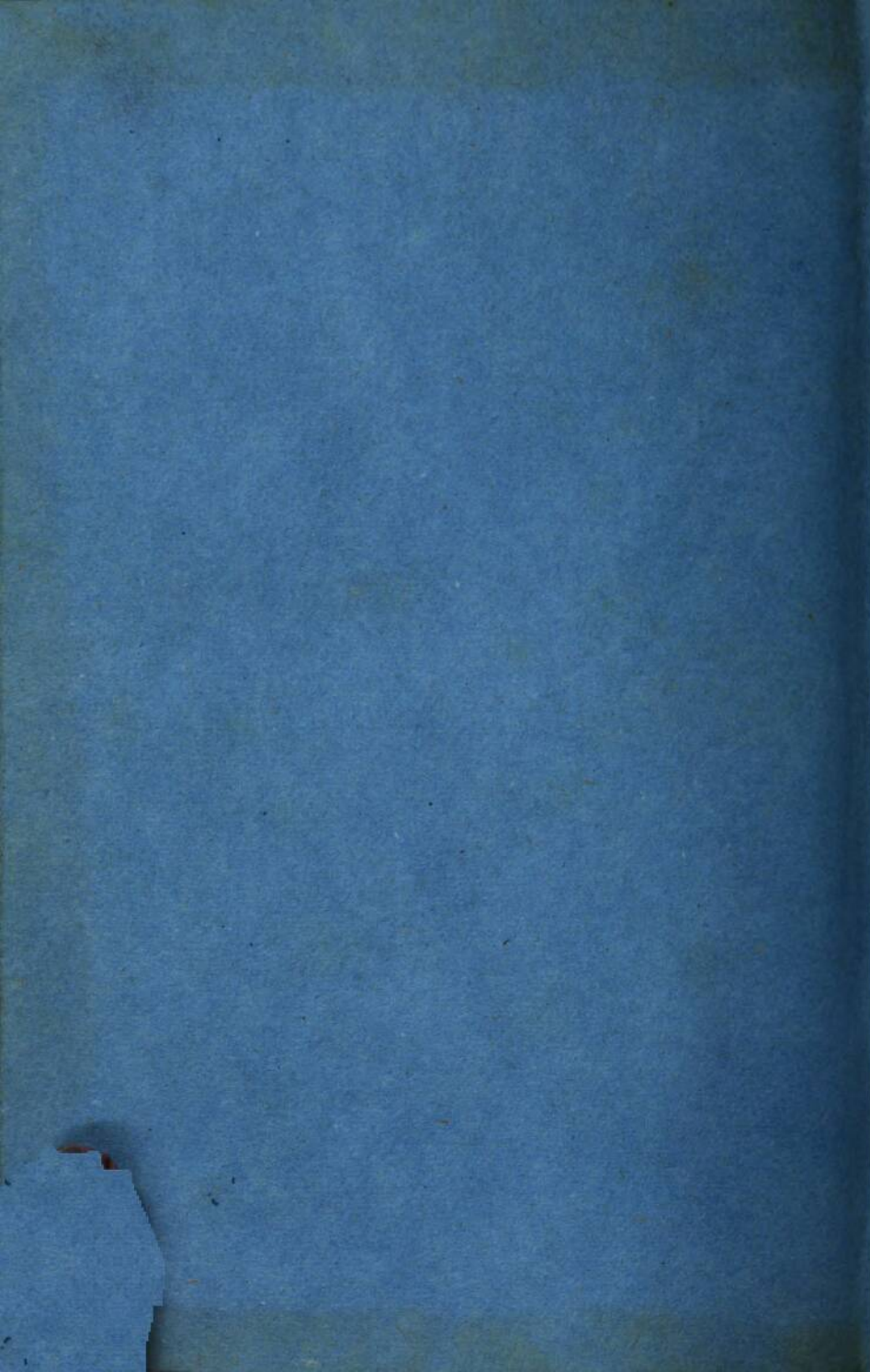
Mind ezeket azon forró 's igaz hazafiúi ohajtással rekeszti-be Értekező: hogy bár a' szép szándék nemzetünk' diszére minél előbb valósuljon, 's örök időkre virágzólag hova hamarább alapuljon meg!

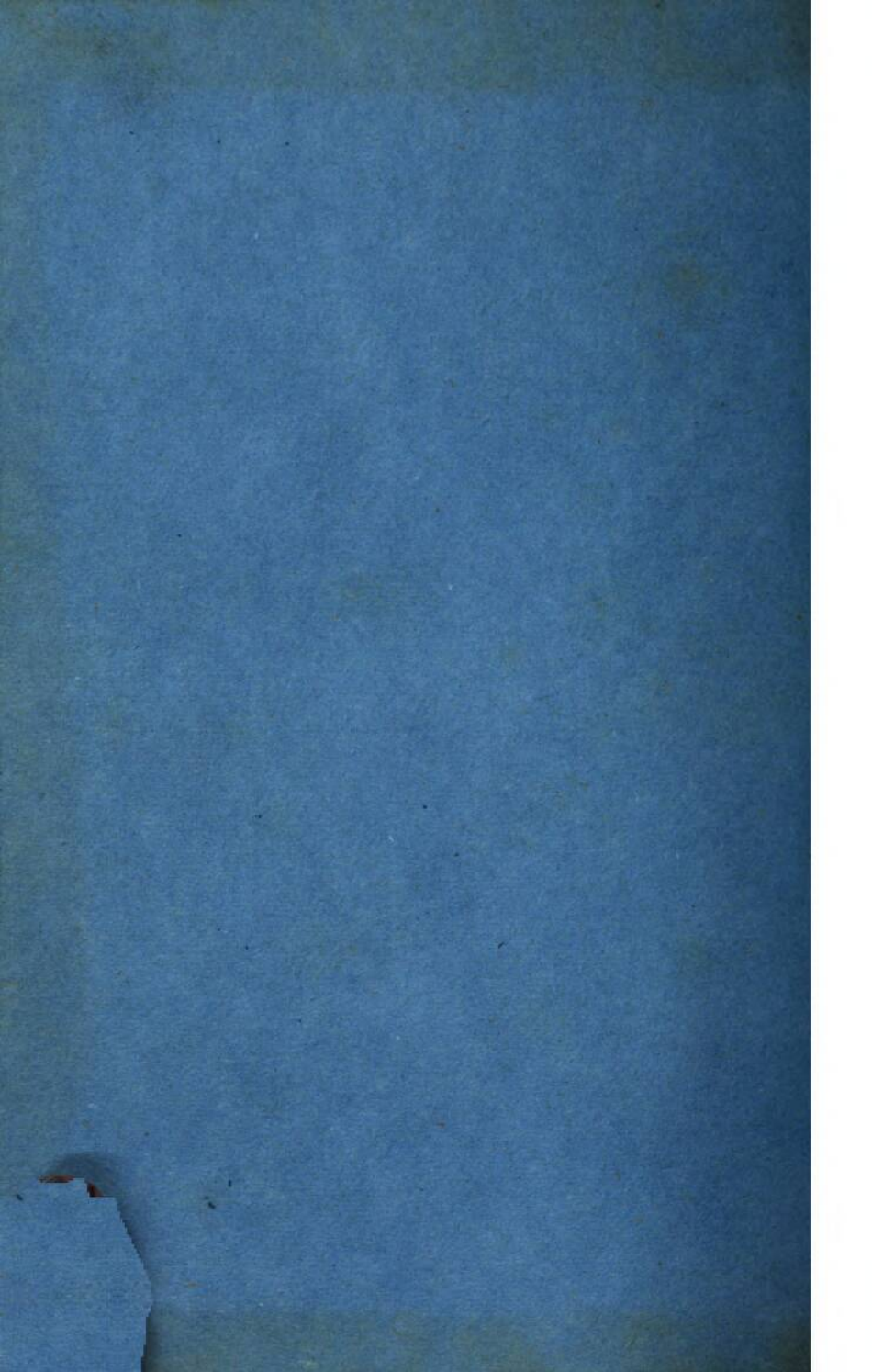

Österreichische Nationalbibliothek

+Z155593709

Österreichische Nationalbibliothek

+Z155593709

